

Tartu Riiklik Ülikool
NSV riikliku ajaloo kateeder

"Tubakavabrik, Lääne"

ajalugu

Diplomitöö

Soha, F. K.

Juhendaja E. Jaanväik

NSV ajal. kat.

nr. nr. 1950

Tallinn 1966

Sissejuhatus

Tehaste ja vabrikute ajalugu on kahematult seotud tööliisklassi kangelasliku ajalooga. Üle kolmekümne aasta tagasi kirjutas suurs proletaarne kirjanik M. Yorki vajadusest seda ajaloolõiku lähemalt tundma õppida: „Vabrikute ja tehaste ajalugu – see on ajalugu teie tööst minevikus ja tänapäeval. See teos peab arendama ja kinnitama teadvuses seda fakti, et teie olete oma praegused peremehed, et kõik, mis te ehitate, ehitate enda jaoks, kõigi oma vajaduste täielikuma rahuldamiseks.“¹

M. Yorki initsiatiivil alustatud vabrikute ja tehaste ajaloõ kirjutamise on kandnud märkimisväärset vilja. d. Rogatševskaja andmetel² oli 1963. aastaks avaldatud juba ligikaudu 300 raamatut, mis olid teevikuna pühendatud ettevõtete ajaloolõ. Paljudel juhtudel eelnes raamatute väljaandmisele

¹ A. M. Горький, Сов. Т. 26, lk. 145-146.

² Л. С. Рогачевская, Некоторые итоги изучения истории фабрик и заводов, „Вопросы истории“, 1963. № 3, lk. 109-119.

suur organisatsiooniline töö: moodustati toimetuskolleegiumid, kuhu tõmmati kaasa töötajaid ja vanad revolutsionärid, koguti arhiividokumente ja arvukalt mälestusi, paljudes ettevõtetes loodi oma ajaloo-revolutsioonimuseumid, kus tehakse suurt ideelis-politilist tööd tehasekollektiivi kasvatamiseks revolutsiooniliste traditsioonide vaimus jn.

Paraku esines mitmetes ettevõtete ajalugu käsitlevates raamatutes ka tõsiseid vigu. 21. oktoobril 1958 võttis NSKP Keskkomitee vastu otsuse „Raamatutest vabrikute ja tehaste ajaloo kohta“¹, milles märgitakse, et esineb väheannete arv tagaajamist, mis kahjustab väljalastavate raamatute ideelist sisu. Otsuses kohustatakse parteiorganeid võtma vabrikute ja tehaste ajaloo koostamise alaste tööde organiseerimise parteilise kontrolli alla.

Mõned vabariigi ajaloolaste poolt on asunud vabrikute ja tehaste ajalugu uurima alles pärast suurt Isamaasõda. Aastail 1947-1965 on ilmunud neli teost², mis käsitlevad vabariigi vanemate ja uuemate ettevõtete ajalugu. Trikski andmist ootab V. Gussarova monograafia „Võlta“ ajalooost³. Paratamatult tuleb nõustuda E. Maieri väitega, kes nimetab valdealast tööpõldu uudismaaks⁴, mille maht on küllalt suur

¹ Parteitöötaja käsiraamat, II kd., Tallinn, 1960, lk. 455.

² T. Tomburg, V. Zubov, Kreenholm: Manufaktuur 1857-1957, Tallinn, 1957; H. Linnuse, Masinachtustehas „Ilmarine“ 1859-1959, Tallinn, 1959; E. Maier, Tallinna Masinatchas 1865-1965, Töölaine sammub läbi sajandi, Tallinn, 1965; H. Linnuse, Balti Manufaktuur 1898-1963, Ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn, 1965.

³ B. Тычапова, Забог - Борьба, Смпативси учопии, Каси-киси ЭНСУ ТА Ажалoo Институндис.

⁴ E. Maier, viidatud teos, lk. 3.

ja ootab ajaloostate poolt läbitöötamist.

Sälja arvatud H. Linnuse „Balti Manufaktuur 1898-1963“, on kõik nimetatud raamatud pühendatud käsitletava ettevõtte 100. aastapäevale. Kõik ilmunud teosed on oma kvaliteedilt üsnagi erinevad.

T. Tombergi ja V. Zubovi „Kreenholmi Manufaktuur 1857-1957“ on põhiliselt publitsistlik ülevaade kombinadi arenguloost, ega suunda pretendensida sellise suure ettevõtte ajaloos ammendamale valgustamiseks.

Sunduvalt põhjalikumalt on valgustanud oma raamatutes ettevõtte ajalugu H. Linnuse, seda eriti 1965. aastal ilmunud teos „Balti Manufaktuur 1898-1963“, mis annab värvika pildi ettevõtte majanduslikust tegevusest, tööliste ekspluatatsioonist ning nende revolutsioonilist võitlust. Mainitud teos on kahtlemata parim vabariigi sellal abal ilmunud raamatutest ja pakub teatud esikuju ka käesoleva töö autorile. Rahjaks vähendab töö teaduslikku väärtust viiteaastate raadi püüdmine kasutatud arhiividokumentide ja kirjanduse kohta.

Märkavalt nõrgema kvaliteediga on E. Mäe: teos „Tallinna Hasinatchas 1865-1965“. Raamat ei anna sügavat ülevaadet ettevõtte majanduslikust tegevusest, ega valgusta riikihalduse põhjalikkusega ka töölokkide revolutsioonilist võitlust, mille poolt tehase on olnud kuuluis kogu oma ajaloos vältel. Üsna erineva sügavusega on raamatus käsitletud ka tehase elu üksikuid perioode. Pealtkaudselt on kirjeldatud tehase ajalugu nõukogude võimude perioodil.

Kus autor toetub suure osas ajakirjanduses avaldatud informatsioonile, mis on jätnud oma ptkri ka raamatute teerajudele. Ilmselt on suur osa neist puudustest tingitud lügest kiirustamisest teose ilmumiseks tehase saja-aastaseks juubeliks.

Lühikalt vähe on ajaloolased pööranud tähelepanu ka tehaste ja vabrikute ajaloo käsitlemise metodoloogiliste küsimuste valgustamiseks perioodikas ning ettevõtete kollektiivide juhendamisele tehaste ajaloo koostamisel. Kui töölisklassi ajaloo uurimise metodoloogilisi küsimusi käsitletakse üldiselt liiga ajalooalases perioodikas („Вопросы ученому“ „Ученый СССР“) isna regulaarselt, siis vabrikute ja tehaste ajaloo uurimise metodoloogia osas alles tänapäeva nõuetele vastavat läbitöötamist. Võib oletada, et see on vähemalt osaliselt üheks põhjuseks, miks töölisklassi ajalugu käsitlevaid teoseid on ilmunud sõjajärgsel perioodil tunduvalt vähem¹ kui vabrikute ja tehaste ajalugu käsitlevaid teoseid, kuigi just viimased peaksid olema tööstuse ja töölisklassi ajaloo uurimuste üheks peamiseks baasiks.

Mõningat metodoloogilist abi on osutanud valdavalt tehaste ja vabrikute ajaloo uurimise huvilistele Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise komisjon oma perioodiliselt ilmunud seeriaga „Kodu-uurimise teated“. Asjaloo juhiseid antakse akadeemik H. Krusi kirjutistes kroonikapidamisest²,

¹ O. Škaratani andmetel on aastail 1946-1964 ilmunud töölisklassi ajaloo kohta 1123 uurimust. Vt. O. U. Utkapamari, Меморандумские аспекты изучения ученому советского рабочего класса, „Вопросы ученому“, 1966, № 4, lk. 11

² H. Krusi, Kohalike kroonikate pidamise küsimusi, Kodu-uurimise teated, Metodilisi materjale, № 5, Tallinn, 1964, lk. 3-12.

kodu-uuringu osast kommunistlikus ehitustöös¹ jt. lähtudes neist juhistest, on mitmetes Tallinna ettevõtetes, nagu „Eesti Kaabel“, Tallinna Masinatehas jt., moodustatud kodu-uuringu komisjonid teinud ära tänuväärse töö tehase ajalugu käsitleva materjali kogumisel. Halbaks on see näinud vaid üksikute ettevõtete kohta. Enamikus vabrikutes ja tehastes kannab see töö väga juhusliku ilmet ning ootab ajaloolaste kvalifitseeritud juhendamist.

Mõnevõrra abistaksid vabrikute ja tehaste ajaloo uurijaid vabariigis ilmunud seltsalaste raamatute retsensioonid, milles tunnakse esile puudused ning vead, mida tuleb edaspidistes käsitlustes vältida. Ajalookandidaat L. Randmetsa selist ilmus küll retsensioon „Põhjalikumalt uurida ja valgustada ettevõtete ajalugu“², milles peamõtte pööratakse revolutsioonilise liikumise ja parteitöö kirjeldamiseks kõigis espool nimetatud neljas teoses, kuid üksikasjalised retsensioonid iga teose kui omaette teaviku kohta ootavad alles kirjutamist.

Lähesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade tubakavabriku „Leek“ ajaloost alates vabriku rajamisest kuni kaasaegani. Põhiline rõhk on pööratud töös vabriku ajaloole sõjajärgsel perioodil, mil ta kujunes juhtivaks ja hiljem ka ainukeseks ettevõtteks vabariigi tubakatööstuses. Ühelt poolt on taoline käsit-

¹ H. Kruus, Kodu-uuringu osa kommunistlikus ehitustöös, Kodu-uuringu teated, Metoodilisi materjale, # 4, Tallinn, 1962, lk. 3-16.

² L. Randmets, Põhjalikumalt uurida ja valgustada ettevõtete ajalugu, „Eesti Kommunist“, 1966, # 3, lk. 82-85.

lus tingitud olemasolevast allikmaterjalist, teisel poolt ületaks vabriku ajaloo kõigi perioodide põhjalik käsitus diplomitöö raamid.

Olemasoleva materjali piires on püütud töös jälgida vabriku majanduslikku arengut ja tehnilist progressi, mille tagajärjel vabrik muutus suure osas käsitööd kasutavast ettevõttest poolautomatiseeritud ettevõtteks. Vaatluse alla on võetud ka töötskaadri kujunemine ning tema aktiivsuse kasv alates sotsialistliku võistluse juurdumisest kuni võistlusest kommunistliku töö ettevõtte nimetuse eest.

Tema käsitlemise peamise baasi moodustavad vabriku arhivi ja Eesti Maa Kommunistliku Partei Arhivi (EKPA) materjalid. Kahjuks on tehase arhiv kiitvalt väene. Omaaegsete kaardrite töötajate poolt hävitati täielikult vabriku kodanliku perioodi kohta ning sellest ajast on säilinud vaid tööliste palgasaamatud, ja needagi ainult osaliselt. Sellest tingituna on püütud tehase varasema ajaloo uurimisel kasutada kaardrite allikaid - statistilisi kogumikke, aastasaamatuid ning ajakirjanduse andmeid, mis paraku ei võimalda luua kõikeharravat pilti. Allikmaterjali on püütud täiendada töö ettevalmistamise käigus vanadelt töelistelt kogutud mälestustega, kuid ka need on lühikesed ning sageli üksteisele vasturääkivad, mille tõttu oleks võimalik kasutada ainult kõige üldisemaid andmeid.

Suuri tähtsuse esineb vabriku arhivis ka sõjajärgsel perioodil. Näiteks on direktori käskkirjad olemas alles aastast 1952, kaardrite ettevalmistamise plaamid ja kvalifikatsiooniko-

misjoni istungite protokollid aastast 1957, sotsialistlikku ühist-
lust käsitlevad materjalid aastast 1960 jne. Paratamatult aval-
dab see mõju ka üksikute küsimuste käsitlemise siigatusele.

Sissejuhatust lõpetades tahaks veelkord alla kriipsutada
L. F. Iljitšovi poolt NSKP Keskkomitee juunipleenumil 1963. a. väl-
pendatud mõtet: „Kas ei peaks veel alusel jätkama H. Gorki
initsiatiivil omal ajal alustatud tööd tehaste, linnade, kol-
hooside ja souhooside revolutsioonilise ja töölisajaloo loomiseks?
Pole õige, et niisugune ajalugu on vaid väinadel olevõtetel ja
linnadel... Hõukogude inimesed kirjutavad ajalugu ena te-
gudega. Meie kohus on säilitada tänase võitluse paatos neile,
kes tulevad meie asemele.“¹

¹ L. F. Iljitšov, Partei ideoloogilise töö järjekordest ülesanded,
Ettekanne NSKP Keskkomitee pleenumil 18. juunil 1963, Tal-
linn, 1963, lk. 38.

I peatükk Tubakavabrik „deek“ vanasemast ajaloost

§ 1. Tubakatööstuse tekkimine ja areng (kodanlikus) Eestis

Põhjasõja tulemusena ühendati Eesti ala Venemaaga. Hoolimata feodaal-pärisorjuse suhte valitsemisest tekkisid niidki üldised Balti kubermangude liitumises kujunevane ülevenemaaline turgu.

Võrreldes 17. sajandiga kasvas 18. sajandil tunduvalt kauba-
tootmise osatähtsus. Sajandi algul hakati Eestis alal rajama esimesi
manufaktuure. Nende hulgas olid ka kaupmeeste poolt linnades
asutatud ettevõtted, kus töödeldi peamiselt liivainast, samuti ka vä-
lismaalt sisse toodud lehttubakat. Tõenäoliselt 18. sajandi teisel
veerandil lisandusid neile mõisnike poolt asutatud samalaadsete
manufaktuuride. Üks suurem sellistest töötas Tartu lähedal Kaar-
di mõisas.¹ Kuna palgatööd rajanevad ettevõtted ei suutnud
tolgal mõisnike pärisorjusele tasuta tööjõuga konkureerida, tu-
ki linnades asuvail manufaktuuridel oma tegevus lõpetada.²

Enamik teokordi rajatud manufaktuure olid kaunis eba-
püsivad ning nende tegevus ei kestnud kuigi kaua. Üheks suh-
teliselt pikemat aega tegutsenud tubaka ümbertöötamise väike-
ettevõtteks oli Öösa mõisnikule A. von Siversile kuulunud ettevõte,
mis asutati 18. sajandi lõpul ja töötas kuni kümneks aastaks.³

¹ Eesti NSV ajalugu kolmes köites, I kd., Tallinn, 1955, lk. 453.

² O. Karma, Tööstuskult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tööstuse arengumine 1917. aastani, Tallinn, 1963, lk. 25.

³ Eesti NSV ajalugu kolmes köites, I kd., Tallinn, 1955, lk. 516.

Pärast 1810. aasta tollitariifi asutati Tallinnas 5 tubakatöökoda. Neist kõige suurem oli G. J. Burroti oma, kus 1813. aastal töötas 20 töölist.¹ Kõik need suitsetamis- ja nuusikutubakat valmistavad ettevõtted polnud kuigi edukad ja püsisid ainult paar aastat.

Töölise jõudude kasu tingis paratamatult kapitalistlike tootmisuhete tugevnemise. 19. sajandi teisel veerandil algas Venemaal manufaktuuriidelt üleminek vabrikule ja koos sellega tööstuslik revolutsioon. Sellega kaasnev tootmise mehhaniseerimine tungis ka tubakatööstusse, kus toimus samuti iseloomulike ettevõtete kontsentreerumine.

1860. aastal saavutas tubakavabrikute, õigemini kiik veel manufaktuuriidide arv maksimumi, ulatudes kogu Venemaa ulatuses 551-ni.¹ Nende hulka kuulusid Eestist kaks ettevõtet Tartus (kokku 89 töölist, toodangu väärtus 63826 rubla), üks Pärnus (18 töölist, toodang 6748 rubla) ja üks Tallinnas (11 töölist).²

Seoses 1861. a. aktsiisimäärusega, mille alusel kehtestati aktsiisi alammäär ühe ettevõtte kohta, vähenes tubakavabrikute arv Venemaal 1863. aastaks 304-le. Eestis jätkasid tegevust kaks ettevõtet - üks Tartus, teine Pärnus. 1868. aastal asutati Tartusse „sigarivabrik“, Pärnus tegutsenud ettevõtte aja likvideerus peagi.

Tartu tubakavabrikuteis tehti suurem osa tööst 1878. a. tööstusboenduse andmeil veel käsitsi ja ka demasolevad seadmed

¹ O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tööstuse arenemine 1917. aastani, Tallinn, 1963, lk. 135.

² Sama, lk. 176.

olid kohandatud inimjõule. Tööliste arv ulatus neis vabrikuis 1879. aastal kokku 104-ni, valmistatud sigarite, paberosside ja tubaka väärtus 110 000 rublani.¹

Tol perioodil juurdus Venemaa tubakatööstuses uus tehnika ning koos sellega süvenes spetsialiseerumine. Tubakatöötlemine koondus peamiselt Ukrainasse, sigarite valmistamine põhiliselt Riiga ja Peterburi, paberosside valmistamine eelkõige osas Peterburi. Suurtööstuslike konkurentide tõsi kaasa paljude väikeettevõtte laostumise ja tegevuse lõpetamise. Ka Eestis jäi Tartus 1890. aastaks kahest tubakavabrikust tegutsema ainult H. Wöhrmannile kuuluv ettevõtte, mis töötas auruamasina jõul. Ettevõtte tootas sellal 128 töölise, toodangu väärtus oli 56 000 rubla.² 1894. aastani kasvas töökiste arv veelgi, ulatudes 270-ni enne vabriku hävimist tulekahjus.³ Juba enne seda oli aga ettevõtte toodangu väärtus langenud 30 000 rublani ning ilmselt ei suutnud ta enam tehniliselt paremini varustatud Riia ja Peterburi suurvabrikutega edukalt konkureerida.

Seega likvideeris Eestis tollal viimne tubakatööstuse ettevõtte ja kuni 1918. aastani varustasid kohalikele turgu tubaka ja tubakasaadustega peamiselt Peterburi, Moskva ja Riia tubakavabrikud.⁴ Samal ajal oli talurahva hulgas laialdast levi-
nud ka „kodune tubak“, mida peamiselt kasvatati oma tarbeks.

I maailmasõda põhjustas majanduse ülemineku sõjaroostele. Su-

1 O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tööstuse arengumine 1917. aastani, Tallinn, 1963, lk. 176.

2 Samas.

3 Eesti NSV ajalugu kolmes köites, II kd., Tallinn, 1963, lk. 91.

4 „Eesti Majandus“, 1924, № 27 (71), lk. 503.

bakatoostuse tase langes tunduvalt ning tubakasaadused muutusid spekulatsiooni artikliteks. See tingis koduse omakasvatatud tubaka osatähtsuse märgatava suurenemise.

Kasutades ära Oktoobrirevolutsiooniga kätte võidetud nõukogu-de võimu rasket olukorda ja tsaari-Venemaalt päranduseks saadud nõrka sõjalist potentsiaali, läks Saksamaa ülikraadudele jõududel 1918. a. korda Baltimaad okupeerida.

Pärast Saksa okupatsiooni kokkuvõttesest võimule tulnud eesti kodanlusele õnnestus lääne imperialistide abiga revolutsioonilised rahvahulgad maha suruda ning 1920. a. kindlustas Eesti kaheks aastaksiminekse kodanluse võim. Tartu rahuga viidi juba kodu-sõja aastail aset leidnud Eesti majanduslik isoleerimine Venemaast lõpule.

Varem Venemaa sisekubermangudest saadud kaupade tootmis-kses tuli rajada terve rida kergetööstusettevõtteid või importida neid kaupi kalli välisvaluuta eest. Maksimaalse kasumi saamise eesmärgil valis kodanlus esimese tee ja hakkas esialgu ajama „tööstusliku orientatsiooni“ poliitikat. Teiste ettevõtete kõrval hakkas looma ka tubakatööstuse ettevõtteid, mis esialgu valmistasid kä-sitsi: kohalikest tubakast paberose. Siimaste kvaliteet oli küllaltki madal, kuid siiski nad andsid ettevõtjatele kõrget kasumit.¹ Fabri-kutoostuse rajamisega need ettevõtted liivideerusid peale ühe, mil-lest arenes A. Reieri tubakavabrik Tallinnas.

Esimeste hulgas rajati Tartu tubakavabrik ja paberostööstus, kus 1919. a. töötas 45 töelist ja valmistati 3 miljonit paberossi.² 1920.

¹ Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 604

² „Eesti Majandus“, 1921/1922, Nr 11-12, lk. 10.

aastal aga seda ettevõtet enam ei eksisteerinud.

Varsti selgus, et kohalik kliima on tubakakasvatuseks ebasoodne ja parimal juhul on võimalik kasvatada ainult halvema värs-
tusega tubakat. Seetõttu asus tubakatööstus välismaalt sisseveetava tu-
baka ümbertöötamiseks, mis on jätkunud tänapäevani. Kodanlike
valitsus kasutas seda tollimaksu kehtestamiseks. 1920. aasta tu-
bakamaksu seadusega määrati: arteesimaksuks tubaka ja selle
saaduste pealt 5-40% miinimumist, peale selle veel patendimaks,
lisamaks jt. maksud. Sellist hoolimata töötas tubakatööstus kõrgel
kasumit ja uute tubakavabrikute arv hakkas kiiresti kasvama,
millest annab ülevaate järgmine tabel.¹

Tabel 1

Tubakatööstuse areng aastail 1920-1924

	1920	1921	1922	1923	1924
Tubakavabrikute arv	5	8	11	11	11
Põhikapital (milj. Eesti mk)	3	38	80	80	80
Tööliste arv	134	480	540	580	585
Paaberosse (1000 tk.)	12 000	156 196	341 297	665 200	667 900
Suuretamistubakat (naela)	—	410 314	816 628	1 084 800	1 108 160
Tubaka sissevedu (pundi)	1748	17541	39 217	50 700	48 829

Nagu tabelist nähtub, suurenes aastail 1920-1925 tubakavab-
rikute toodang 55 kordseks ning suutis rahuldada siseturu nõu-
ded. Toodangu tõus oli ühelt poolt tingitud tubakavabrikute suu-
rust arvust (1920. aastal 5 vabrikut, 1924. aastal 11 vabrikut), teiselt
poolt rajati just vaadeldaval perioodil rida uusi, tolle aja kohta
moodsa sisseveduga tubakatöötlemise suurettevõtteid, mis andsid
lõviosa toodangust. Nendest tähtsamad olid järgmised:

¹ Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 605, andmed.

1919.a. asutati osajähtsure "Tubak" tubakavabrik Tallinnas põhi- kapitaliga 8 miljonit marka. Kuni ettevõtte 1921. aastal ükskord kaiku- lanti, töötas selles 100 töelist, kes valmistasid aastas ümnamargiselt 60 mil- joni paberoni ja 6000 punda suitsetamistubakat.¹

1921. a. aprillis alustas tegevust OÜ. "Havana" tubakavabrik Tal- linnas. Jarem käsitsi paberone valmistanud A. Reieri tubakavabrikust kujunes a/s. A. Reier ja Ko tubakavabrik Tallinnas.

1921. aastal rajati põhiliselt prantsuse kapitaliga töötav a/s. "La- ferme" tubakatchas Tallinnas (tänapäeva "deegi eelkäija), mis oma uue sisseade ja suure tootmisvõimeusega kujunes üheks suuremaks tubakatööstuse ettevõtteks. 1922. aastal andis vabrik juba 5 961 900 marka kasumit.²

1922. aastal asutas eesti ettevõtjate grupp - a/s. "Astoria" - samant- melise tubakavabriku Tallinnas, mis varustati moodsaite masinatega, er- jaoskonnaga kartonaaži- ja litograafiatööde valmistamiseks. Vabrikus töötas kuni 300 töelist, valmistades aastas 220 miljonit paberoni ja 4000 punda suitsetamistubakat.³

lisaks nimetatutele töötas veel vüda väiksemaid tubakatööstuse ettevõtteid, nagu "Eston" Tallinnas (omanik G. Lange), F. Hoppele kuulunud "Sultan-Flor" Tartus, Aug. Hey tubakavabrik "Kung- la" Rakveres, Jüngenber ja Ko paberonitchas "Aino" Harvas, tu- bakatchas A. Steinberg ja Ko Paides ning tubakavabrik Leo Scheer Tallinnas.⁴ Kõik nimetatud kuus ettevõtet olid väikeettevõtted ja

¹ Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 606.

² "Eesti Majandus", 1923, № 25, lk. 397.

³ Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 606.

⁴ Samas.

rahuldasiid peamiselt oma lähema ümbruskonna nõudeid. Aja jooksul olid nad suurettevõtete pealtnungi tõttu sunnitud põhiliselt kõike oma tegevuse lõpetama ja nendist jäi vaid nimi: Eesti tubakatootuse ajalugu.

Suure tubakatootuse vabrikute tekkega algas nende vahel habastamatu konkurentsivõitlus. Kuna Eesti kodanluse poolt rajatud tubakavabrikud ei suutnud konkureerida väliskapitali poolt asutatud ja finantseeritud aktsiaseltsidega, siis läks viimase korda haarata 1922. aastal oma valdusse oji. „Havanna“ ning 1923. aastal ka A. Reier ja So tubakavabrikud. 1924. aastal tekkis tubakasaaduste tootmise põhiliselt kahe aktsiaseltsi kätte kontsentreerumise baasil tubakasündikaat, milles juhtiv positsioon kuulus välismaisele finantskapitalile. Sündikaadis ühinenud vabrikud andsid oma tootangu miinigi ainuõiguse siseturul aktsiaseltsile „Eesti Kaubandus“. Sellega kaasnes tubakasaaduste hinna tõstmine umbes 50 protsendi võrra, mis tõi omakorda kaasa tubakavabrikute kasumi järsku tõusu.¹

Nagu teistegi Eesti tööstusharudes, jätkus konkurentsivõitluse tagajärjel tootmise kontsentreerumise ja monopolide tekke protsess ka tubakatootuses. Tubakatootmise kontsentreerumisest ühiskondse suurettevõtetele järgnevatel aastatel annab kujuka pildi statistika. Kodanluseajastest statistilistest materjalidest näeme, et 1930. aastal töötas Eestis 8 tubakavabrikut (20 ja rohkem töötajaga) töötajate üldarvuga 767.² 1935. aastaks oli neist jäänud tegevusse

¹ H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastal (1920-1924), Tallinn, 1958, lk. 43.

² Eesti 1920-1930, Arvuline ülevaade, Tallinn, 1931, lk. 138.

ainult 5 ettevõtet (juba üle 50 töötajaga) ja töötajate üldarv oli vähenenud 611-ni.¹ 1939. aastal tegutses ainult 4 tubakavabrikut töötajate üldarvuga 471.² Need olid a/s. „Laferrme“ (191 töötajat), Anton ja Ko (endine a/s. „Astoria“; 78 töötajat), a/s. „Sirena“ (40 töötajat) ja ETK tubakavabrik (162 töötajat).³ Seega kontrollisid 4 suuremat tubakavabrikut kogu riigis. Töölise arvu tunduvas vähenemise tubakatööstuses oli teatud määral tingitud tootmise lanamisest, peamiselt aja tootmise kontsentreerumisest üksikutesse paremini mehhaniseeritud suuretööstusesse.

Ilmekalt kirjeldab tubakatööstuse monopoliseerimise ja kontsentreerumisprotsessi ka kodanlik ajakirjandus. Sellest nähtub, et 1929. a. sõlmisid a/s. „Laferrme“, a/s. „Havanna“, a/s. „Astoria“ ja „Sirena“ omavahelise lepingu, mille tulemusena tubaka ja paberotside hind tõusis ligi poole võrra. Väljaspoolde kokkulepet jäi veel a/s. „Tribar“. Kuid ta elupäevad ei olnud enam pikad. Jäädes alla konkurentsi võitluses, müüs aktsiate kontrolli oma omase Jack oma osatähed Pariisis asuval rahvusvahelisele tubakatööstuse kontsernile, mille esotsas oli Jean Bader. Kontsernile kuulusid peale Prantsusmaal ja teistes riikides asuvate vabrikute ning tubakatööstuste ka Eesti tubakavabrikud „Laferrme“ ja „Havanna“. Tubaka vabrikute aktsiate ülemineku järel lõpetas vabrik oma tegevuse ning väntasamaste paberotside valmistamise õigus läks „Laferrme“ kätte.⁴ Sellest tekkis ka tubakatööstuses täielik monopol. Jäta konkurents

¹ Eesti arvud 1920-1935, Tallinn, 1937, lk. 112.

² O. Sepre, Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses, Tallinn, 1963, lk. 69.

³ Samas.

⁴ Samas, lk. 62-63.

asendus monopoolsete hindadega, mis võimaldavad just kõige laiemate rahvamasside arvel lisakasumit saada. Monopoolide kasumeid kaitses ka riik. Eesti tubakatööstusega mitteseotud välisfirmade konkurentsivõime turs muutmise eesmärgil kehtestati ka tubakasaadustele kõrgeid sisseveetollid, odavamatele sortidele üle 100 protsendi tubaka väärtusest.¹

Kodanliku Eesti majandusmeeste endi andmeil kuulus $\frac{2}{3}$ - $\frac{3}{4}$ tööstusettevõtete põhikapitalist välismaisele finantskapitalile.² Analoogiliselt teiste tööstusharudega valitses väliskapital ka Eesti tubakatööstuses. Nagu juba eespool nähtus, etendas tubakatööstuses juhtivat osa prantsuse kapital. 1936. aasta majandusloenduse andmeil kuulus neljast tubakavabrikust kaks teistest rahvustest valdajatele. Arvutused näitavad, et viimaste varade väärtus moodustas peaaegu 77 protsenti kogu tubakatööstuse paigutatud kapitalist (2 527 000 kroonist oli väliskapitali 1 943 000 krooni) ja nende ettevõtete kogutoodangu väärtus ligemalt 58 protsenti kogu tubakatööstuse kogutoodangu väärtusest (8 185 000 kroonist 4 747 000 krooni).³

Väliskapital andis kõrget kasumit, kuid see seeti peaaegu enam-ditult välja. Kodanlikud poliitikategelased, kellele väliskapital võimaldas ettevõtete juhatuste ja nõukogude liikmetena kasumist teatud osa saada, ajasid igati väliskapitali soosivat poliitikat, soodustades seega rahvusliku rikkuse väljavoolamist ning Eesti muutumist majandusli-kult sõltuvaks riigiks.

¹ O. Sepre, Eesti kodanlik riik monopoolide teenistuses, Tallinn, 1963, lk. 107.

² Samas, lk. 29.

³ Arvutus on tehtud I Majandusloendus Eestis, Tööstus, 1937. a. majandusloenduse andmed, vihik I, Tallinn, 1939, lk. 26-27 alusel.

Eespool toodud andmetest tubakatootluse kontsentreerumise ja monopoliseerumise kohta võib tekkida väär arusaamine, nagu oleks kogu Eesti tööstus olnud koondatud suureettevõtetele. Tegelikult oli olukord vastupidine. Monopolide tekkumise ja võimustumise kõrval arenes Eestis perioodiliste majanduskriiside ning Venemaale kaotuse tõttu paralleelselt ka teine tendents - suur osa tsaaririigist Venemaalt päranduseks saadud suurtööstust kildustas väike- ja keskmisteks ettevõteteks. Kogu tööstus terveksa baasiks ega ületanud I maailmasõja eelset taset. Endine "tööstuslik orientatsioon" asendati 1924. aasta kevadel põllumajandusliku orientatsiooniga ning Eestist hakkas kujunema välismaistest imperialistidest sõltuv agraarriik. On küllalt iseloomulik, et kodanliku võimu kukutamisel 1940. aastal oli tööstustoodangu tase ega elaniku kohta Eestis Nõukogude riigi keskmisest taselest kaks korda madalam. 1913. aastal oli aga tööstustoodangu tase Eestis neli korda kõrgem kui Venemaal terveksa.¹

See ettevõtete arvukus kui ka valmistatava toodangu väärtuse poolest ületas kaugelt teisi tööstusharusid toidu-, maitseainete ja jookide tööstus, mis kujunes kodanlikus Eestis valitsevaks tööstusharuks. 1937. aasta majandusloenduse andmetel hõlmas see piirkäsitluseks kildustatud tööstusharu 43.5 protsenti ettevõtte üldarvust Eestis (3688 ettevõtetest 1606) ning neis valmistatava toodangu väärtus moodustas 30.1 protsenti kogu tööstustoodangu väärtusest.²

Selle tööstusharu hulka kuulus ka tubakatootlus, mille toodangu

¹ Kümme aastat nõukogude võimu Eestis, Tallinn, 1950, lk. 24-26.

² I Majandusloendus Eestis, Tööstus, 1937. a. majandusloenduse andmed, vihik I, Tallinn, 1939, lk. 24.

Väärutus moodustas omakorda toidu-, maitseainete ja jookide kogutoodangu väärutusest 14 protsenti.¹ Tubaka ja tubakasaaduste tootmisest kodanluse võimu perioodil annab ülevaate tabel nr. 2.²

Tabel nr. 2.

Tubakatööstuse toodang aastail 1925-1938

Aasta	Tubak (kg)	Pabernoid (1000 tk)	Sigarid (1000 tk)
1925	299 989	973 689	-
1926	293 889	832 429	-
1927	250 570	1025 524	-
1928	238 931	1093 545	928
1929	259 562	1109 950	145
1930	222 404	1118 536	75
1931	198 911	1077 013	121
1932	139 391	642 555	12
1933	138 024	633 097	37
1934	144 472	619 738	-
1935	216 228	672 818	42
1936*	309 200	778 000	-
1937	231 200	872 000	-
1938	236 700	951 000	-
keskm. 1925-29	268 588	1007 027	
1930-34	168 640	818 188	

Tabelis toodud andmetest nähtub, et kodanluse Eestit tuba-

¹ Arvutus on tehtud I Majandusloendus Eestis, Tööstus, 1937. a. majandusloenduse andmed, vihik I, Tallinn, 1939, lk. 24 ja lk. 26-27 alusel.

² Tabel on koostatud kuni 1936. aastani Eesti arvudes 1920-1935, Tallinn, 1937, lk. 125 ja 1936-1938 (incl.) Eesti Majandus 1938. a., Eesti Panga aastaraamat, Tallinn, 1939, lk. III alusel.

* Alates 1936. a. on andmed ümardatud, kuna Eesti Panga aastaraamatus on need väljendatud tonnides ja miljonites tükkides.

nud majanduskriisid kajastusid ka tubakatööstuses. 1929-1933 aastate majanduskriisi ajal langes suurtööstuse kogutoodangu tase 32,4 protsendi võrra.¹ Tubakatööstuses saabus toodangu järsk langes kriisi madalaima ajal 1932. aastal. Peamine toodanguartikli paberossi tootmine langes sel aastal 40 protsendi võrra. Toodangu vähenemine kestis tubakatööstuses kuni 1935. aastani - tuli müüa ka kriisiaastail valmistatud toodangut ja tarbimine suurenes visalt, pärast seda alanud toodangu aeglase tõus ei saavutanud aga kuni kodanliku perioodi lõpuni 1929-1930 aastate kõrgsena.

Seoses II maailmasõja puhkemisega katkesid Eesti majanduslikud sidemed enamiku välismaa riikidega. 1939. aasta septembris langes tooraine sissevedu 42 protsendi võrra.² Raskus tekkis ka tubaka impordimisel, mille tõttu tubakatööstuse toodang hakkas kiiresti vähema. Suurenes tubakavabrikute alakoormus, osa töölisi vakkandati, järjekäänd aja töötasid 3-4 päeva nädalas.³ Analooogiliselt enamiku Eesti tööstusega lakis ka tubakatööstus vastu allakäigule.

Kogu kodanliku võimu perioodil saatsid tööliklassi varjuna madal palk, tööpundus ja viletsus. Eesti raskes muutus olukord 30-ndate aastate lõpul, kui elukallidus tõusis 1935. aastaga võrreldes 1938. aastal üle 24 protsendi,⁴ maailmasõja algusest aga kuni 1940. aasta märtsini seelkord ligi 20 protsenti.⁵

¹ Eesti NSI ajalugu, 2. tr., Tallinn, 1957, lk. 467.

² Samas, lk. 510; ka S. Kutsar-Zabrodskaia, Eestimaa Kommunistlik Partei: 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn, 1960, lk. 34.

³ "Rahva Hääl" № 91, 21. sept. 1940 ja № 57(230), 8. märts 1941.

⁴ Eesti Majandus 1938a, Eesti Panga aastaraamat, lk. 124.

⁵ Lühivaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn, 1963, lk. 328.

Eriti väärtusalt talvas elukalliduse tõus ka tubakatootuse töölisi. Meestööliste keskmises palgas oli 1939. aastal Eestis 50-60 krooni kuus, oli naistööliste palga 44 protsendi võrra madalam.¹ Tubakatootuses aga töötasid rõhuvas enamuses just naised. Palga tõstmises tekkis kiik ettevõtjatega mitmeid konflikte, kuid sellist kange-
male tubakatööliste vastupanu ei läinud. Hirum tööd kaotada oli silmas ees. Teiselt poolt oli puuduliku organiseerimis- ja
tu peamiselt naisperest koosnevat tubakatööliste revolutsiooniline
aktiivsus kannis väike. Sellist tingituna jäid tubakatöölised Eesti
töölisklassi kasvavast kodanlikvastandist võitlusel põhiliselt kõvale.

§ 2. „daferme” „deegini”

Prague'ne tubakavabrik „deux” on välja kasvanud 1921. aastal Tallinnas Pirita tee 16/18 asutatud tubakavabrikust „af” „daferme”. Vabriku asutajateks 1. oktoobril 1921 olid endised Peterburis asunud samanimelise aktsiaseltsi direktorid, kelle esotsas olid kohapeal vennad Jackid, hiljem ka Abram Katlama. Vabrik töötas peamiselt prantsuse kapitaliga ja oli allutatud Prantsuse tubakatrustile Compagnie International Industrielle du Tabac. Aktsiaselts „daferme” esialgses põhikapitalis oli 3000 000 marka.² Õigusi osas kuulus sellest Pariisis asuvatele peaaegsionäridele, kes juhtisid vabriku tegevust kohapealsete direktorite kaudu.

Vabrik rajati hotelliks ehitatud neljakorruselise kivihoonesse.

Kogu sisseade, põhiliselt tubakalõikuse, kesta- ja toppimismasinad

¹ S. Kutsar-Zabrodskaja, Eesti Maa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn, 1960, lk. 21.

² „Eesti Majandus”, 1921, nr 8, lk. 24.

"Universelli" ning "Müller" imporditi Saksamaalt. Töökogu juurde loodi ka kartonaaži- ja litograafiaosakond, kus peale oma tarvete täideti veel teiste ettevõtete tellimusi.

Koos masinatega saabus Saksamaalt Paul Richter, kes juhtis siireseade monteerimist, hiljem aga hakkas täitma peainseneri funktsiooni kuni repatrierumiseni 1939. aastal.

Töökogu esialgse kaardi moodustasid Peterburist emigreerunud baltisakslased ja venelased. "Lõugi" pearaamatupidaja asetäitja Erna Jaan-soo mälestuste järgi - ta töötas töökodus alates selle asutamisest - oli Venemaalt saabunud umbes 25 inimest, nende hulgas direktorid, pearaamatupidaja, sekretär ja osa töölisi. Töökogu tegevuse laienemisega suurenes ka tööliste arv. Valentin Ponomarev, kes samuti asus töökoosseisule 1921. aastal, mäletab, et juba 1921. aastal töötas ettevõttes 200-250 töötajat. Enamikus olid töölistel naised, mehed töötasid peamiselt transpordi, laomajanduse, ehituse ja remondi ning tehnikaga seotud aladel. Tööliste väljaõpetamine toimus kohapeal.

Valdav osa töid, nagu tubaka ettevalmistamine (transport, kitarimine, niisutamine jne.), pooltoodete transport ühe masina juurest teise juurde, suitustamistubaka valmistamine, kõik kartonaažitööd, pakkimine jne. tehti käsitsi. Suures osas kehtis see muutumatult nõukogude võimu kehtestamiseni. Arvestades tolle aja tubakavabrikute üldist madalat mehhaniseerimise taset, oli "Laferrme" varustatud siiski moodsamate ja tootlikumate masinatega kui teised tubakavabrikud. Näiteks ulatus "Universelli" tüüpi paberosside topkimise masina tootlikkus 70 000 - 75 000 paberossini 8 tunni jooksul, tubakaloosimise masinate tootlikkus vastavalt 800-900 kg tubakat päevas jne. Kõik see tähendas, et väiksematele tubakavabrikutele, kus koogi tootmine baseerus

käsitsitööle ja madala tootlikkusega üksikutele masinatele, oli teinud ohtlik võistleja.

Alates Sabriku rajamisest alustas „Lafermi“ võitlust siseturu vallutamise eest. Halastamatus konkurentsivõitlus pidid prantsuse kapitali ja moodsama sissevõtte ees kapituleeruma mitte ainult väikeettevõtted, vaid ka mitmed suuremad tubakavabrikud. 1922. aastal õnnestus „Lafermel“ haaranata oma valdusse Tallinnas Kopli tänaval asunud tubakavabrik O. J. „Kavanna“, mis jätkas küll endise nimetuse all vanas kohas kuni 1940. aastani eksistentsmist, kuid oli allutatud „Lafermile“. 1922. aasta lõppes „Lafermeli“ igat edukalt. Aasta jooksul andis Sabriku juba 5 961 900 marka kasumit.¹

1923. aastal jätkas „Lafermi“ pealetung: tubakaturu vallutamises. Sel aastal ostis „Lafermi“ ära Tallinnas Pääsukse tänaval asunud tubakavabrikku A. Reier ja K. Jurga oli „Lafermi“ muutunud kõige võimsamaks tubakavabrikuks Eestis. 1924. aastaks suurenes töölise arv 300-ni; põhikapital 20 000 000 margani ning aasta jooksul valmistati 250 000 000 pabroni ja 20 000 punda suitsutamistubakat koguväärtusega 350 000 000 marka.² 1924. aasta pabronitoodangust lauges „Lafermi“ arvele juba 37 protsenti.³

Konkurentsivõitlus teiste tubakavabrikutega jätkus ka järgnevatel aastatel. 1929. aastal ühendati „Lafermega“ a/s „Tubak“ tubakavabrik. Viimane lõpetas oma tegevuse ja nõustavamate pabronisortide valmistamise õigus läks „Lafermi“ kätte. Ülejäänud konkurentidega –

¹ „Eesti Majandus“, 1923, nr 25, lk. 397.
² Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 606.
³ Arvutus tehtud Eesti, Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 605 ja lk. 606 alusel.

a/s. „Astoria” ja „Sirena” – sõlmitsi „daferme” mitsratriivile kokku-
lepe tubaka ja paberimassi hinna tunduvas tõstmises, mille tulemu-
sena kapitalistide kasumid suurenesid kuni 130 miljoni margani¹
(s.o. 1 300 000 krooni 1. I 1928. a. kehtestatud vääringeri järgi) aastas.
Arvestades tagasihoidlikult, et „daferme” andis umbes $\frac{1}{3}$ Eesti
tubakatööstuse toodangust, suurensid seega prantslastest omanike
kasumid 43,3 miljoni margani aastas. Valdavas osas veeti see Eistrit
väljovi.

1929-1933 aastate majanduskriis tabas „dafermet” raskemalt
alles 1932. aastal. Kogemused on tõestanud, et inimesed jätkavad suitse-
tamist ka rasketel aegadel. Pärast seda kui valitsus tõstis 1931. aastal tun-
duvalt tubakasaaduste aktsiisimaksu, vähenes kõigi tubakafabrikate toodang
ümmarguselt 40 protsendi võrra.² Tootmist vähendati ka „dafermes” ja fab-
rik töötas suure alakoormusega.

Eriti raskelt mõjus kriis töötavatele hulkadele. Arhiivimaterjalide hävi-
mise tõttu puuduvad täpsed andmed, kui palju töölisi heideti „dafermes”
väärava talva täienduses juba tohutu suurus kasvunud töötajate
arvule, mis 1933. aasta alguses kõikus 21 951 kuni 24 833 inimese va-
hel.³ Vanad töölised, nende hulgas ka „teegi” praegune normeerija Ga-
mara Pedersen, mäletavad, et talvik töötas neil aastail 3-4 päeva nädal-
las. Talvikuudel oli tööd veelgi vähem. Et madala palgaga kuidagi ära
elada, tuli otsida mitmesuguseid lisatöid, sageli aja hoopis nälgida.

¹ Э. И. Брандт, Создание экономического базиса социализма в Estonской ССР, Таллин, 1957, вк. 22.

² Eesti arvudes, 1934. a. rahvaloenduse mälestuses, Tallinn, 1934, вк. 69.

³ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn, 1963, вк. 199.

Luua „Lafernes“ töötasid kuni 85 protsent: naised. Oli nende du-
kord meestöölistest tunduvalt halvem. Kui naistöölised palga tõstmist
nõudsid, vastati neile tavaliselt, et oleks tegemist meestega. Võiks seda asja
kaaluda ja anti mõista, et töötajaid on rohkem kui kiitvalt. Naiste töö-
tasu oli väiksem isegi sel juhul, kui nad tegid meestega sama tööd või
arendasid neid.

1936. aastal hakkas vabrik toodang mõnevõrra suurenema, kuid
alakoormusest ei saadud ühe kodanlike võimu lõpuni. Tubakavab-
riku toodangu väärtes oli 1936. aastal 8185 krooni. „Lafernes“ osa moo-
dustas sellest 44 protsenti.¹ Sigilähedaselt võib arvata, et „Lafernes“
andis umbes 40 protsenti kogu tubakavabriku toodangust. Seega toodeti
„Lafernes“ 1936. aastal umbes 311 miljonit pakserossi. Umbkaudsete arvu-
tuste põhjal võib järeldada, et olemasoleva masinapangiga oleks sunde-
tud toota kuni 400 miljonit pakserossi aastas.

1939. aastal salvestati „Lafernes“ 320 000 000 pakserossi.² 1. septemb-
ril puhkenud maailmasõja tõttu muutus aja tooraine saamine üha
raskemaks ning toodang hakkas uuesti langema. Tööliste arv kaha-
nes vabrikus kuni 191-ni.³ Jälle kasvasid riigis töötute read ja suu-
renes ebakindlus homse päeva suhtes. Hilda Kluskrand jutustab
nende aegade kohta, et talveperioodil töötas „Lafernes“ pikemat
aega ainult 2 päeva nädalas. Jätkal ajal tuli otsida lisateenistust
banaalhoovis.⁴ Mõistagi jagas tema saatust enamik töölisi.

¹ Arvutus tehtud I Majandusloendus Eesti, Tööstus, 1937. a. majandusloen-
duse andmed, vihik I, Tallinn, 1939, lk. 26-27 andmete alusel.

² „Rahva Hääl“ № 94, 25. sept. 1940.

³ O. Sepre, Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses, Tallinn, 1963,
lk. 71.

⁴ „Rahva Hääl“ № 57 (230), 8. märts 1941.

Elukvaliteedi tõus ja rahva olukorra üldine halvenemine keht-
sus usite töötavate hulkade üha aktiivsema vastupanu. EKP mõjul
püüdsid töörahvahulgad üha selgemini arusaamisele, et ainsaks välja-
pääses viitlusest on kodanlike võimude kukutamine ja töörahva va-
litsuse kehtestamine. Maal kirjutas revolutsiooniline situatsioon.

Töölise mälestuste ringi „daferme“ otsesid revolutsioonilisi välja-
astumisi ei toimunud. Naistöölise teadlikkus ei kirjandunud veel pro-
letariaadi üsindlike osa tasemele. Kuigi „daferme“ tööised jäid stu-
sist võitlusest kõrvale, teavitasi nad 1940. aasta sotsialistlike revo-
lutsiooni lootusega paremale tulevikule.

Ja lootused ei petnud neid. Sõjendades rahva enamiku taht,
kuulutas rahva poolt 14. ja 15. juulil valitud Riigivolikogu Eesti 21.
juulil 1940 nõukogude sotsialistlikus vabariigis. Koos teiste ajalooste
deklaratsioonidega võeti vastu deklaratsioon pankade ja suurbööstuse
natsionaliseerimisest. Sellega pandi alus uude lühikeselge ka „dafer-
me“ ajaloos.

26. juulil 1940. vabariigi valitsuse poolt kinnitatud natsionalisee-
rimise kuuluvate tööstusettevõtete nimekirjas olid ka „daferme“ ring
Anton ja Kõo tubakavabrikud.¹ Septembrikuus ühendati need ette-
võtted ja ühendatud tubakavabrikule anti töötajate soovil ostobris nimus
„deek“.²

¹ „Riigi Teataja“, 1940, № 81, art. 773.

² „ENSU Teataja“, 1940, № 31, art. 357.

II peatükk

Tubakavabrik „deek“ sotsialismi üleshitamise perioodil

§ 1. Esimene nõukogude võime aasta ja sotsia- listlik okupatsioon

26. juulil võeti natsionaliseerimisele kuuluvad ettevõtted vabariigi valitsuse poolt määratud komisaride poolt peaaegu eranditult üle.¹ Nende hulgas olid ka tubakavabrik „daferme“ ning Antson ja Ko. Komisariks oli määratud keegi Susi nimeline mees, kelle kohta vabrikus pole säilinud mingisuguseid andmeid. Abikomissari ülesandeid täitis R. Hirvoja, kellest hiljem sai direktori asetäitja. Kuna natsionaliseerimine toimus enamikus Tallinna ettevõttes üheaegselt ning selleks oli tehtud eelnevalt ettevalmistusi, ei kehtunud see tehasele esile mingisuguseid häireid. Töö ei katkenud üheksa päevaks.

„daferme“ uueks direktoriks määrati endine pagari tööline Edgar Loot, kes jäi sellele kohale kuni tema mahavõtmiseni: 15. II 1950.² On huvitav märkida, et ta töötas sama vabriku direktorina ka enamuse fašistliku okupatsiooni ajast. Esialgul ta näitas end parimat kultust ja aitas palju kaasa nõukoguliku tööstlike juurutamisele ning sotsialistliku võistluse organisatsioonile.

Nõukogude konna taaraktestamine, vabrikute ja tehaste ülkandumine kogu rahva omanduses päästis valla tööliste klassi boomingulised jõud.

¹ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, Documente ja materjale, Tallinn, 1960, lk. 225.

² EKPA, fond 654, nim. 3, s.-ü. 3, l. 18.

3. augustil organiseerisid Balti Puumillavabriku töölised vabariigis esmakordselt sotsialistliku võistluse ja kutsusid üles kõigi ettevõtete töölisi tähistama Eesti vastuvõtmist NSV Liidu koosseisu staalvabrikute töö ja sotsialistliku võistluse arendamisega kogu vabariigis.¹

Üha rohkem liitunud aktiivse poliitilise ellu ka seni poliitiliselt kõrvaliseks jäänud tubakavabrikute töölised. Partei ja valitsuse poolt rakendatud abinõud töötajate palga tõstmises, töötingimuste ja koduolude parandamises, tööpunduse likvideerimises jt. pündutasid sigavalt kõigi töölise siset elukonadest ega saanud jätta kedagi ükskõikseks.

Septembris ühendati tubakavabrikud „Läfermi“ ning Antan ja Ko. Väija arvatud ETK-le kuuluv tubakavabrik, oli kogu tubakatööstusega kombineeritud ühte ettevõtteks. 16. septembrist 1940 tõsteti ühendatud tubakavabriku töötajate töötasu 40 protsendi võrra.² Juba saam oli likvideeritud meeste ja naiste ebavõrdsus töö tasustamisel ning hakatud rakendama põhimõtet - igasugusele tema töö järgi.

Eesti astumine 6. augustil 1940 Nõukogude Liidu koosseisu avas teema tööstusele rikkalikult tooraineliseks ja kaupadele laialdase müügituru. Algas tööstusettevõtete võimsuste pidev taastamine, mis tõi kaasa tööstuse laienemise ning tööpunduse likvideerimise. Töölise arv hakkas kiiresti suurenema. 1. jaanuaril 1941 töötas kogu Eesti tööstuses juba 97 900 töölist ja teenistajat, s.o. ligi 38 000 inimest rohkem kui 1. jaanuaril 1940.³

¹ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, Dokumente ja materjale, Tallinn, 1960, lk. 233; H. Linnuse, Balti Manufaktuur 1898-1963, Ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn, 1965, lk. 140.

² „Rahva Hääl“ № 102, 4. okt. 1940.

³ A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn, 1958, lk. 84.

liihikese ajaga liivideriti tööpundus ka tubakatööstuses. Oktoobri alguses sõis juba väikida hoopis vastupidiselt nähtuselt - oskustöölise vähesus hakkas pidurdama teise vahetuse sisseadmist.¹ Töölise arvu suurenus kõigis tubakavabrikutes. Kui juuli lõpul töötas Anton ja Ko tubakavabrikus 71 töölist, siis septembrikuus oli kasvanud töölise arvu sajani:² „Lafermes“ töötas septembrikuus juba ligi 350 töölist.³

Maajanduslike sidemete sisseadmine nõukogude liiduga kindlustas tubakavabrikutele toortubaka saamise ja toodete miinigituru. Näitena septembrikuus saadi „Lafermes“ tellimine 18 miljoni paberoni ja sigareti valmistamiseks, ühtlasi telliti aasta lõpuni veel 75 miljonit paberoni ja sigaretti.⁴ Sellest tingituna tõusis ka toodang. Septembri lõpul toodeti „Lafermes“ juba 1,6 miljonit paberoni ja sigaretti päevas,⁵ millest toodangut polnud vabariik saavutanud kogu kodanliku võimu perioodil.

Alates oktoobrikuust töötas Eesti tööstus riikliku plaani alusel. Plaani määranded hakkas edukalt täitma ka ühendatud tubakavabrik, kellega oktoobri lõpul anti töötajate soovil nimeks „Leex“. Oktoobrikuus plaani täitis „Leex“ 113,2-protsendiliselt⁶ ning tuli edukalt toime ka järgivate kuuete ülesannetega. Kogu vabariigi tubakatööstus (s.o. peale „Leexi“ veel ETL tubakavabrik) täitis 1940. aasta IV kvartali plaani 116-protsendiliselt.⁷ Tänu nõukogude võimu kehtestamise tulemusena alanud tootmise kiirele arengule, toodeti 1940. aastal 1,2 miljardit paberoni ja sigaretti.⁸

¹ „Rahva Hääl“ № 114, 18. okt. 1940.

² Samas, № 91, 21. sept. 1940.

³ Samas, № 94, 25. sept. 1940.

⁴ Samas.

⁵ Samas.

⁶ Samas, № 149, 30. nov. 1940.

⁷ Э. И. Брандт, Создание экономического базиса социализма в Эстонской ССР, Таллинн, 1957, лк. 56.

⁸ 25 aastat Nõukogude Eestit, statistiline kogumik, Tallinn, 1965, lk. 44.

Paremate tootmisnähtajate saavutamisele aitas kaasa lõukogude liidu tööstusettevõtete eeskujul organiseeritud sotsialistlik võistlus ja stahhaanvõitlik liikumine. Järgnes EK(b)P keskkomitee ja Eesti NSV Ametiühingute keskselide üleskutsel sotsialistliku võistluse organiseerimiseks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva puhul.¹ Ühinesid ka tubakatöölised M.J. Kalinini nimeliste Raudteede Peatehaste, Balti Puhvillavabriku jt. ettevõtete algatungu tähistada seda aastapäeva uut tööviitudega. Tubakatööstuses oli võistluse algatavaks ETX tubakavabrik, kes 17. oktoobril esitas tollal veel „Lafume“ nime kandnud vabrikule üleskutsel alustada omavahelist võistlust tootangu suurendamise ja praagi vähendamise alal.²

„Lafume“ töölisel võitid ETX tubakavabriku võistluskeskuse vastu. Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäevaks kohustati: „tõstma tööviitakust, tõstma töödistsipliini, võtma maksimaalselt osa kontsultatsiooni, partei-apaloo ja teiste õpiringide tegevusest“.³ Jätkavalt ETX töötajatega sõlmitud kokkuleppele, määrati kahe tubakavabriku omavahelise võistluse perioodiks ajavahemik 18. novembrist kuni 17. detsembrini,⁴ millega ühtlasi taheti tähistada lõukogude Eesti saadikute valimist NSV Liidu Ülemnõukogusse 12. jaanuaril 1941.

Sluua „Laeqis“ puudus kuni 1945. aastani: partei-algorganisatsioon, tegelised sotsialistliku võistluse organiseerimine ja suunamisega vabriku direktioon ja ametiühingukomitee esotas komitee esimehe M. Krivare-paga. Vaatamata kogemuste puudumisele võistluse organiseerimises ja

¹ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, Dokumentide ja materjali k. Tallinn, 1960, lk. 317.

² „Rahva Hääl“ № 114, 18. okt. 1940.

³ Samas, № 119, 24. okt. 1940.

⁴ Samas, № 138, 18. nov. 1940.

kohustuste üldisõnalisusele, andis sotsialistlik võistlus siiski positiivsed tulemused. Võistluse käigus sängisid „deegi“ esimesed esirindlased tubakasorterijad J. Major, A. Klöder, J. Damm ja B. Sepp, kelle töökiirus oli võistluse kuudel teiste tubakasorterijade omast 5-45 protsendi võrra kõrgem.¹ Ühtlasi aitas sotsialistlik võistlus kaasa nõukogulise tööstuse juurdumisele ettevõttes.

Detsembri lõpus 1940. aastal tehtud võistluskokkuvõtteid näitavad, et tootlikkus oli kasvanud mõlemas võistluses ettevõttes. Teise sordi paberisse paaditi „deegi“ tööliste poolt keskmiselt 12769 tk. tunnis, ETK tubakavabrikus aga 8891 tk. tunnis. Toppimise ja kustamastinate praagi ajal oli ühe miljoni topitud paberini kohta „deegi“ 22,78 kg praaki, ETK-s aga ainult 15,73 kg.² Võistluse võitjad kiit rekord ei määratud, kuid pole kahtlust, et sellest võitsid mõlemad vabrikud.

1941. aasta algul vastuvõetud sotsialistlikas kohustustes on tunda juba püüet konkreetsamate kohustuste poole. 8. jaanuaril ühinesid ka „deegi“ töötajad ÜK(6)P XVIII üldriidulise konverentsi aines organiseeritud sotsialistliku võistlusega. 29. jaanuaril võitis „deegi“ üldkoosolek selleks kohustuse täita 1941. a. toodanguplaan 15. detsembris, vähendada praaki veel 2 protsendi võrra, hoida ajal ja tösta toodete kvaliteeti, võtta osa marxismi-leninismi suunite ideede propageerimisest suurest suuremal määral, viia poliitiline selgitustöö iga tööpingi juurde. Samal koosolekul võeti vastu V. Kinnigirpa nimelise Teravilja kombinadi võistlusekriteerium ning loeti end tootlikkuses olevaks kõigi toidu- ja maitseainete tööstuse ettevõtetega.³

¹ „Rahva Hääl“ № 166, 21. det. 1940.

² Samas, № 1 (174), 2. jaan. 1941.

³ Samas, № 25 (198), 30. jaan. 1941.

Väga pingelises režiimis 1941. aasta veebruarikuu plaani täitmine. Feb-
ruu kuu plaan oli täiusnud selles ajavas umbes 120 protsendi võrra suuremas
kui kodanlike võimude perioodi kuude keskmine. Tänu teise vahetuse sisseade-
misele, tootmise organiseerimisele graafikute alusel ning tööliste ennetusalgavale
tööle suudeti kuu plaan täita 108,4-protsendiliseult, mis oli ligilähedane
vabariigi tootmisvõimsusele tootmise masinaparki juures.¹ Tõhusalt aitasid
tootmisüksuste täitmisele kaasa lõõgastajad, kelle read täienesid iga kuu-
ga. Rahvusvahelise nädalpäeva puhul töötati „deegi“ vili järgmised lõõg-
astajad, keda sel puhul premeeriti üheksanda rahalise tasuga: Emilie Seel
ja Agnes Joller, kaubamängitajad A. Romberg, d. Mets ja A. Ehrmann, pa-
beronide pakijad K. Tomson, E. Rattassepp, E. Piimäe jt. Lõik nad olid
ületanud töönorme 42-97 protsendi võrra.²

Loov üleschitustöö haaran kaasa kogu „deegi“ naispere. Võistluses töövil-
jakuse suurendamises oslesid toppimismasina töölised Emilie Seel ja Ag-
nes Joller sabariigis esimesena kaheski tööle kolmel toppimismasinal.
Mitmed töös silmapaistnud esirindlased edutati: tootmis-komandöridena,
lõõgastajateks paberibõikemasina tööline Hilda Kuuserand edutati: karbisakon-
na meistrina, panderollide tembeldaja Helmi Eensoo osakonna tööde kor-
raldajaks, karbisakonna tööline Helmi Loo poolfabrikaatide ning pak-
kade arestajaks jne.³ Pingeline töös suurenes toodang ja kasvavad ka
inimesed. Tubakatööstuse kiirest arengust annab tunnistust fakt, et
1941. aasta veebruarikuu toodeti sabariigis 163 419 000 paberoni ja sigaretti,
s.o. 234,6 protsendi võrra rohkem kui 1940. aasta veebruaris,⁴ ehk 1.5

¹ „Rahva Hääl“ № 72 (245), 26. märtsil 1941.

² Samas, № 57 (230), 8. märtsil 1941.

³ Samas.

⁴ A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlike industrialiseerimine, Tallinn, 1958,
lk. 86.

Korda rohkem kui kodanluse võimu perioodil kõige kõrgema tootmistasemele aastal.

Kõrvuti töövihjakuks pideva töötamisega hakati „deegi“ 1941. aastal pöörama rohkem tähelepanu tootmise efektiivsusele ja ratsionaalsemale majandamisele. Märtsikuus hakati koostama esmakordselt omahinna kalkulatsioonide ja sellest ajast alates algas võitlus omahinna alandamisega. Mitmeid abinõusid rakendati ka praagi protsendi vähendamises. Nende hulgas polnud mugi viimasele kohal tahvel, kuhu pandi vähe elmise päeva praagitõlgate nimed. Kõik see viis sellele, et kui jaanuaris tunnustati kestadest praagies 6 protsenti, veebruaris 5,8 protsenti, siis märtsikuus langes praagi protsent 1,7-le. Edaspidiselt seati ülesanne vähendada kestade praagi 1 protsendini.¹

Peamiseks tähelepanu objektiks jäi 1941. aastal siiski töövihjakuks töötamine, riiekuu plaani täitmine ja tööstisdiplomi parandamine, millest kohustused kajastuvad 1. mai eelses sotsialistlikus võistluses ning ka juunipöörde aines vastuvõetud sotsialistlikus kohustuses. Enamik neist kohustustest täideti edukalt. Märtsikuu tootmisplaani täitis „deegi“ kollektiiv 108,9 protsendiliselt.² Maiseles sotsialistlikus võistluses ületand mitmed tööliste lennukid parimad saavutused töönormide täitmise alal. Pakendite valmistajast täitsid Linda Reisman ja Olvi Meresmaa pidevalt töönorme 160-175 protsendiliselt, paberorjide pakujad V. Jõeäär, A. Pähkel, A. Pruul, A. Karzov ja H. Kiisvert aga 150-189 protsendiliselt.³

Töövihjakuks tõusule aitas kaasa ka tehnilise miinimumi kursuste läbiviimine, töö normeerimine ja tööliste ülevõimimine tihed tööle. Jaanuarist kuni juunini tõusis tihed töö osatähtsus 60 protsendilt 84 protsendini. Kõik see

¹ „Rahva Hääl“ № 83 (256), 8. apr. 1941.

² Samas, № 134 (307), 10. juunil 1941.

³ Samas, № 101 (274), 30. apr. 1941.

aitas kaasa töönormide tunduvalt ületamiseks. Näiteks trükitööstuses töötava Juhan Põldma toodang suurenes pärast töö normeerimist 29,6 protsendi võrra, pakkimisosakonna tööliste produktiivsus keskmiselt 25 protsendi võrra jne.¹

Palju väärtustikke kogemusi omandati töö organiseerimise alal Leningradis asuvalt Klara Zetkini nimeliselt tubakavabrikult, keda „Seigi“ delegatsioon külastas sotsialistliku võistluse sõlmimise eesmärgel. Leningradlased olid võistlusega nõus ning ühiselt võeti vastu kohustus ületada 1941. aasta toodanguplaan vähemalt 5 protsendi võrra, alandada omahinda 2 protsendi võrra, hoida koku 3 protsenti kütte- ja elektrieneryiat. Samas otsustati ka, et aasta lõpus võistleksid omavahel individuaalselt 30 protsenti kumbagi ettevõtte töötajast.²

Head kavatsused jäid rekordit ette viimata. Fasistliku Saksamaa kahalitumus nõukogude liidule katkestas loova ühisühitustöö. Algas Suur Isamaasõda. Kogu maa koondas kõik oma jõud Saaremaa pealinnagi tõrjamiseks. Koos teiste vennasrahvastega tõusid kodumaa kaitseli ka üht: rahva popad ja tütreid. Nende hulgas olid ka „Seigi“ töötajad Nikolai Juonov, Sooster, Truve jt., kokku umbes 10-15 meest.

Saatanata kangelaslikult vastupanule, õnnestus Saksa ülikaalu katel jäändudel augusti lõpus 1941. a. Eesti mandriosa vallutada. Mandli kehtestati faistlike okupatsioon, mis tõi kaasa Eesti majanduse hävitamise, rahvale aga terrori ja loendamatud kannatused.

Okupantide huks pidi töötama ka Eesti tubakatööstus. Toormaterjali puudus ning tööjõu vähenemine põhjustas aja toodangu kerge lan-

¹ „Rahva Hääl“ № 134 (307), 10. juunil 1941.

² Samas, № 106 (279), 8. mail 1941.

guse. Vaatamata okupantide pingutustele toodeti jaanuarist aprillini 1944. a. võneldes sama ajavahemikuga 1941. a., ainult 16 protsenti pabersõide kogusest.¹

Nõukogude armee võidukate löökide all olid fašistid sunnitud 1944. aasta suvel Narvast ja 22. septembril Tallinnast põgenema. Enne lahenumist tegid okupandid kõik, et Eesti tööstust täielikult hävitada. Mida ei jõutud võitja vedada, püüti maha põletada ja õhku lasta. Sama saatus ähvardas ka „leegi“ vabrikut. Enna jaanarsoo mälestuste järgi taustas seda tookordne parameeritupidaja Hans Mikkas, kes altkasarmanna antud siina ja sigarettide eest lihtsõduritest koosneva õhkimiskommando ära ostis. Kuse hävitajate rühma saabumise aja hoidis ära Nõukogude armee kiire praletung.

§ 2. Vabriku areng sõjajärgsel perioodil

Eesti NSV territooriumi vabastamisega fašistlikust okupatsioonist algas vabariigi tööstuse taastamine. Vaatamata sellele, et sõda veel kestis ja puudus oli tööjõust, suudeti 1945. aasta alguses lasta käima kõik tööstusettevõtted, mida okupandid ei jõudnud täielikult purustada. 1945. aastal moodustas Eesti tööstuse kogutoodangu maht juba 72,9 protsenti sõjaeelse, 1940. a. tasemest.²

Oma osa andis selleks ka tubakasavabrik „leegi“, mis oli aastail 1944-1945 vabariigi ainukeses tubakatööstuse ettevõtteks. Vabrik alustas tegevust juba 25. septembril 1944. a. 305 töötajaga,³ kellel tuli hakata ületama

¹ A. Veimer, „Комплексное развитие и специализация промышленности Эстонского экономического административного района, Таллинн, 1961, lk. 88

² E. Kull, „Eesti NSV tööstuse ja transpordi edusammud, Tallinn, 1955, lk. 7.

³ ЕКРА, ф. 1, н.п. 5, н.-и. 82, л. 9.

taastamisajajärge raskusi. Paraku polnud neid sugugi vähe. Okupatsiooniperioodil oli rüüstatud fabriku toorainetagavarad väärtusega 174 618,61 rubla.¹ Ei jätkunud piisavalt toorainet ega muid materjale. Fabriku masinapark oli vana ja okupatsiooniaegse elapersonaali kaudu majandamise tõttu riiest võlja langetamas. Sõda oli toonud kaasa ka töotajate elatustaseme katkest, roofilise languse. Kõrgu maal tunt: suurt puudust elamispinnavast, riidet, toiduainetest.

Kõigepealt arut: masinaparki konstantimise ja tubaka koristamisele tol perioodil fabrikule kuulunud tubakastandus. Sealt saadud tubakas jäigi nel aastal ainukeseks tooraineks, mille tõttu fabrik töötas aasta lõpuni ainult poole võimsusega. Aasta lõpus suudeti toota siiski 18 296 300 pakettide ja 333 300 sigaretti.²

Omapärgu võitlus sellele kaasa ka sotsialistlik võistlus. Kuni „Punase Kruvi“ kollektiiv võitis vastu oma esimesed Oktoobripühade eelised sotsialistlikud kohustused pärast Tallinna vabastamist, ühinesid selle võistlusega 13. oktoobril ka „degi“ töötajad. Nad kohustusid reedma töökorda pakettitoppimise ja teinud masinad, pidama töökohtadel puhtust ja korda ning parandama töödistsipliini.³ Väljakuulunud töödistsipliini tõstmise, millega fabrikul oli sõjaajajärgsel perioodil tõsised raskusi, need üldsõnalised kohustused täideti. Detsembrikuus võeti vastu täiendav kohustus tösta töövõimkust 10 protsendi võona ja teha linna taastamistööl 2500 töötundi.⁴ Nende kohustuste täitmine jäi aga põhiliselt järgneva aasta ülesandeks.

1945. aasta algas fabrikule suurte raskustega. Kuna lehttubakad saabusid vennoarvabariikidest alles veebruarikuus, pidi fabrik toormaterjal

¹ Tubakafabrik „degi“ 1945. a. tegevuse aruanne (siin ja ka edaspidi on toodud kõik rahalised summad uues, 1961. a. kehtestatud vääringus).

² Samas.

³ „Rahva Hääle“ № 70 (547), 14. okt. 1944.

⁴ Samas, № 111 (588), 2. deto. 1944.

rühesuse tõttu peaaegu seisma jääma. Äärmiselt halvasti varustati ettevõtet ka teiste materjalidega. Märtsi algul pidi tekkima seisak suurtööbottide fondi mittesaamise tõttu. Seisak vältiti V. Kingissepa nimelise Pabervabriku kaarabiga, kes arvas tootma vajaliku paberit ilma sellekohase loata. Raskusi riivendamisid ka subjektiivsed tegurid. Põhilises osas moodustasid need juhtkonna inimesed, kellel polnud piisavalt kogemusi töö organiseerimise, materjalidega varustamise ja ka kaardi kasvatamise alal.

Hea tahe aitas paljudest raskustest üle saada. Sotsialistlikus võistluses jätkus sel aastal sisenemine. Võeti vastu kohustused Nõukogude armee aastapäevaks, 1. mail, Eesti nõukogude võimu kehtestamise 5. aastapäevaks ja Oktoobrirevolutsiooni aastapäevaks. Aasta algul liideti „degi“ kollektiiv ka üldhüüdnisse töidainete tööstuse ettevõtete sotsialistlikusse võistlusesse. Võistluses nende kohustuste täitmise eest saabusid esimesed võidud. Kuu aasta algul oli raskusi plaani täitmisega, jõuti aprillikuu plaani ületamiseni. Aprillikuu plaan täideti „degi“ 1945. aasta püsivhindades 149-protsendiliselt, millest tulemuse eest kollektiiv tuli Nõukogude Töidainete Tööstuse Rahvakoostamiskomitee ettevõtete vahelise sotsialistliku võistluse võitjaks ja teda premeeriti III preemiaga.¹ Häid tulemusi saavutati ka järgnevatel kuudel. Mailikuu plaani täitis kollektiiv 102,2-protsendiliselt,² juunikuu plaani 106-protsendiliselt,³ septembris plaan täideti vabariigi 5. aastapäevaks 119,8-protsendiliselt.⁴

Plaani täitmisele aitas kaasa töö organiseerimise parandamine, tööliste töö- ja elutingimuste parandamises rakendatud abinõud. Nii kehtestati igale töölele individuaalne töögraafik, aasta jooksul tööteti tihedalt osa-

¹ „Rahva Hääle“ № 116 (728), 19. mail 1945.

² Samas, № 129 (741), 3. juunil 1945.

³ Samas, № 158 (770), 7. juulil 1945.

⁴ Samas, № 173 (785), 25. juulil 1945.

tähtsus 36 protsendilt 85 protsendile. III kvartalis viidi umbes pooled tööli-
ksid üle progressiiv-tükitöötamise süsteemile. Seevaldi varustati töötajaidpeen-
ramaaga, mõningal määral suudeti hankida deentraliseeritud konas-
margariini, konserve, suberent, maxarone jn., mis andis teatud lisa tööta-
jate toidulauale. Igale töölajale võimaldati osta vabrikust 500 pakserossi
kuus.

Samal ajal ei peetud plaani täitmiseks kinni tööaja normaalsest pro-
kurist, töötati ka puhkepäevadel. Võeti tööle uusi töötajaid tunduvalt üle
tööajalimiidi. Juuli ja augusti kuus viis niigi juba vana masinapargi üle-
pingutamise suurema arvu masinate rüüst välgabangemisele, mille tõttu järg-
nevaltel kuudel tekkis hulgaliselt masinate rüüstumise. Näiteks septembris rei-
vid masinad 1099, oktoobris 2339, novembris 2249 ja detsembris 3645
tundi ainult remondi tõttu. Sellele lisaks seisid masinad septembris kuus
1039, oktoobris 1347, novembris 1960 ja detsembris 313 tundi teestilenti-
de puudumise tõttu.¹ See tõi paratamatult kaasa tööviisjärese languse
ja tootmisplaanide alataitmise.

Aasta poorsul ilmus, et vabrikus mehhaanikatöökoda pole suuteline
tegeva täiskorraldusega töötavatele masinatele kapital- ja poorsulat remonti
saatamata mitmekordsetele nõudmistele mingisuguseid masinaosi 1945. aastal
u saadud. Seisik vajalikud detailid tuli valmistada oma mehhaanikatööko-
jas. Seda taastatasa aja omakorda töökoja ruumide kitsikus, tööpinnaide, töö-
riistade, tuure vähesus ning kvalifitseeritud lukkseppade puudumine. Meh-
haanikatöökoja võimsuse tõstmise muudatus kehtisole ebaselisekamatuks ilus-
andeks.

1945. aastal võeti vabariigi juhtivate organite poolt vastu otsus luua

¹ Tubakavabrik. Seisik 1945. aasta tegevuse ariaruanne

.degi' Tartu mnt. 35 asuva osakonna baasil uus tubakavabrik. Ahto ja ravendada see tööle iii kvartalis. Tegelikult liikus, Ahto töökaarumise edasi 1946. aastale, mistõttu viimaste 1945. aastaks kavandatud plaaniilised andid anti .degi'.

Hoolimata pingutustest, mida vabrikus kollektiiv tegi kavandatud plaaniilise ande täitmises, jäidis tootangu osas siiski siiski üs välglasteks. Siiski rahalises väljenduses täideti aastaplaan juba 5. novembril¹, jäi koguseline plaan täitmata. Oktoobrikuus töötas vabrikus 20-st masinast tekstiilimõõde püüdnud tõttu 7-12 masinat², novembris jäi samal põhjusel valmistamata 8,8 miljonit paberoni ning kumplaani ei ründatud täita.³

Koguseline aastaplaan: täitis vabrik 88,6-protsendilise. Aasta jooksul toodeti: 460 273 000 paberoni, 64 088 000 sigaretti ja 33 363 kg tubakat.⁴ Seega tootis vabrik tubakatootlus 1945. aasta jooksul siiski ainult 50 prot. senti 1940. aastal tooditud paberoni ja sigarettide kogusest⁵ ega suutnud vabrik siiski vajadusi kaugeltki rahuldada.

1945. aastal alustas vabrikus tegevust partei-algorganisatsioon. 4. oktoobril 1945 toimunud partei-algorganisatsiooni asutamiskoosolekul oli käitises arvel 4 kommunisti, kellest 2 olid ümbruskonnas eluvad kodu-perearvad.⁶ Algorganisatsiooni sekretäriks valiti Eduard Liivar. Siiski vabrikus partei-algorganisatsioon oli esialgu väikesearvuline, oli sellega siiski loodud eeldused poliitilise kasvatuses tõhustamiseks elluõttes. Parteialgorganisatsioon arvasi poliitilise töö juhtimisele ja mõnevõrra ka tootmis-

1 EKPA, f. 654, nim. 654-1, s.-is. 3, l. 1.

2 Samas, s.-is. 1, l. 3.

3 Samas, l. 8.

4 Tubakavabrik .degi' 1945. aasta tegevuse ariaruanne.

5 Arvutus tehtud .degi' tootangu võrdlemisel tubakatootluse 1940. a. tootangu andmetega Nõukogude Eesti saavutusi 20 aasta jooksul, statistiline kogumik, Tallinn, 1960, lk. 31.

6 EKPA, f. 654, nim. 654-1, s.-is. 1, l. 1.

töös erinevate kitsaskohtade kõrvaldamisele. Kõrvaldamiseks, osalt algorganisatsiooni sekretäride oskamatuse, osalt mugavuse tõttu vabrikus partei-organisatsiooni siiski ei kujunenud esimestel tegevusaastatel kogu ettevõtte organisatsioon ja suunavaks keskuseks ning nii 1946. a. kui ka 1947. a. amande- ja valimiskoosseisul tunnustati sekretäri töös nõrgaks.¹

1946. aastal jätkus kollektiivi võitlus plaanide täitmise ja ühitamise eest. See võitlus ei kulgenud ka sel aastal ilma raskuste ja tagasilangemisteta. Hästisimeus lõppes tubaca tagavana ja ettevõtte tuli mõnes ajas töö katkestada. Analooogiline olukord tekkis ka aasta viimasel kvartalil - novembris ja detsembris. Kõrge seisis vabrik seeläbi aasta jooksul poolteist kunn.² Oktoobris ja novembris lisandusid sellele raskend tõestusteliste puudumise tõttu.

Tööd pidurdas ka vähe ja kulunud masinapark, mis nõudis pidevat hooldi ja remonti. Aasta jooksul seisis masinad kokku 39 384 tundi. On küllalt iseloomulik, et 25 900 tundi ehk ligemale 66 protsenti kanges sel-lest suuremast jooksu remondi arvele.³ Tänu vabrikus mehhaanikatöökoja ruumide laiendamisele ning kaadri kvalifikatsiooni paranemisele suudeti jooksuad remondid enam-vähem siiski ära teha. Ihtilasi andi mehhaanikatöökogas kistimjovist pooltarvitatuna saadud 2 kista- ja 5 toppimismasina remontimisele ning neile varuosade valmistamisele. Mehhaanikatöökoga suurest tööst kõneleb selgi fakt, et ministereiumist nõutud, kuid saamata jäänud masinaosad - arvuks 3814 tükki - tuli valmistada vabrikus oma töökogas.⁴

¹ EKPA, f. 654, nim. 654-1, s.-ü. 3, l. 4 ja s.-ü. 6, l. 15.

² Tubacatchas, dek. 1946. aasta tegevuse auanne.

³ Samas.

⁴ Samas.

1946. aastal rakendati mitmeid abinõusid ka töö organiseerimise parandamiseks. Nõudmaks kvantalis loodi vabrikus laboratoorium, kus hakati kindlaks määrama tubaka niiskuse protsenti ja jälgima tehnoloogiliste juhendite täitmist. Aasta lõpul tootati välja tubakapartide seeripassiid, mille ellurakendamise liikius põhiliselt sisse 1947. aastale.

Pikemaajaliste seisakute tõttu jäi aastaplaan ka rekord täitmata. Rahalises vähenemises täideti 1946. a. plaan Oktoobrirevolutsiooni aasta-päeva eelses sotsialistlikus võistlusel juba 2. oktoobril¹ ning aasta lõpus ületati see 26,8 protsendi võrra. Töenäoliselt tingis rahalise plaani täitmise peamiselt kallimate paberosside ja sigarettide valmistamine. Koguseline plaan täideti aasta lõpus 94,2-protsendilise. Aasta jooksul tootis vabrik 555 900 000 paberossi ja sigaretti ning 10 139 kg paaritubakat.² Seega oli paberosside ja sigarettide tootmine 1946. a., võrreldes 1945. aastaga, suurenenud 5,7 protsenti.

1947. aastal tegi tubakatehas „Lääne“ kollektiiv tootmistööd suuri edusammudega. Siisenes sotsialistlik võistlus, paranes ka töö organiseerimine. Siiski ei suudetud halva varustamise tõttu ka sel aastal seisakuid vältida. Septembri tubaka püüdlusel seisis vabrik terve jaanuarikuu ja aasta lõpul veel 3 päeva. Häired varustamise alal mõjusid negatiivselt toodete kvaliteedile. Nii ei võimaldanud relasruugade püüdlus toota paberossi hästi areloigatud oludega, kraasrihma ebapiisav saamine tingis paberosside ja sigarettide ebahübliku tootmist. Sellele see tõi kaasa mitmeid tarbijate õigustatud pretensioone.

Sel aastal aresti vabrikus toodete sortimendi laendamisele. Uude

¹ „Rahva Hääl“ № 258 (1176), 2. nov. 1946.

² Tubakavabrik „Lääne“ 1946. aasta tootmise aaruanne.

sordidena lasti välja kõrgema sordi nr. 3 sigarettid „Lennuk“, I sordi sigarettid „Siimlane“. Oktoobrikuuldrüüoni 30. aastapäeva auks lasti välja kõrgema sordi nr. 2 paberossid „Jumel“ ja „Estonia“ teatri taasavamise puhul kõrgema sordi nr. 3 paberossid „Estonia“. Lisaks nimetatutele hakati tootma veel kaht uut sorti paritubakat.

1947. aasta tootmisplaan - 647 milj. paberossi ja sigaretti - täideti 101,6 protsendilisealt. Aasta jooksul valmistati 657,5 milj. paberossi ja sigaretti ning 14,35 tonni paritubakat. Võrreldes 1946. aastaga toodeti sel aastal rohkem 101,6 milj. paberossi ja sigaretti ning 4,21 tonni paritubakat.¹ See oli tunduvalt suurem edasi. Alates sellest aastast on „Leegi“ kollektiiv suutnud täita põhilised plaanimised ilisandide igal aastal.

Eelmisel aastal saavutatud edu jätkus ka 1948. aastal. Väljaarvatud omahinna alandamine, saavutati organisatsioonilis-tehniliste abinõude rakendamise tulemusena kõigi plaamiliste ilisannete tunduvalt suurem ilisandamine. Plaamilise 3,3 protsendi asemel alandati omahinda ainult 2,84 protsendi ulatuses, sest aasta lõpuks saabunud tubaka hind oli senisest hinnast märgatavalt kõrgem (jaanuaris kg hind 1,16 rbl., detsembris 1,41 rbl.).

Igakuine tootang tõusis 70-75 miljoni paberossilt ja sigarettilt I poolaastal 91-92 miljoni I kvartalis.² See saavutati tootmise rakendamise ja kosta- ja toppimistehnikas ning paratimisekorras, milles teostati masinate ümberpaigutamist. Alates 1. märtsist organiseeriti kosta- ja toppimistehnikas tööliste poolt kahe masina teenindamist, mis võimaldas teosta tööeriljakust ja suurendada osa tööliste teostele tööd. I kvartalis rakendati uute tootmis-

viimsustena tööriista sigarettimasin „Excelsior-Rapid“ ja paratimisemasin

¹ Tubakavabrik „Leegi“ 1947. aasta tegevuse aruanne.

² Tubakavabrik „Leegi“ 1948. aasta tegevuse aruanne.

„Feldmann“

Uute sortidena lasti 1948. aastal välja kõrgema sordi nr. 3 sigaretid „Regatt“ ning I sordi sigaretid „Oktoober“ ja „Priima“. Viimane muutis peagi kõige nõutavamaks sigaretsordiks. Uute paberisortidena hakkas tootma kõrgema sordi nr. 3 paberose „Puški“ ning I sordi paberose „Karavan“ ja „Belomorskanaal“.

Töitluses plaaniliste näitajate täitumise eest tuli ka sel aastal ühtlasi küllaltki suuri raskusi. Osa neist olid puhtsubjektiveet laadi ning tingitud vabriku kõrgemalisesuure orgaanite halvast tööstusest ja puhtimisest. Näiteks muudeti vabriku plaani aasta jooksul 35 korralt. Küllalt sageks olid ettekirjutused ka sortimendi muutmiseks, näiteks maikuu 5 korralt, juunis 3 korralt.¹ See lõi kaasa tootmise igakordse ümberkonaldamise, milleks tuli kulutada asjatult energiat ja aega.

Masina suuremaks raskuseks oli siiski masinapargi vilets seisukord. Enamiku vabriku rajamisel monteeritud masinate kuluvusaste ulatus juba 60 protsendini. Seetõttu reisisid toppimismasinad aastas 18368 tundi, mis moodustas 26 protsenti üldisest aastast tööajast.² Üha enam kerkis päevakordale vajadus need masinad välja vahetada või pöyhakult rekonstrueerida. Summade püüdmise tõttu polnud järgmistel aastatel siiski võimalust kumbagi variandi elluviimiseks.

Normaalset tood taristas veel paratamatult suure võimsuse, samuti halb materjalidega varustamine. Märksiks seisis vabrike kütapaberite mitteõigeaegse kättesaamise tagajärjel 11 päeva. Et sellised raskused vältida, tuli ka „Leegi“ rakendada nn. tagantõukajate kohaleaastmist ning autodega materjalide ostmist teistest vennasvabrikidest.

¹ Tubakavabrike „Leegi“ 1948. aasta tegevuse aaruanne.

² Samas.

Loomulikult tekitab see asjatundid kulutusi ja kasvendas omahinnu alanda-
mist.

Sänu vabriku juhtkonna ja kollektiivi pingutustele suudeti enamik kasvur-
vi ületada. Plaanilise 700 milj. asemel toodeti: 1948. aastal 905 milj. pabe-
roni ja sigaretti ning 11,7 tonni pakitubakat. Aastaplaan täideti veega 129,3-
protsendiliseelt.¹

1949. aastal jätkus „deegi“ toodangu pidev tõus. Keskmise toodangu kuus-
tõusis ümmarguselt 30,5 milj. pakironi ja sigaretti: 75,5 milj. vastu 1948. a.²
Sellele aitas kaasa parimistehhi: rekonstrueerimine, kus aasta jooksul võeti
kasutusse 2 uut pehmepakendi valmistamise masinat, 1 uus pakironi: pak-
kimise masin ja 1 uus sigareti: pakkimise masin. Uued masinad võimaldavad
ühendada tööliste arvu 9 protsendi võrra, samal ajal kui toodang suure-
nes 14 protsendi võrra.³

Toppimistehhis viidi masinad transmissiooniveolt üle individuaalmoob-
rite veole, mis võimaldas masinaid paremini paigutada ja hoolda kokku elekt-
rienergiat 2,4 protsent: võrreldes kulunormidega.

Kuuna elmisel aastal di „deegi“ toodangu kvaliteedi suhtes mitmeid pre-
tensioone, pöörati sel aastal suuremat tähelepanu toodete kvaliteedi paranda-
misele. Selleks rahi vabrikus siise tehnilise kontrolli osakond (TKO), ühtlustati
tubaka niisutamist, kõigile toppimis- ja pakkimismasinatele töötati välja uued
liimiseadused. Nende ja mitmete teiste abinõude rakendamise tulemusena tõusis
toodete kvaliteet Moskva kesise diguenterimise Komisjoni hinnangute järgi: suit-
setamisomaduste poolest 39,2 pallilt I kvartalis 42,1 pallile aasta viimases
kvartalis. Välistunnuste osas saavutati vastav tõus 44,0 pallilt 44,8 pal-

1 Tubakavabrik „deegi“ 1948. aasta tegevuse aruanne.

2 Tubakavabrik „deegi“ 1949. aasta tegevuse aruanne.

3 Samas.

lini.

Aasta jooksul lasti välja viis uut paberossi- ja 3 uut sigareti sorti. Vra- lamata plaani saagedartele muutustele, vahel isegi planeeritava perioodi lõpul ja pärast seda, toodeti plaanis ette nähtud 900 milj. paberossi ja sigareti ar- mel 1 086 983 600 paberossi ja sigaretti, ehk 20,8 protsenti plaanistust rohkem.¹

1950. aastal suurenes keskmine kiirtootangus .degis' 108,2 milj. pabe- rossi ja sigaretti, ehk eelmise aastaga võrreldes peaaegu 20 protsendi võrra.² Tootmistarveme tõusu kindlustasid uue sigarettimasina, sigarettide pakendamisma- rina ja pehmepakendite valmistamise masina töölarandamine, samuti tootmis- kure ja kaadri kvalifikatsiooni tõus.

Partei-algorganisatsioonide eestvõttele tehti ära suur töö tootmise rütmilise- maks muutmisel ning tootangu kvaliteedi parandamisel. Suvi 1949. a. detsembri- kuus toodeti päevas 4-4,5 milj. paberossi ja sigaretti, langes tootmistase 1950. a. alguses 3-3,5 milj. paberossi ja sigaretti päevas.³ Parteiorganisatsioonid poolt ka- vandatud abinõude rakendamise tulemusena suudeti selline suur ebaregulaarsus liigidevõideldada, mis aitas kaasa tootmatujale säästlikumale kulutamisele. Aas- ta lõpus looti kogu 3 tonni lehttubakat. Aasta keskmised kvaliteedilised hin- did olid suitsetamisomaduste järgi 42,4 palli ja väliskingunduse järgi 44,9 palli.

1950. a. toimus vabrikus juhtkonnas mitmeid muudatusi. Teebmanikeks lahkus senine peainsener Felix Koolaid ja tema asemeli määrati Galentina Kovalgova. 15. III 1950 vahastati käitises esihüüdnud tutkaku ja ebarõige kaadri- politika tõttu ametist senine direktor Eduard Loot ning uusiks direktoriks

¹ Tubakavabrik . deek' 1949. aasta tegevuse aruanne.

² Tubakavabrik . deek' 1950. aasta tegevuse aruanne.

³ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-iv. 3, l. 2.

määrati Heino Kõster.¹ Vabriku juhtkond vahetus mitmel korral ka järgnevatel aastatel. 1951. a. H. Kõster lahkus ning direktori ülesandeid täitsid ajutiselt peainsener V. Kovaljova, hiljem uus peainsener Vladimir Bažanov. Jaanuarist 1952 kuni veebruarini 1953 oli direktoriks Karl Kesküll. 1953. aastal asus direktorina tööle Gerhard Hürris, peainsenerites määrati Märt Reissar.

1950. aastal jõudis „Leegi“ tootang esmakordselt üle miljardi piri. 1950. a. toodeti 1 299 milj. paberossi ja sigaretti, seega üle kahe korda rohkem kui 1945. aastal.² Kogu Eesti tubakatööstus tootis aga 1950. aastal 3 miljardit paberossi ja sigaretti, mis ületas sõjaeelset 1940. a. taseme 2.5 kordselt, 1945. a. taseme 5 kordselt.³

Aastal 1945-1950 viidi sotsialismi ehitamine Eesti NSL-s põhiliselt lõpule. Vabariigi rahvamajanduses kindlustusid sotsialistlikud tootmissuhted. Suos sellega kaasas tööriistade tootlikkus ning suurenes tema aktiivsus. Järgnevalt püüame saadelda, kuidas see protsess kajastus tubakavabrikus „Leek“.

§ 3. Maadri kujunemine ja kollektiivse tootmisalase aktiivsuse kasv

Suure Isamaasõja aastatel sähenes tööliste ja teenistujate arv vabariigis peaaegu kaks korda. Kui 1941. a. märtsis ulatus tööstusliku tootmise personal ligemale 98 000 inimeseni, siis 1945. a. alguses oli nende arv kahanevud ligi poole võrra.⁴ Töökäsi vajati kõigjal.

Uut kaadrit tuli hakata komplekteerima ka „Leegi“. Sellema oli tege- mist toidumaine tööstuse ettevõttega, oli tööjõu leidmine mõnevõrra lihtsam kui kompleksitumana profiiliga suureettevõttes. Teiselt poolt arus seistetu

¹ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-i. 3, l. 18.

² Tubakavabrik „Leek“ 1950. aasta tegevuse aaruanne

³ Nõukogude Eesti saavutusi 20 aasta jooksul, Statistiline kogumik, Tallinn, 1960, lk. 31.

⁴ E. Jaanvõrk, Nõukogude Eesti tööriistade ja vabariigi tööstuse areng aastatel 1945-1950, Tallinn, 1963, lk. 30-31.

vabrikusse tööle ka palju juhuslikku elementi, kes lootsid tubakatootsuid omastada, ega tahtnud teha sotsialistliku töödistsipliini nõudeid. Kuivõrd ka sõda oli mõjunud töödistsipliinile laostavalt, olid distsipliniüksimused sageli nii partei-
algorganisatsioonide kui ka üldkoosolekute peamiseks päevakorrapunktiis.

1945. aasta jaanuarikuuks töötas vabrikus 374 töötajat, neist töölisi 280. Aasta lõpuks suurenes töötajate arv 499-ni, neist töölisi 425. Töötajate üldarvust oli naised 380 ehk 76 protsenti.¹ Seega oli kasvanud vabriku kaader 1944. a. septembrikuust alates peaaegu 200 inimese võrra. Valdavas osas olid juurde võetud töötajad pärit maalt, Eesti riigist, mis järgi 50-ndate aastate keskpaigani peamiseks vabrikukoostisevi täiendamise allikaks.

Uus kaader oli enamuses töötamiskogemusteta ja vajas väljaõpet. Põhiliselt väljaõppe vormis kujunes vabrikus individuaalne väljaõpe, mille puhul kogunud töölised õpetasid uutubunikele kuu aja jooksul kätte kõige hädavajalikumad töövõtted. Sellise õppevormile lisandusid kvalifikatsioonitõstmise kursused ja mitmesugused muud kursused väljaspool ettevõtet. 1945. aastal õpetati „Seegi“ välja 102 töötajat, kuid siiski ei suudetud rahuldada vabriku vajadust parvimis-, parandite valmistamise ja sigarettimasina kaadri alal.²

1946. aastal vähendati „Seegi“ tööplaanis soovis endise vabriku osakonna baasil suureks tubakavabrik „Ahto“ moodustamiseks 409 inimesele. Vabrikuga seota ettevõtetest ei täitunud ning aasta keskmine personali arv oli 56 inimesest üle plaani. Individuaalväljaõppe teel õpetati vabrikus välja 2 topimismasinate reguleerijat, 1 lukksepp, 1 elektrik, 3 keetamasina ja 5 topimismasina töölisi.³ Moskvas toimunud kuuemüüslisel kvalifikatsi-

¹ Tubakavabrik „Seegi“ 1945. aasta tegevuse aruanne.

² Samas.

³ Tubakavabrik „Seegi“ 1946. aasta tegevuse aruanne.

Ooni töötamise kursustel said väljaõppe laboratooriumi juhataja Elvira Nii-ka, noormeisja Tamara Pedersen ja tubakameister Kõvask.

1946. a. saabus vabrikusse tööle 3 vabriku-tehasekooli lõpetanud, kes arusid tööle reguleerijatena. Vabriku-tehasekooli lõpetajaid suunati .teeki' edaspidi tööle kuni 50-ndate aastate lõpuni ja mitmend selle kooli kas-vandeksist kujunes hiljem tootmistöö eesrindlane. Häiteks hiljem peameh-haanikuks edutatud Arno Alamaa, mehhaanik-reguleerijad Aleksander Käär, Maie Kostepalu, Lidia Kruusk. Helt; Lii'ik omandasid erilised os-kused Toetumiste Tootmise Ministeeriumi poolt organiseeritud vabriku-te-hasekoolis.

Kui eeltoodule lisada veel kimmekond kromodori Tubakatootmise Tehnikumi ja institundi lõpetanud, samuti juurdexano peamiselt Vene NFSU-st sisseõitnute arvel, oleksid loetletud kõik peamiselt vabriku-kollektiivi täiendamise allikad 50-ndate aastate lõpuni. Arhi:vimaterjalide hävinemise tõttu pole aga tagant järgi enam võimalik üksiku kasvu-al-lica osatähtsust kindlaks määrata.

Kaadi: väljaõpetamiseks pöörati suurt tähelepanu kogu sõjajärgsel perioodil. Individuaalse väljaõppe teel omandas .Loois' 1947. aastal kütte töötajat, 1948. a. 28 ja 1949. a. 35 töötajat. Tehnilise miinimumi kur-sused lõpetas sellel perioodil 87 töötajat ning 1948. a. moodustatud stahhaanovliku kooli 72 töötajat.¹ Et see väljaõpe andis positi:ivseid tule-musi, võib otsustada töökoormide täitmise kasvumise protsendi pideva tõusu järgi. Kui 1945. aastal oli see protsent 130, siis 1946. a. juba 152 ja 1947. a. 164.²

¹ Tubakatohas .teek' 1947.-1949. aasta tootmise aruanded.

² Samas.

Suurres taksistuses oli alalise kaader loomisele suur tööjõu voolavus, mis ühtlasi vähendas ka tootmisalase väijaõppe efektiivsust. „deegil“ püüdnud lasta arutused, ühiseelamu, elamispiinda oli vaid 14 korterit (kuni 1962. aastani) ning midagi nimetatamisväärsel ei suudetud teha ka töötajate toitlusolukorona parandamiseks, vahkus aastail 1946-1948 vahikus teinistusest igal aastal keskmiselt 130 inimest, ehk umbes 30 protsenti töötajate üldarvust.¹ Et vahikus toimis töö tootlikkuse kasvu tagajärjel töötajate arvu vähenemine keskmiselt kuni 350 inimeseni, millistesse piiridesse töötajate arv jäi ligikaudselt kuni 50-ndate aastate keskpaigani, oli töölt vabastatute hulka kuni 1950. aastani tööloetute omast igal aastal mõnevõrra suurem.

Suur tööjõu voolavus on jätkunud kord vähenedes, kord suurenedes kogu vahikus järgneva ajaloos jooksul. Olemasolevatel andmetel oli vabastatute arv kõige väiksem 1961. aastal, ulatudes 83 inimeseni aastaks. On küllalt uskumalik, et juba 1950. aastaks oli vahikusse jäänud ainult 144 töötajat, kes polnud aastail 1945-1950 vahitunud.²

Suure kujunus just aastail 1945-1950 välja vahikuskollektiivi põhituumik, kellest sai „deegi“ alaline kaader. Ilusades koken tehase huvidega, sammus see tuumik alati tootmisplaani täitmise eest vastutajate esirvas ning tõmbas oma esikujuuga kaasa ka ülejäänud töölisi. 1965. aastal tootas sellest põhituumikust vahikus veel 75 töötajat, nendest 58 töölisi³, kelle tööstaazi „deegis“ oli vähemalt 20 aastat.

Tubakavabrik „deek“ kollektiivi kujunemine ja tema teadlikkuse kasv olid sahtult seotud sotsialistlikust väistlusest osavõtuga, millis

¹ Tubakavabrik „deek“ 1946.-1948. aasta tegevuse aruanded.

² Tubakavabrik „deek“ 1950. aasta tegevuse aruanne.

³ ENSU TA Ajaloo Instituudi töötajate poolt E. Jaanvõrgi juhtimisel 1965. a. teostatud „deegi“ kollektiivi sotsioloogilise uurimise andmetel.

töölise tootmisalase aktiivsuse tõus peegeldus neil aastail kõige ilmekamalt. Juba 1917. aastal kirjutas V. I. Lenin oma artiklis „Kuidas organisendada võistlust“, et: „Sotsialism ei summuta võistlust, vaid, vastupidi, loob esmakordselt võimaluse rakendada seda tõesti laialdaselt, tõesti massilises ulatuses...“¹. Selle poole tuli hakata püüdma ka „Laezi“ kollektiivil.

Jagu juba eespool mainitud, liiditus „Laezi“ kollektiiv sotsialistlikusse võistlusesse 1944. aastal pärast fašistlike okupantide minemakihutamist. 1945. aastal jätkus võistlus peamiselt kahus liinis. Põhilisem võistlusvormiks olid riiklike pühade ja tähtpäevade aegs võetud kohustuste täitmine. Paralleelselt sellega aruti osa võtma üleliidulises toidunainete tööstuse ettevõtete vahelises sotsialistlikus võistluses.

„Laezi“ vabrikus kollektiiv saavutas 1945. aastal suuremat edu just üleliidulises võistluses – kahel korral saadi III preemia, kokku 5000 rubla –², jäi see tootajate põhikubekadele siiski kauges ega aidanud nimetamisväärselt kaasa nende teadlikkuse kasvule. Peamiselt seisnes kogu see võistlus ainult kuu tootmistagajärgede esitamises üleliidulistele organitele, kes ilma vajaliku süvenemiseta otsustasid kohtade saamise.

Võistluse tegelikult organiseerimisest jäid eemale nii partei-algorganisatsioon kui ka ametiühingukomitee, kelle tegevus piirdus ainult liikmemarsude kogumisega, mistõttu individuaalsete kohustuste võtmisele sel aastal ei jõutud. On siiski märkimisväärne, et aasta lõpus oli vabrikus 88 stahhaanovlast ja lööktöölisi.³

1946. aastal toimus sotsialistlikus võistluses teatav süvenemine. Paranes ka vabrikus tehtav poliitiline töö. Märtsikuu moodustati 3 po-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 373.

² Tubakavabriku „Laez“ 1945. aasta tegevuse aruanne.

³ Samas.

plaan ning ka kohustus täitmata.

1947. aastal muutus sotsialistlik võistlus „deegis“ pidevaks toometo-
diks. 28. veebruaril võitis kollektiiv vastu kohustuse terve aasta peale. Kohus-
tus nähti ette täita aastaplaan Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäeva aue-
s 7. novembriks, hoidma kokku elektrivõimsust, toormaterjali jne.¹

Võistlus tootmisplaanide täitmise eest hakkasid saabuma esimesed
edusammud. II kvartali tootlennete eest autarustati vabrikut Tallinna
linna Meeraajoni ISN Täitevkomitee ja EKP Meeraajoni Komitee ränd-
punalipuga. Lipp säilitati ka augusti- ja septembrikuus.

Aasta jooksul võtsid enesle individuaalselt sotsialistlikud kohustused
5 töölist, omavahel arus võistleva kogu kustaosakond ning parvismassi-
nate I ja II vahetus. Peale selle võistlesid biigaadiliselt 4 tubakasorteri-
mise osakonna ja 4 karbi osakonna biigaadi.²

Suuri teeneid oli sotsialistliku võistluse siivendamisel vabrikus par-
tiorganisatsioonik, kelle tegevus sel aastal märgatavalt paranes. Vabrikus-
se saabusid tagasi sõjakogude armeeist demobiliseeritud kommunistid
Mikhail Soorand ja Roderich Truve, kes olid omandanud armees ka
parteitöö kogemusi. Parast seda, kui Soorand valiti algorganisatsiooni
sekretäriks, muutusid tootmiskomisjonid kommunistide peatähelpanu ob-
jektiks. Elustati ka vahelpeal varjusurmas olevad agitaatorite kollektiivid
ning parandati loengulist tööd.

Marskuus, juunis ja septembris arutati partei-organisatsiooni kal-
distel koosolekudel sotsialistliku võistluse käiku ning abinõusid aasta-
plaani täitmises 7. novembriks.³ Sellises olus arutati toota alates 1. juunist

1 Tubaka vabrik „deeg“ 1947. aasta tegevuse aruanne.

2 Samas.

3 EKPA, f. 654, nim. 654-1, v.-ii. 6, lehed 18, 19, 28.

iga päev 3.1 milj. paberossi, konaldada kista- ja toppimise osakonnas tehnilise miinimumi kursus, õpetada litograafia osakonna töötajad töötama kõigil vabrikus triikimasinail jne.¹

Partei-algorganisatsioon: osatähtsuse suurenemine vabrikus elus tõi kaasa parteisidade kasvu. Partei liikmexandidaatedeks võeti vastu triikimasina tööline Elvine Krause, mehhaanik August Tõrvik, kistamasina tööline Antonina Pikkma.

Tänu rakendatud abinõudele ja kollektiivi tublike tööle täideti aastaplaan rahalises väljenduses juba 22. oktoobril 100,2-protsendilisele. Uueks kohustuseks võttis kollektiiv toota Oktoobripühadeks üleplaani: 4000 rubla väärtuses paberosse ja sigarette. Pühade-elseise stahhaanovlikku valvusse liigitus 183 töötajat.²

1947. aasta lõppes heade töötulemustega. Plaanid täideti ja ülitati. Stahhaanovlaste ja loõktoõliste arv oli tõusnud 175-ni. Nende hulgas olid kahel masinal töötama asunud toppimisosakonna tööliised Alma Teiber, Lydia Sipra, Elisabet Tõlvik, kistaosakonna töötaja Mand Roo-rieste jt. jätkus vabrikus edu ka teidnamete tootmise ettevõtete vahelises üheliidulises sotsialistlikus võistluses. Kuu 1946. aastal saavutat: kolmand konal III kohal ja saadi preemiat kokku 4500 rubla, siis 1947. a. tuli vabrik ühel konal I kohale, ühel konal II kohale ja kahel konal kolmandale kohale ning sai preemias 7300 rubla.³

1948. aasta tõi „Lagi“ kollektiivile uusi võite. 10. veebruaril liigitusid vabrikus töötajad üldrahvahelise võistluse viisaastaku plaani täitmise

¹ EKPA, f. 654, nim. 654-1, s.-ii. 6, l. 25.

² „Rahva Haal“ № 251 (1946), 25. okt. 1947.

³ Tubakavabrik „Lagi“ 1947. a. tegevuse aaruanne.

est nelja aastaga. Sellisest tööstati välja abinõud, milles vähiti ette terve rea uute masinate muutmine, töötajate kvalifikatsiooni tõstmine ja sotsiaalselise võistluse massiliseks muutmine.¹

Viimane kohustine punkt täideti juba 1948. aastal. Sotsialistliku võistluse paremas juhtimises rasedati tööle administratsiooni, partei-algorganisatsiooni ja ametiühingukomitee esindajast ning stahhaanoulastest koosnev komisjon, kes tegi igas kuus tootmisjaoskondades moodustatud ala-komisjonide materjalide põhjal kindlaks osakondade vahelise sotsialistliku võistluse võitja ning parimad tööesrindlased. Parimale osakonnale anti üle rändpunalipp, tööesrindlaste postreid paigutati autoklubile ja nende saavutusi propageeriti seinu- ning raadioteles.

1948. aastal intensiivistus võitlus toonormide ületamise eest. Selle võistluse esimesed sammud vabrus stahhaanoulastel. 1. mail auku osus stahhaanoulikule töövalvele juba 200 töötajat, kellest parimad, nagu O. Smideberg, E. Talvik, H. Osolin täitsid iga päev kaks ja rohkem toonormi.² Aasta lõpus oli oma viie aasta toonormi täitnud ja ületanud 67 töötajat. Töölised H. Busch, E. Okkas, J. Toonberg ületasid isegi seitsme ja rohkem aasta toonormi.³

Sotsialistliku võistluse laienemisele aitas kaasa ka stahhaanoulike koolide organiseerimine. 1948. a. töötas neid vabruses 17, kusjuures igas neist õppis esrindlaste juhtimisel 3-4 töötajat.⁴

1948. aasta lõpul võitis individuaalset sotsialistlikust võistlusest osa 204 töötajat, koos brigaadide vahelise võistlusega oli sotsialistlikust

¹ Tubakavabrik „Leek“ 1947. aasta tegevuse aadress.

² „Rahva Hääl“ № 96 (1626), 23. apr. 1948.

³ Tubakavabrik „Leek“ 1948. aasta tegevuse aadress.

⁴ „Rahva Hääl“ № 225 (1755), 22. sept. 1948.

võistlusust kaasanud 91 protsenti töolistest.¹

1949. aastal algas essekujuliku kvaliteediga toodangut andvate brigaadide moodustamine, mis aitas palju kaasa vabriku toodete kvaliteedi parandamisile. Hea algatus leidis „Leigi“ lavaldase kolapinna. Suurimaks oli vabrikus 5 kõrgekvaliteedilist toodangut andvat brigaadi², siis aasta lõpus suurenes nende arv 21 brigaadini ja 1 tehniksi, kes kokku töötas 193 inimest.³ Parima tulemuse saavutas neist Benita Jürisson: sigarettide pakkimise masina brigaad, kellele III kvartali töö eest omistati NSV Lõuna Tööstusministeeriumi essekujuliku kvaliteedi brigaadi aunimetus.⁴

Paralleelselt teiste võistlusvormidega jätkus võistlus essekujuliku kvaliteediga toodangut andvate brigaadide ja tehnikside nimetus eest ka järgnevatel aastatel. Saavutades kõige parema tuleku 1953. aastal, mil sellesse võistlusesse oli liitunud üle 80 protsendi ettevõtte töötajast, kusjuures 11 brigaadile, sigarettide valmistamiseks ja pakkimistehnikile oli nimetus juba omistatud.⁵ Sellega see võistlus hiljem paravast kadus, oli ta heaks eelduseks kommunistliku töö liikumisele.

1949. aastal täideti edukalt kõik vabriku kollektiivi poolt määratud tähtsaimad võetud kohustused. 8 kuu plaan täideti Eesti NSV 9. aasta paravas 121 protsendilise, aastaplaan täideti 1. novembril ning 21. detsembril võis kollektiiv raporteerida neljanda viisaastase kogulise plaani täitmisest.⁶ Samal ajal märgiti partei koosolekul, et sotsialistlikus võistluses esineb veel palju formaalsust, arvuliste näitajate tagaajamist. Ühtlasi sorteerimisvahet

¹ Tubakavabrik „Leigi“ 1948. aasta tegevuse aruanne.

² „Rahva Hääle“ № 122 (1932), 26. mail 1949.

³ Tubakavabrik „Leigi“ 1949. aasta tegevuse aruanne.

⁴ „Rahva Hääle“ № 12 (2130), 14. jaan. 1950.

⁵ Tubakavabrik „Leigi“ 1949. - 1953. aastate tegevuse aruanded.

⁶ Tubakavabrik „Leigi“ 1949. aasta tegevuse aruanne.

olid kohustused ainult ühe osa töötajate poolt vastu võetud, vabrikus levis ebaõige praktika, et töötajailt võeti kohustusi aktiivis, ilma et töötaja ise oleks kaalunud, milliseid kohustusi ta suudab täita jne.¹

1950. aastal alustati esmakordselt võistlust vabariigi teise tubakavabrikuga. Esitades „Ahto“ kollektiivile ülerühme, kohustusi „deegi“ töötajad täitma 1. mail alles nelja kuu kogumise plaani 10. aprilliks.² See kohustus täideti juba 7. aprillil. Kuu lõpuks oli nelja kuu plaan täidetud 134,6-protsendilisele.³

Hooaja aasta jooksul arutas partei-organisatsioon sotsialistliku võistluse kaiken kolmel korral - märtsi, mai, ja augustikuus.⁴ Selil lahtistel koosolekutel kuulati ära vabriku ametiühingukomitee esimehe aruanne sotsialistliku võistluse käigust „Ahtoga“, samuti osakonnajuhatajate aruanded võistluse organiseerimisest antud osakonnas. Õigustatult kriitiseeriti parteikoosolekuid ametiühingukomitee eemalejäämist võistluse tõeliseks organiseerimiseks ning piirdumist ainult võistluse paberliku küljega.

1950. aasta jättes endast mälestuseks veel ühe sotsialistliku võistluse vormi - stahhaanovlaste töömehodite tundmaõppimise alusel ratsionaalselt töövõtte õpetamine kogu kollektiivile - , mille autoriks oli insener Fjodor Kovaljov. Esimeste hulgas vabariigis osus seda meetodit juurutama ka tubakavabriku „deegi“ kollektiiv.⁵ Hiljem aja ei pööratud tähtsust sellele algatusele vajaliku tähelepanu ja see vajus unustuselma.

¹ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-i. 1, lehed 6-7.

² „Rahva Hääl“ № 88 (2206), 12. apr. 1950.

³ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-i. 3, l. 26.

⁴ Samas, lehed 17, 26, 52.

⁵ E. Jaanvärk, Nõukogude Eesti tööriklari ja vabariigi tööstuse areng aastail 1945-1950, Tallinn, 1963, lk. 108.

Ühemes kollektiivi tootmisalase aktiivsuse kasvul näitajaks oli neil aastail ka osavõtt rationaliseerimistegemist. Suurigi kollektiivist moodustasid $\frac{2}{3}$ - $\frac{3}{4}$ naised, kelle tehniliste teadmiste tase oli eriti sõjajärgseil aastail meesteoliste omast tunduvalt madalam, arenes rationaliseerimiskeskmine. Läägis¹ aastail 1945-1950 pidevas tõusupoones. Esimeseks rationaliseerimiseks oli valinuks August Tabur, kelle ettepanek paberositopiimise masinateketarnugade ka pikendamiseks jäi 1945. aastal aruannesse. 1946. aastal A. Tabur 3 ettepanekut, millest efektiivsimm oli parikmismasinala koostamine, mis vabastas ühe inimese tööjõu. Rationaliseerijate hulka arvesse ka mehhaanik Stamborg, kelle ettepanek võimaldas pikendada terituskäiade iga 3 nädala võrra. Kokku esitati 1946. a. 5 rationaliseerimise ettepanekut, mis andsid aasta jooksul säästu 16 743 rubla.² 1947. aastal esitati ja rakendati ellu 3 ettepanekut, mis andsid ökonoomiat 1295 rubl.² 1948. aastal rationaliseerimistegemine hoogustus. Esitati 28 ettepanekut, mille rakendamine andis säästu 5400 rubla.³ Parimaks rationaliseerijaks oli ka sel aastal A. Tabur. 1949. aastal esitati 32 rationaliseerimise ettepanekut, millest juuresdati 24 ja saadi rejuures säästu 7700 rubl.⁴ 1950. aastal jäi rationaliseerimistegemine ligikaudselt eelmise aasta tasemele.

Tehas kokkuvõttes tubakavabrik „Läägi“ arengust aastail 1945-1950, peab märkima, et need olid vabriku elus otsustava tähtsusega aastateks, mil kujunes välja vabrikkollektiivi põhitunnus, juuresdus sotsialistlik võistlus ning kaasas märgatavalt nii poliitiline teadlikkus kui ka tööalase aktiivsuse. Muidugi ei kulgenud areng ilma vigade ja puudusteta. Sotsialistlikus võistlus-

- 1 Tubakavabrik „Läägi“ 1945. aasta tegemise aruanne.
- 2 Tubakavabrik „Läägi“ 1947. aasta tegemise aruanne.
- 3 Tubakavabrik „Läägi“ 1948. aasta tegemise aruanne.
- 4 Tubakavabrik „Läägi“ 1949. aasta tegemise aruanne.

ses esimes formalismi elemente, vabriku ametiühingu komitee tegeles peamiselt paberliku asjaajamisega, 1949. aastal loodud konsomolkoorganisatsioon eksisteeris ainult nimeliselt jne. Siiski rajasid nel aastal saavutatud edusammud aluse vabriku kiirele arengule järgneval perioodil

§ 4. Uued edusammud

1951. aastal kasvas tootangu maht vabrikus kuust kuusse. Sel aastal esimestel kuudel toodeti ümmarguselt 130 milj. paberossi ja sigaretti kuus, siis tõusis aasta lõpuks keskmine kuu tootang üle 160 milj. tk. kuus. Rahalises väljenduses täitis ettevõtte aastaplaani juba 14. novembril. Koguseline plaan ületati aasta lõpuks 120 milj. paberossi ja sigaretti võrra.¹

Võneldes eelmise aastaga, suurenes tootang 1951. a. ligemalt 30 protsendi võrra. See saavutati peamiselt masinapargi parema kasutamise, töötajate töötamise ning kolmanda vahetuse loomuliku rakendamise arvel.

1952. aastal jätkus kollektiivi edus tootmisplaanide täitmisel. Palju olitas sellises kaasa vabriku partei-organisatsiooni tegevuse intensiivistumine, kommunistide elav osavõtt kõige pareimate tootmisprobleemide lahendamisel. Kommunistid Butakhova, Marinõti olid sotsialistliku võistluse algatajaks ning esivedajaks toppimis- ja pakkimistehhis, kommunistid Pais, Joller, Sender, Soorand jt. organiseerisid seda oma taskotlaid ning saavutasid ise võistluse esimes.² Partei-organisatsiooni koosseisul on arutatud regulaarselt tootmisüksimusi, sotsialistliku võistluse käiku, poliitmassilise töö üksimusi ning püüdi sellega teha kaasa tõmmata laial-

¹ Subaravabrik "Levi" 1951. aasta tegevuse aruanne

² EKPA, f. 654, nim. 3, s.-i. 9, lehed 94-95.

dant parteitult aktiivi, ereskätt just vabrike ihiskondlike organisatsioonide aktiiviste. Need piirdunud kandidid vilja. Marximus toimunud partukoos-olekul võidi juba nentida, et sotsialistlike võistlus on muutunud tööliste rihdamelühedareks, on paranenud poliitiline töö ja vabrike ametiühingu-organisatsioon on hakanud sikhitudlamalt võitlema partei direkti ellu- viimise est.¹

Nõukogude Riidu Kommunistliku Partei XIX kongressi 1952.a. oktoobris tähistati marxismiväärtete toovõitludiga. Sotsialistlikusse võistlusse oli li- litunud kogu ettevõtte kollektiiv, kaasa arvatud ka insener- tehnikud töö- tagad. 10 kuu plaan täideti 3. oktoobriks, 11 kuu plaan 28. oktoobriks. Seejuures oli tõusnud töötõotlikkus 21 protsendi võrra, omahunda alan- dat: 8.1 protsendi võrra.²

Aasta lõpuks suudeti ülitada kõik plaanilised eesandud. Võnel- des eelneva aastaga suurenes toodang 16 protsendi võrra ning paranes ka kvaliteet. Toodangu aastased eeskirmitud kvaliteedilised hindid olid suhtetamisomaduste järgi 41.7 palli ja välistõnnuste järgi 45.5 palli, mis ülitab 1951. aasta taseme vastavalt 0.2 ja 1.1 palli võrra.³ Kvaliteedi alarist sotsialistlikust võistlusest võtsid osa kõik põhitsehtide töölised, eskerjuhiku kvaliteedi brigaadi nimetus omistati sel aastal 9 brigaadile ja 2 tsehtile.⁴

1953. aasta algus ei töötanud ettevõttile midagi head. Sageidaste elektrivoolu katkestuste tõttu jäi jaanuarikuu plaan täitmata. Eel- mine aasta lõpul võeti Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumi korral-

¹ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-ü. 9, l. 49.

² Samas, l. 117.

³ Tubakavabrik, teer' 1952. aasta tegevuse aaruanne.

⁴ Samas.

dusel. Sõngilt' on 37 tonni suurelehelist tubakat ja järele jää enamius väikeseleheline, rohkem tolmune ja puna valdav tubakas.¹ Selle kasutamine tõi paratamatult kaasa kvaliteedi langemise. Aasta I poolt saabuski vabrikusse paberrõõdu ja sigarettide pudinemise ning ebapiisava tootmise kohta 10 kaebust.

Vabrikus kollektiivile tuli teha kvaliteedi parandamises tõsised pingutusi. Toodete kvaliteet võeti regulaarse parteilise kontrolli alla.² Parteikoosoleku otsuse põhjal moodustati vabrikus kvaliteedi kontrolli komisjon, kes kindla graafiku kohaselt kontrollis iga päev üht tööstukku ning koostas selle kohta akti. Kontrollimise tulemused arutati ka: igakuistel tootmisnõupidamistel. Novembrikuus rakendati tööle lehttubakate mehhaaniline niisutuskaudeldis, mis tagas ühtlasema niisutamise ning võimaldas tõsta tubakasegu kvaliteeti.

Saatamata sellele, et aprillikuus kehtestati uued kõrgendatud kvaliteedi normatiivid, suutis kollektiiv aasta lõpus tubakatoodete mulhused kvaliteedinäitajad isegi osaliselt ületada. Suutamisomaduste poolt kujunes aasta keskmises hindas 42,0 palti, valmistamiste poolt jaadi eelmise aasta tasemele. Väärib märkimist, et need hindad olid NSU Lõidu tubakavabrikute toodangu keskmistest hinnerest mõnevõrra kõrgemad.³

1953. aastal uuendati taas vahupeal katkenud sotsialistlikku võistlust tubakavabrik "Sädega". Sotsialistlik kollektiiv tähtaasta-
plaani 21. detsembris täideti tegevuskult 19. detsembril.⁴ Aastaplaani

¹ EKPA f. 654, nim. 3, s.-ü. 10, l. 1.

² Samas, lehed 8.20.45.

³ Tubakavabrik "Leek" 1953. aasta tegevuse aruanne.

⁴ EKPA, f. 654, nim. 3, s.-ü. 10, l. 107.

* 1950. a. nimetatati "Ahto" ümber "Sädeks".

ületati 3,3 protsendi võna ning üle plaani toodeti 65 milj. paberossi ja sigaretti.¹

Jõistlus „Sädega“ jätkus ka 1954. aastal. Seekord aga tuli „Sädegi“ alla vaududa. Jõistluses plaani täitmise eest ülevõetud missioonide hinnaga, unustas „Sädegi“ juhtkond tootmise ökonoomilised waitajad, mistõttu aasta lõppes suurte ülekuludega. Nii olid tehnilised tootmisvõimed plaanilisest suuremad 16,1 tuhande rubla võna, tubakat kulutati üle normaaliivide 5 tonni, omahinna alandamine aremel tõusis omahind 1,2 protsendi võna juurde.² Hoolimata aastaplaani ületamisest 20,7 milj. sigaretti ning 15,5 milj. paberossi võna tunnistas Riikliku-, Õlle ja Tubakatööstuse Trust ettevõtte majandusliku tegevuse ebarahuldavaks.³

1955. aastal vähendati vabariigi tubakatööstuse ettevõtte plaani.

Osalt oli see tingitud kaalduvast paljudest sõjavägede sõjaväe tubakasitandustes, peamiselt põlvkonnas oli siiski asjaolu, et suitsetajate tarbed rahuldada ka mõnevõrra madalam tootmisvõimega. Samal põhjusel kehtestati järgnevatel aastail tubakatööstuses plaanide ületamise eeldet, mis kehtis kuni 60-ndate aastate alguseni. Plaane tohtis ületada ainult kõrgemal seisvate organite sigarettide loal ja peamiselt kokkuhoitud toormaterjali arvel. Lähtudes vabariigi rahvamajanduse üldistest huvidest, olid need abinõud igati põhjendatud. Seekord polnud otstarbekas edasi arendada tööstustarve, mille tooraine tuli siiski vedada, valmistoodang aga oli raskesti transportitav.⁴

¹ Tubakavabrik. dek. 1953. aasta tegevuse aruanne.

² Tubakavabrik. dek. 1954. aasta tegevuse aruanne.

³ Samas.

⁴ A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik indusrialsuuremine, Tallinn, 1958, lk. 220.

Nimetatud põhjusel vähendati „degi“ 1955. aastal toodangu mahtu umbes $\frac{1}{4}$ võrra, töötajate üldine arv langes 264-ni. Peasõltuvalt edaspidi poorata tootmise ökonoomsemale korraldamisele ning mehhaniseerimisele.

„degi“ masinapark jäi põhiliselt veel mitmes aastaks vabaku kitsarohkaks, seetõttu 1955. aastal siiski mehhaniseerimise osas üht-teist ära teha. Tubakatrehlus lasti kaiken uue tubakalõikemasin TB ning rakendati tööle pangalaenu arvel soetatud lehttubaka pneumaatiliseadmete komplekt - transportör, tolmueralduressid, ventilaator ja tolmufilter. Sellega tõusis tubakatrehlus mehhaniseerimise ante NSU sisse suurte tubakavabrikute tasemele.

Mitmeid abinõusid rakendati ka kokkuhoiurežiimi juurutamiseks. Parteiorganisatsiooni initsiatiivide võeti kasutusse „Säde“ juurutatud kestamasinate seiskajad, alustati võitlust toormaterjali ja elektrisenergia kokkuhoiu eest.¹

Töötõhusus tootmises vähendati masinate seiskund miinimumini. Lubatava 5 protsendi asemel moodustasid kestamasinate seiskund 2,2 protsenti ja toppimismasinate seiskund 1,5 protsenti üldisest tootajast.² Käsitöötajate töötõhusus suurendamiseks õpetati kõigile käsitöötajatele esirindkonnas Annuse töövõtteid.³ Kõigi neli tulemusena suurenes keskmine toodang ühe töölise kohta plaaniga võrreldes 8,4 protsenti.

1955. aasta lõppes heade töötulemustega. Paberorvide ja sigarettide

¹ EKPA, f. 654, nim. 5, s.-i. 1, l. 5.

² Tubakavabrik „degi“ 1955. aasta tegevuse aaruanne.

³ EKPA, f. 654, nim. 5, s.-i. 1, l. 6

plaan täideti 100.5 protsendiliselt, omahinda alandati plaanilise 0.6 protsendi asemel 1.2 protsenti ning ettevõtte andis 170 tuhat rub. ka kasumit.¹

1956. aasta veebruaris Nõukogu X kongressil vastu võetud direktiivides kuuenda viisaastaku plaani kohta (1956-1960) rõhutati tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise ja tehnilise progressi kiirendamise vajadust.²

Suured ülesanded seisid selles osas es ka „degi“ kollektiivis. Arutati oma võimalusi kongressi direktiivide kiiremas elluviimiseks, jõudis partei-algorganisatsioon otsusele, et ilma juurdiehituse ta pole tootmise edasise mehhaniseerimise suuremas ulatuses võimalik. Seepärast otsustati taotleada summasid juurdiehituseks ning vabriku rekonstrueerimiseks.³ Paraku jäid need summad siiski saamata ja vabrikul tuli otsuda ehitamiseks omavahendite arvel.

1956. aastal elasid vabrikus sotsialistlik võistlus. Edukalt täideti Nõukogu XI kongressi, samuti riiklike tähtsate areas võetud taandavad kohustused. Võistluse käigus täiendusid esirindlaste read uute töötaajatega, waju kasta- ja toppimistehke töölised Aarm, Puhon, Talt, Butova, Lotva, sigaretiosakonna töölised Aal, Talvik jt.⁴

Sel aastal algas ka võistlus Riia tubakavabrikuga, mis jätkus kõigil järgnevatel aastatel. 18. septembril 1956 võeti vastu esimesed kohustused, milles peanohe pöörati tootmiselise tõstmisele 2.5 protsendi võrra ning omahinna alandamisele 4.5 protsendi võrra. Lõhi-

¹ Tubakavabrik „degi“ 1955. aasta tegevuse aaruanne.

² Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aaruanne Partei XI kongressile, Tallinn, 1956, lk. 48.

³ EKPA, f. 654, nim. 5, s.-ü. 2, l. 3.

⁴ Samas, l. 15.

sest otsustati hakata võistluse käiku kontrollima igas kvartalis.¹ Järgnevatel aastatel toimusid mitmed vastastikkused kilbastused, kus tehti nii võistluskoossevõtteid kui ka õpit: temateise kogemustest. Hiljem arvestati igas kvartalis toimuvad kilbastused võistlustulemuste vahetamisega kirja teel ja piirduti ainult ühe vastastikkuse kilbastusega aastas.

1956. aasta tulemuste põhjal tunnustati esmakordselt kahe venna-vaheanniga tubakavabriku vahelise sõtsialistliku võistluse võitjaks „Leegi“ kollektiiv. „Leegi“ taidet: tootlikkuse plaan 104,2-protsendilisele, omahinda alandati tegelikult 5,3 protsent; ning tubakatoodete kulumises kvaliteetides saavutati mitmetamismaduste järgi 42,9 palli ja välistunnuste järgi 46,7 palli.²

1957. aastal läks „Leek“ rahvamajanduse juhtimise reorganiseerimise tulemusena loodud ENSV Rahvamajanduse Nõukogu Toidu-ainete Tööstuse Valituse alluvusse. See tõi kaasa materjalide ja varustamise paranemise ning avaramad võimalused mõningate seadmete saamiseks. Lõksid: kurioosne olukord, et kantuhjahu tuli teha Valgevene NSV-st, ja seda tootmisesseisu vältimises mitmeid kordi rexi lennukiga.³

1957. aastal valmis „Leegi“ rekonstrueerimise plaan, milles nähti ette uue siseriide sootamine, ladude ja juurdiehituse väijaehitamise, mille elluviimine oleks võimaldanud tõsta vajaduse korral tootangu mahuti kuni 5 miljardi paburoosi ja sigaretti aastas.

¹ Tubakavabrik „Leek“ arhiiv, üldkoosoleku protokoll 18. sept. 1956.

² Tubakavabrik „Leek“ 1956. aasta tegevuse aaruanne.

³ Tubakavabrik „Leek“ arhiiv, üldkoosoleku protokoll 12. apr. 1957.

kluna uue sisseade sootamiseks valmistat ei saadud, tuli minna teost
teed. Jaäntusliku mõtte eritand vajalikul momendil vabriku rahvonaalse-
nyad. Töökordne peamehhanik Felix Roobaid töötas välja põhimõtted
kestamasinate „Sterni“ ja topimismasinate „Milleri“ litmiseks ühes agru-
gaadiks. Nimetatud ettepanekut antasustati: muurus ka vabanigi lemu-
dus ja rahvonaalsemisaalari konkurssi 5 kolaga.¹

Augustikuus toimunud üldkoosolekul kavandati vabriku meha-
niseerimistareme töötamiseks rida organisatsioonilis. tehnilisi abinõusid,
hagu kestamasinate rekonstrueerimine, mis annakes tööilgaks tõusu
20 protsendi võrra, osa kosta. ja topimismasinate ühes agrugaadiks liti-
mine jne.² Kluna reende plaanide elluvõimine nõndes praesagalist ette-
valmistustööd ning suures ulatuses mitmesuguseid detaile, määrati
töö teostamiseks tähtajaks 1958. aasta II kvartal.

1958. aasta töi aga vabriku ette jämsi muudatused. Eest NSV Rahva-
majanduse Nõukogu otsusega lüüdi tubakavabrikud „degi“ ja „Sädi“
ühes vabrikus „degi“ nime all. Hiljem otsustati, et vabriku asukoht
jääb Tartu maanteel asuvad endise „Sädi“ ruumid, kuhu „degi“
tuli üle kolida. Nõik see liikkas mehaniseerimiseks kavandatud
abinõude teostamine kuni ümberkolimiseni edasi.

1957. aasta plaanilised ülesanded täideti „degi“ edusalt. Tundu-
valt suurendati aromatiseeritud sigarettide väljapann. Sigaretti „Täl-
kinn“ valmistati aasta jooksul 2,8 miljoni tk., sigaretti „Aromaatni“,
„1. mai“ ja „Oktoober“ 73,4 miljoni tk.³ Aasta jooksul suurendati:

¹ EKPA, f. 654, nim. 5, s.-ü. 3, l. 40.

² Tubakavabrik „degi“ arhiv, üldkoosoleku protokoll 14. aug. 1957.

³ Tubakavabrik „degi“ 1957. aasta tegevuse aruanne.

töötõotlikkusest plaaniga võrreldes 5 protsendi võrra, omahinna ülepää-
nilise alandamise arvul anti 21,7 tuhat rubla ökonoomiat.¹

1958. aasta detsemberist alustas „deegi“ tegevust alaline tootmis-
nõuupidamine. Augustikuus moodustati üliühidulise Leiutajate ja Ratsio-
naliseerijate ühingu (ÜLRÜ) „deegi“ alganorganisatsioon. Oktoobrikuus
valiti vabrikus seltsimehlikeks kolm koostis. Nõuk need ühiskond-
like alustel tegelivad organid hakkavad vastavalt oma kompetentsi-
le lahendama vabriku elu mitmesuguseid küsimusi ja tõmbad sel-
lele kaasa isha suuremad töötajate huljad. Alalise tootmisnõu-
pidamise koosolekutele arutati näiteks 1957. aasta plaani täitmise
tulmusi ja 1958. aasta plaani ülesandeid, tubaka ja sigarettide kvali-
teeti ning nende parandamise abinõusid, ettevalmistusi remondi-
perioodiks jt. küsimusi.² Iga kord tegeid töötajad mitmeid vaastustek-
ke ettepanekuid - niisutussaaduse töö parandamises, abinõud kummi-
valtside ja stantide kvaliteedi parandamises jft., mis kõik antakse pa-
randada üldist töökorraldust.

1958. aasta lõppis vabrikule edulalt. Kogutoodangu plaan täideti
101,7-protsendiliselt, töötõotlikkuse plaan 102,1 protsendiliselt, tubakat
hoiti kokku 9,1 tonni; ning aasta jooksul anti ülepäänilist kasumit
62,3 tuhat rubla.³

1958. aastaga lõppes vabariigi tubakatööstuses ajajäre, mil tegutses
kaks tubakavabrikut. Tootmise parema mehhaniseerimise ja automati-

¹ Tubakatabarik „deegi“ 1957. aasta tegevuse aruanne.

² Tubakavabrik „deegi“ arhiv, alalise tootmisnõuupidamise koosolekute
protokollid 21. veebr., 25. märtsil, 18. apr. ja 17. juunil 1958.

³ Tubakavabrik „deegi“ 1958. aasta tegevuse aruanne.

Nagu tabelist nähtub, on ratsionaliseerimistegusid kogunenud „deegis“ üksikutest tagasilangemistest hoolimata tõusujoones. Sellega valdavas osas on olnud ratsionaliseerimiselepanekuid põhiliselt tehnilised täiustused, mis majanduslikku efekti rüblades ei anna, näitab see siiski töötajate head tahet tootmisprotsessi parendamises. Huuvtas on siinjuures märkida, et Balti Manufaktuuris, kus samuti töötavad valdavas osas naised (77% tööliste üldarvust) juba kelle üldaru üldtas „deegis“ töötajate arv on aastal 1954-1958 ligikaudu 9-10 kordselt¹, esitati 1958. aastal ainult 28 ratsionaliseerimiselepanekut rohkem kui „deegis“.²

Ratsionaliseerimistegusid hoogustamiseks aitavad kaasa peaaegu igal aastal läbi viidud konkursid ja hoogtoekused, samuti ettevõtte kitsaskohtade kõrvaldamises vajalike ratsionaliseerimiselepanekute teema- ja väljatöötamine. Suurt tähtsust poosid ratsionaliseerimistegusid massilises muutmisel ning selle juhtimises esinenud vigade kõrvaldamisele ka Sabinski parteiorganisatsioon, kes annab neid kursusi igal aastal igal kohal.³ Parimad ratsionaliseerijad olid det. Roolaid, Rehemäe, Leikop, Tants ning naistöötajast Pedersen.

¹ H. Linnuse, Balti Manufaktuuri 1938-1963, ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn, 1965, lk. 176-177.

² Samas, lk. 189.

³ EKPA, f. 654, nim. 4, s.-ü. 1, l. 14; nim. 5, s.-ü. 2, l. 12 ja s.-ü. 3, l. 40; nim. 6, s.-ü. 3, l. 5.

III peatükk

Tubakavabrik „deek“ kommunismi baasandeline ehitamise perioodil

§ 1. Vabriku rekonstrueerimine

1959. aasta laus mere maa ja rahva ajalooos kvi NSKP XII kongressi ja rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani vastuvõtmise aasta.

Tubakavabrik „deek“ ette seadis seitsme aasta plaan sisse ülendamised, mis nõudsid nii parteiorganisatsiooni kui ka kogu kollektiivtööstis pingutust. 1. jaanuaril 1960 tuli „deeki“ lõpetada ülevõtmise Tartu maanteel ilma tootmist katkestamata ning toodangut vähendada. Vabriku kollektiiv tuli selle ülesandega hästi toime. II kvartalil vabastati Piirita tal asunud ruumid koos poolikult jaanulid juurdeehitusega ning anti need üle Elektrotehnika Instituudile. Tartu maanteel seati üles suur osa tootmisseadmeid.

„deeki“ seitsmeaastase direktiivides vabariigi tubakatööstuse osas kavandatud ei planeeritud ning otsustati see jätta 1958. aasta tasemele,¹ tähendas see siiski seda, et tulevikus pidi „deek“ hakkama andma samapalju toodangut kui seni kars ettevõtet kokku. Sellest tingituna kerkis vabrikus ette edasiliikumatu rekonstrueerimise ülesanne.

Vabriku rekonstrueerimise ja seadmete moderniseerimisega seotud ülesanded arutati seeloomis ja juulisuus toimunud partei-alg-

¹ A. Veimer ja B. Veimer, NSV liidri tööstus seitsmeaastakul, Tallinn, 1959, lk. 103.

organisatsiooni lahtisele koostulekul, kus otsustati lõpetada restamasside moderniseerimine 1961. aastal ning resta- ja tubakamassi-
nate ühese agregaatorid ehitada 1962. aastal, kusjuures edaspidi
tuli rajada selle alusel voolulinn. Samas soovitati vabrikus teadus-
lik tehnilise ühingu liikmeid komandeerida Tšexoslovakkia tubakavab-
rikusse, kellega oli sellel osas juba mõningaid kogemusi.¹

1959. aastal ei õnnestunud vabrikus rekonstrueerimise osas siiski
midagi nimetatudväärtet korda saata. Kaatamata ENSV Rahvamaap-
duse Nõukogu korraldusele, ei sündlestanud RMN Masinade ja
Vahetusmehhaniseerimise osakond masinaosade valmistamist.
Suurema tähtsusega abinõuna suudeti ikkagi monteerida kaks pa-
beroside pakkimise automaati „Putš“, mis astasid tunduvalt kaasa
pakkimistöö mehhaniseerimisele.²

1960. aastal saavutati vabrikus rekonstrueerimises tõsiselt edusam-
me. Vabrikus remondi ajal ihendati kõik tootmises vajalikud resta-
ja topimise masinad agregaatorides ning loodi nerst 4 voolulinn.³
Remondiperioodi vardi kahtamaja üle sikkätele ning jätkati resta-
masside moderniseerimist, arvestusega lõpetada see töö 1961. aastal.⁴
Üsna operatiivselt anti kaiken 2 sigarettide pakkimise masinat „Sta-
gema A-IV“. III kvartalis saabuud masinad parati lahki ja
transportiti trakti ühe paava poorsul. Järgmisel päeval toimus
nende montaaž ja reguleerimine ning kolmandal päeval parast

¹ EKPA, f. 654, nim. 6, s.-is. 1, lehed 3 ja 12.

² Tubakavabrik „deku“ 1959. aasta tegevuse amsanne.

³ Tubakavabrik „deku“ 1960. aasta tegevuse amsanne.

⁴ Tubakavabrik „deku“ arhiiv, alaline tootmisnõupidamise protokoll 20. sept. 1960.

readmete saabumist andnud nad juba toodangut.

Suur töö tehti ära ka mitmete füüsilist tööd kergendavate abinõude rakendamisel. Põhemaat aega oli raskest füüsilisest tööst paberosside valmistamises vajaliku suulis- ja korpapaberi transportimine trahhi. Fabriku novaatorite kaasabil anti eksperimentaalselt originaalne lülitustek, mis ilma liigset tootmispehda vajamata toimetab paberbobinid III korral aruvarre trahhi lattu. Terve kitsaskohas oli valmistamata trahhist väljasaadmine. Ratsionalisaatorid lahendavad ka selle edukaalt. Tootati välja ning rakendati lintkonveieri süsteem, mis võimaldab laadida valmistamata koorma autole endise 45-50 minuti asemel 7-8 minutiga.

Lisaks eelnimetatutele hangiti ja seati üles pakendite trahhi- jaami pakkimise masin, mis aitab parandada sigaretpakendite väliskujundust, samuti säilitada aromatisseeritud sigarettide niitsetamisomadust.

1961. aastal rekonstrueerimine jätkus endise pingega. Selle käiku arutati mitmel korral partei-algorganisatsioonide koostöökommitee koosolekutel kui ka alalise tootmisnõuupidamise koosolekutel.¹ Partei koosolekul kavandati abinõud ka sigaretmasinade ning pakkimismasinade ühese agrugaaduse liitmisel, samuti tootmisjaoskondade distantskamas pakkimises seoses fabriku III korra juurdetahitamisega.²

¹ Subarvabur . Teer' arhiiv, alalise tootmisnõuupidamise protokoll 21. nov. 1961.

² EKPA, f. 654, nim. 6, s.-i. 5, lehed 29-30.

1962. aastal oli kollektiivi peamine tähelepanu pööratud rekonstrueerimise alal vabrikus III koruse valmischitaminele, millega tuldi ka toime. Palju energiat nõudis ka vabrikus 40 korteriga elumaja ehitustöö. Mitmel korral tuli vabrikus parteiorganisatsioonil seada end ehitusküsimuste lahendamise, rakendada abinõusid ehitustöölise töödistsipliini parandamiseks, varustamiseks erinevate haigete ravimiseks ning kollektiivi mobiliseerimises ehitustööst aktiivselt osa võtma. Pikapeale kaardisid ettevõtetud abinõud ja sihikindel organiseerimistöö viija. Elumaja ehitustööd abistasid vabrikus korterisaajad ehitusmehi 10 000 tootunni vabatahes.¹ Sügisel anti elamu ekspluatatsioon.

1962. aastal alustati ka vabrikule uue ventilatsiooniseadme ehitamist. Tehas „Progress“ kippus seda tööd venitama. Alalise tootmisnõuupidamise presiidium pöördus küll tehase poole palvega tööd kiirustada, kuid see ei andnud oodatud tulemusi. Lõpuks lausis ehitustöö kiirustus nii teravaks, et tuli abi paluda Toiduainete Tööstuse Töölise Ametiühingu Eesti Vabariiklikult Komiteelt. Viimase otsusega kiirati ventilatsiooniseadme loople valmistamine edasi 1. märtsi 1963.²

1963. aastaks jõuti vabrikus peamiste rekonstrueerimistöödega lõpule. Kestva- ja toppimismasinate moderniseerimine oli jõutud edukalt lõpetada, millega vanad „daferme“ ajast pärinevad masinad omandasid sootuses uue näo. Polegi väga suur hvaldus, kui öelda, et neist säilisid peamiselt ainult raamid, s.o. valine kest.

¹ EKPA, f. 654, nr. 6, s.-n. 10, l. 4.

² Tubaavabrik „Järve“ arhiv, alalise tootmisnõuupidamise protokoll 26. detsembril 1962.

Samaaegselt tootmis- ja ehitamistööde moderniseerimisega toimus ka nende liitmine ühiseks agregaadiks, mis oli ühtlasi ühendatud paakimismasinaga. Nii jõuti: 1963. aastaks paberosside tootmine täielikult mehhaniseerida ja pooleldi automatiseerida. Nõukogu loodi viis paberosside tootmise liini, kusjuures iga tootmisliini võimsus on miljon paberossi vahetusel. Igas liinis töötab 8 agregaat ja üks paakimisautomaat. Liinide pikkus on 22 m. Nagu selgitab vabriku peainsener M. Reissan, oleks endise võimsuse juures pidanud liinis olema 11 agregaat ning liini pikkuseks oleks kujunenud 29 meetrit, mida poleks kuidagi olnud võimalik olemasolevale tootmispinnale paigutada. Tööliinide rakendamise andis Nõukule ühtlasi 20 000 rubla iga-aastast ökonoomiat.¹

1965. aastaks ehitati valja ka kolm sigarettide tootmise vooluliini. 1964. aastal lisandus sellele veel üks vooluliin. Nii jõuti ka sigarettide tootmine täielikult mehhaniseerida. Nõukogu vooluliini loomine andis vabrikule säästu 12 800 rubla aastas.²

Peale otse majandusliku efekti võimaldas tootmisliinide loomine kaotada vahelaod ning tülika ja remonti vajava sisetraa. Vabriku rekonstrueerimise ja mehhaniseerimisega tõusis tootlikkuses ning suurenes tunduvalt ka säiljaltava toodangu hulk. 1965. aastal jõudis „deu“ juba endise kahe tubakavabriku toodangule kaunis lähedale.

Tubakavabrik „deu“ toodangu kasvust viimase 15 a. jooksul

¹ Tubakavabrik „deu“ 1963. aasta tegevuse aruanne.

² Tubakavabrik „deu“ 1964. aasta tegevuse aruanne.

annab ülevaate alljärgneva tabeli võrdluseks on toodud ka tubakavabrik "Sädi" andmed.¹

Tubakavabrikute "deek" ja "Sädi" toodang aastatel 1950-1965

Tabel nr. 4
(milj. tk.)

	Pabevõõrid			Sigaretid			Kokku		
	. deek	. Sädi	Kokku	. deek	. Sädi	Kokku	. deek	. Sädi	Kokku
1950	888,3	1410,6	2298,9	411,3	279,7	691,0	1299,6	1690,3	2989,9
1951	1151,2	1763,4	2914,6	513,9	307,6	821,5	1665,1	2071,0	3736,1
1952	1289,5	1897,8	3187,3	637,5	477,4	1114,9	1927,0	2375,2	4302,2
1953	1349,1	1991,2	3340,3	705,6	499,6	1205,2	2054,7	2490,8	4545,5
1954	1405,5	2091,3	3496,8	760,7	538,4	1299,1	2166,2	2629,7	4795,9
1955	1053,6	1953,8	3007,4	635,2	572,2	1207,4	1688,7	2526,0	4214,7
1956	970,7	1979,7	2950,4	657,7	503,7	1161,4	1628,5	2483,4	4111,9
1957	1056,9	2069,2	3126,1	689,8	504,0	1193,8	1746,7	2573,2	4319,9
1958	1225,2	2211,3	3436,5	940,3	539,2	1479,5	2165,5	2750,5	4916,0
1959			3349,0			1528,0			4877,0
1960			2036,1			1066,5			3102,6
1961			2118,0			1106,4			3224,4
1962			1965,9			1165,3			3131,2
1963			2201,0			1250,3			3451,3
1964			2425,5			1316,4			3741,9
1965			2635,0			1694,3			4299,9

¹ Tabel on koostatud vabriku peainseneri ins. Reissane andmete põhjal; kes on võtnud need arvud ettevõtete aastaraamatitest 1950-1965.

Jaagu juba mainitud, tõusis vabriku rekonstrueerimisega ka tööviljakus, mille kasvust annab ülevaate tabel nr. 5. (Mt. lk. 76). Tabelist nähtub, et aastail 1960-1965 on tõusnud keskmine toodang ühe tootuslikult tootva töötaja kohta nii tuhandites rublades kui ka tuhandites tükkides. Kui 1960. aastal toodeti vabrikus ühe tootuslikult tootva töötaja kohta keskmiselt 7109^{tuh.} paberossi ja sigaretti, siis 1965. aastaks tõusis keskmine toodang 10 828^{tuh.} paberossi ja sigaretti, mis ületab 1960. aasta taseme 29 protsendi võrra.

Samal ajavahemikul on suurenenud töötajate keskmine tasu 965-lt rublalt 1091 rublale, ehk tõusnud veega 126 rubla võrra või 12 protsendi võrra. Järelikult ületab tööviljakuse kasv tunduvalt töötajate keskmise tasu kasvu, mis näitab „deži“ õiget majandamispoliitikat.¹

§ 2. Õõitlus kommunistliku töö ettevõtte nimetuse eest

Partei on kindlalt rõhutanud, et kommunismi materiaals-tehniline baas rajatakse seda kiiremini, mida suurem on rahvahuljade boominguline aktiivsus. „Mida kõrgem on ühiskonna liikmete teadlikkus, seda täielikumalt ja laialdasemalt areneb nende boominguline aktiivsus kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomisel, kommunistlike tootvõimide ja nende inimestevaheliste

¹ Terve sõjajärgse perioodi jooksul ületas töötajate keskmise tasu kasv tööviljakuse kasvu ainult 1952-1954 aastatel.

Tööväljakusse kasu tubakavabrik - deegri¹ aastail 1960-1965¹

	1960			1961			1962			1963			1964			1965		
	Plaan	Täitum.	%	Plaan	Täitum.	%	Plaan	Täitum.	%	Plaan	Täitum.	%	Plaan	Täitum.	%	Plaan	Täitum.	%
Keskmine toodang ühe tööstusükselt tootva töötaja kohta tuh. rbl.	8903	9157	102,8	9779	9904	101,3	10379	10765	103,5	11444	11741	102,6	12725	12880	101,2	13953	14180	101,6
Keskmine toodang ühe tööstusükselt tootva töötaja kohta tuh. tk.	7109	7370		7867	7942		8201	8463		9176	9203		9973	10196		10736	10828	
Ühe tööstusükselt tootva töötaja kes- kmine tasu rbl.	955	965	101,0	1007	1003	99,6	1015	1024	100,9	1023	1023	100,0	1044	1049	100,5	1076	1091	101,4

¹ Tabel koostatud tubakavabrik - deegri¹ 1960.-1965. aastate tegevuse aruannete põhjal.

suhte arendamiseks ning seda kiiremini ja edukamalt toimub järelkult kommunismi ehitamise ülesannete täitmine."¹

Ilmekalt väljendub rahvahulka teadlikkuse ja aktiivsuse kasu kommunistliku töö liikumises, mis on kaasajal ühes erida määras väikeses ühiskonnaliikmete üha suurenevast osatähtsusest kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel.

SKKP XII kongressi auku 13. oktoobril 1958 alanud kommunistliku töö liikumine levis kiiresti üle kogu maa ning kaasas peagi kaasa ka „Seegi“ töötajad. See oli sotsialistlik arenguprotsess, mida valmistasid ette eelnevatel aastatel sotsialistlikus võistluses omandatud kogemused.

Logu sotsialistliku võistluse mitmesugustest vormidest kujunes sõjaajajärgsetel aastail välja kolm tähtsamat kontsentrit:

- 1) Ettevõttesisene sotsialistlik võistlus, mis väljendus peamiselt antud aasta tootmisplaanide täitmisel vastu võetud sotsialistlikus kohustustes, millele lisusid veel eraldi võetud täiendavad kohustused riigi sisseelus toimuvate tähtsamate sündmuste ja riiklike pühade tähistamiseks.
- 2) Osavõtt antud tähtsustava ettevõtete vahelisest sotsialistlikust võistlusest. Kuuni Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu moodustamiseni seisnes see vorm osavõtus ühikulisest toidumaine tootmise ettevõtete vahelisest sotsialistlikust

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Programm, Tallinn, 1961, lk. 107.

võistlust, pärast seda arendus see vorm lastava vabariikliku võistlusega. Muudugi võistles „Leegi“ kollektiiv neil aastail vaheldumisi ka osarettuotte „Sadega“, kuid sellist regulaarset, aastast aastasse kestvat võistlust, nagu see toimus ühiskondlikes ühatuses, nende vahel ei olnud.

3) Võistlus venmasvabrikide ühesikute tubakavabrikutega. See algas võistlust Riia tubakavabrikuga alates 1956. aastast, millele 1962. aastal lisandus kolmanda võistluspartnerina Kaunase tubakavabrik.

Stogu selline jaotus on muudugi tinglik, sest kõik need vormid põimuvad omavahel tihedalt ühesusega, kuid „Leegi“ tingimustes oli neil kõigil märgatavalt erinev kaal.

Stõige tähtsamaks ja elulisemaks jäi kogu sellel perioodil ettevõttesisene võistlus. Sellega tegelis regulaarselt vabriku parteiorganisatsioon, kes sunnas ühiskondlikke organisatsioone, samuti ka osakondade ja tehnikate juhtivat personali pidevalt kohustuste käiku kontrollima, tulemusi populariseerima jne.

Parteikoosolekutel juhtis tähelepanu võistluses esinevatele puudustele, nagu võistlustulemuste ebapiisav populariseerimine, tehnikavahelise rändpunalipu ülevõtmise hiline misega ja vähe- se pidulikkusega jne.¹ Vabriku kohustuste täitmise arutamise, poliitkasvatustlik töö jt. abinõud aitavad kaasa töötajate paremehetunde süvenemisele ning üha aktiivemale osavõtule vabriku es sesivate ülesannete lahendamisest.

¹ EKPA, f. 654, nim. 6, s.-ü. 3, l. 10.

Toidunainete tootmise ettevõtete vahelises sotsiaalses võistluses oli domineerivaks matemaalse huviatuse printsiip. Sellega vabariigi kollektiiv suutis alati teotmisplaanid ületada, tõi see kaasa eduka esinemise nii ühiskondlikes kui ka huljem vabariigi toidunainete tootmise ettevõtete vahelises sotsiaalses võistluses. Regulaarselt suutis tubaravabriik „deeg“ tulla sellis võistluses auhinnalistele kohtadele, nagu see selgub ka viimase kolme aasta tulemuste kohta koostatud tabelist.¹

Tubaravabriik „deegi“ poolt saavutatud koht ENSU RMN toidunainete tootmise valituse ettevõtete vahelises sotsiaalses võistluses Tabel 6

Aasta	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal
1963	I	II	-	III
1964	II	II	Mängiti head tööd	II
1965	-	III	Mängiti head tööd	*

Koos auhinnalise koha võitmisega kaasnes alati rahaline preemia 1100-1900 rubla, mis lisas moraalsele stimuleerile suurendas matemaalset huviatust paremate võistluse tagajärgede saavutamises. Mängiti organisatsioonilist tööd kollektiivi liikmete kaasatombamises sellesse võistluses vabariigis ei tehtud. Peamiselt seisnis kogu tegevus selles osas

¹ Tabel on koostatud tubaravabriik „deeg“ poolse arhiiv, sotsiaalses võistluse materjalid abusel. aastatel 1963-1965.

* Rahvamaajanduse Nõukogu teavik: 1965. a. IV kv.

kvartalsandmete õigeaegsuse esitamises võistlust korraldava-
le organiile.

Kolme vennasvabriigi: tubakavabrikute vaheline sotsialist-
lik võistlus on organiseeritud põhiliselt selliselt, et iga aasta
alguses vahutatakse omavahel võistluse kohustusi ning kvar-
tali möödudes saadetakse võistluspartneritele kokkuvõtte
oma kollektiivi saavutustest. Iga-aastas viiakse läbi võis-
tust sotsialistliku võistluse kokkuvõtete tegemises ning ko-
gemuste vahetamises.

Kuigi see võistlusvorm on aidanud kaasa vennasvaba-
riikide vaheliste sidemete tugevdamisele ja mõnevõrra ka
paremate kogemuste õppimisele, on ta jäänud kollektiivi põ-
hihulkaidele küllalt kaugeks, sest põhiline osa võistlustest
peetakse paberil ja ei hooldata regulaarselt vastastikus-
te tulemuste teatavastegemise eest. Näiteks 1965. aas-
ta IV kvartalis oli tubakavabrikus „Deegi“ stendil, mis
on ette nähtud kolme vabriku vahelise võistluse val-
gustamiseks, vennasvabriikide andmed alles aasta I
kvartali kohta.

Positiivse tulemusena väärib märkimist, et tamm side-
mete tugevdamisele vennasvabriikide tubakavabrikute
vahel, osutatakse üksteisele vajaduse korral ab: defit-
siitsete materjalide hankimisel, tajavaraasade ja varus-
tamisel jne. Tunduvalt tihedamad sidemed on selles
osas välja kujunenud „Deegi“ ja Riia tubakavabriku
vahel. „Deegi“ natsionalisaatorid valmistavad Riia

valmistele originaalse tubaka aromatiseerimise seadme, omavõrre saadavad riialastelt kogemusi: pakendite topimise liimi moderniseerimises jne.¹

Tehas kokkuvõtet sotsialistliku võistluse arengust valmides, tuleb märkida, et peamiselt, kogu kollektiivi haaranud võistlusvormis oli ainult ettevõttesisene võistlus (alates individuaalsetest kohustustest kuni terve fabriku kohustusteni). Alates 1959. aastast hakkas fabriku arenguma selle võistluse kõrgem vorm - kommunistliku töö liikumine. Pärast seda, kui fabrik hakkas 1962. aasta lõpust alates teevõimna võistluma kommunistliku töö ettevõtte nimetuse eest, muutus võistluse kõrgem vorm salitsavaks. Sellega ka edaspidi jätkub sotsialistlike kohustuste vastuvõtmine, on kommunistliku töö nimetust taotlejate kohustuste arv tunduvalt suurem. 1965. aasta sigisperiოდil läbi viidud "Leegi" kollektiivi sotsioloogilisel uurimisel võttis vastluse all olevad 365 töötajat kommunistliku töö liikumisest osa 317 töötajat, ehk seega 85,8 protsenti. Samal ajal olmas sotsialistlike kohustusi 205 töötajat. Nende andmete võrdlemist tähtsast asjaolu, et paljud sotsialistlike kohustusi omavõrre töötajad võtavad samal ajal osa ka kommunistliku töö liikumisest. Siia alla kuuluvad näiteks juhtumid, et brigaadi, osakonna koosseisus on töötaja seotud ainult kollektiivi osa sotsialistlike kohustustega, kuid ise võistleb ta samal ajal kommunistliku töö esirindlase nimetuse saamise eest. Nende andmete alusel võib siiski teha järelduse, et peamiselt osa kollektiivist võtab osa just võistlus-

se kõrgemast vormist ja seega on sotsialistlik võistlus tõusnud kvalitatiivselt kõrgemale astmele.

Püüame järgnevalt vaadelda kuidas toimis kommunistliku töö liikumise areng ettevõttes.

Esimesena lülitus kommunistliku töö liikumisse vabrikus paberositoppija Alla Eksi, kes võttis endale 1959. aasta oktoobris kohustuse hakata võistlema kommunistliku töö looklaase nimetuse all. Sellene kohustus ta andma vahetuses 230 000 paberossi, valmistama ainult hea ja väga hea kvaliteediga toodangut, lõpetama 1960. aasta kevadel töölisnoorte kooli ning võtma osa vabriku ühistest üritustest.¹

Samas kuus järgnes A. Eksile Anišenkova tubakavabrikute brigaad, kuhu kuulusid peale brigadiiri veel sm-d Borodina ja Serednina, kes kohustusid kollektiivselt täitma päwaplani, kindlustama kvaliteedi kerkimise hindu kuus 4,5 palki, hoidma oma töökohta ja niisutusseadelduse puhta, täitma töösirkonna eeskirju ja töödistsipliini nõudeid, käituma laitmatult töö ja isiklikus elus. Peale üldise kohustuse võtvid kõik brigaadi liikmed endale ka individuaalsed kohustused, milles nähti ette lisaeriala omandamine, õppimine töölisnoorte koolis ja vabriku po-
bitringis, osavõtt vabriku spordielust, tulitõrjesalga toot, agitaatorite kollektiivist.²

¹ Tubakavabrik „Jere“ poorsu arhiiv, A. Eksi kohustused, 1959.

² Samas, Anišenkova brigaadi kohustused, 1959.

Alagu nendest kohustustest nähtub, et püstitata neis eriti pingelisi ülesandeid. Ilmselt alla brigaadi võime te on Anisenkova brigaadi kohustuselise tööalane osa, sest päevanormi täitma ning töödistsipliini ja riiskorra eeskirju täitma on kohustatud iga tööline ka ilma võistlustest osa võtmata. Kohustuseliseks tuleb lugeda ka kommunistlikult ja moraalselt kõrgel tasemel ühiskonna liikmetest koosnevate kasvatajate seadud osa üldisõnalisest ning ebanormisest. Tähtsaks käitumine töö ja isiklikus elus on eelkõige kõige üldisemate viisakusreeglite täitmine ega pruugi kommunistliku teadlikkuse kasvuga tingimata kokku langeda. Uue põlvkonna, võrreldes seniste sotsialistliku võistluste kohustustega, oli kohustus täiendada üldhalduslikke ja poliitilisi teadmisi ning osa võtta vabrikus ringide tööst ja spordielust.

Arutades kommunistliku töö liikumise levikut vabrikus, tunnistas parteiorganisatsioon koosolek selle 1959. aasta novembris ebapiisavaks ning otsustas laialdasemalt populariseerida kommunistlikust tööst osavõtmist. Selleks kohustati kommunistide ja vabrikus ühiskondlike organisatsioonide abistama töötajaid kohustuste võtmisel ning nende täitmisel.¹

1960. aasta juunikuus arutati partei koosolekul töötajate hariduse tõstmise ning edasiõppima suunamise küsimust ning kohustati hariduse kaastöökoostööd sa-

¹ EKPA, f. 654, nr. 6, r.-ü. 1, l. 35.

muti vabriku ametiühingukomiteed tegema selliseks laialdast selgitustööd. Lavandati ka abinõud, kuidas luua õppijale sellised tingimused, mis võimaldaksid tööd ja õppimist edukalt ühendada. Ühtlasi märgiti koosolekul, et vabriku administratsioon osutab vähe tähelepanu oma hariduse täendamisele ning ka kommunistid ei näita töötajale selles osas eeskujut.¹

Parteiorganisatsiooni selgitustöö paranemise, samuti õppimises soodsamate tingimuste mõjul hakkasid esimeste kommunistlikust tööst osavõtjate esikujule järgnema ka teised brigaadid ning üksik töötajad. Siiski jäi liikumisest osavõtjate arv kuni 1961. aasta IV kvartalini suhteliselt väikeseks, maksimumväärseid nihkeid ei toimunud ka võistluse arengus siinast. Kommunistliku töö liikumisest osavõtjate ridade kasvust annab ülevaate järgmine tabel.²

Tabel 7
 Kommunistlikust tööst osavõtjate arv. aegs. 1960-1965

	1960		1961				1962	1963	1964	1965
	I kv.	IV kv.	I kv.	II kv.	III kv.	IV kv.				
Töötajate keskm. arv	449	427	413	413	404	392	396	380	371	393
Kommunistliku töö liikumisest osavõtjate arv	17	30	42	78	78	228	324	324	369	422
% tööst. arvust	3,8	7,0	10,1	18,8	19,3	58,1	86,1	85,0	99,3	93,1
Osavõtjatest NLKP liikm.	4	4	4	4	5	8	10	10	25	25
ÜLKNÜ liikm.	4	6	6	3	3	5	14	14	11	15

¹ EKPA, f. 654, nim. 6, n.ü. 4, l. 20

² Tšebakavabrik "deek" arhiiv, kvantalaaranded EKP Tallinna Mevarejoni Komitee aastail 1960-1965; aruanded RMN tööstuslike tööstuse valitsemise aastail 1960-1965; vabriku aastaaruanded 1960-1965

Tabeli koostamisel pole märgitud kommunistliku töö liikumise osavõtjate brigaadide, osakondade ega vahetuste arvu seepärast, et vabrikus töö organiseerimisel on brigaadide osatähtsus aasta aastalt vähenenud ning nende arv on muutlik. Järevalt töö tekkivale vajadustele paigutatakse inimesi sageli ühest brigaadist ja vahetusest teise.

Nagu tabelist selgub, on kommunistliku töö liikumine tubaka vabrikus, Leningradis kulgenud kogu aeg tänujoones. Osavõtjate massilise järge võib liikumise arengus eristada kolme etappi.

- 1) 1959. oktoober kuni 1961. aasta II kvartal.
- 2) 1961. aasta III kvartal kuni 1962. aasta lõpp.
- 3) 1962. aasta lõpp kuni kaasaeg.

Esimest etappi iseloomustab kommunistliku töö liikumise tekkimine vabrikus. Sel perioodil võtsid võistlusest osa üksikud töötajad ja brigaadid. Kõrge moodustas kommunistliku töö liikumisest osavõtjate arv perioodi lõpul 19,3 protsenti töötajate üldarvust.

Teisel etapil, 1961. aasta oktoobris, novembris, liituvad võistluse ka inseneritehnilised töötajad ning teenistujad. Võistlusest võtab osa perioodi algul juba 58,1 protsenti töötajast, perioodi lõpus kasvab osavõtjate protsent 86,4-ni. Samal ajal toimub ka võistluse areng siivenemise suunas. Vabrikus algab võistlus kõrge tootmiskultuuriga ettevõtte nime eest, samal ajal jätkuvad pingelised tööd vabriku rekonstrueerimises.

Kolmandal etapil alustab vabrik kollektiivne võistlus

Kommunistliku töö eluvõtte nimetusel eest. Vabariigist võetakse osa sel perioodil rõhu enamuse eluvõtte töötajaid, 1963. aastal 85 protsenti, 1965. aastal 93,1 protsenti. Osavõtjate protsendi kõikumine on tingitud peamiselt küllalt suurest tööjõu voolavusest, mis viimastel aastatel on pidevalt kasvanud - 1963. aastal oli see koefitsient 17,4, 1964. aastal 18,3, 1965. aastal koguni 29,4.¹ Sejuurus suureneb voolavus peamiselt just unte tööliste arvul, sest üldise tööjõu defitsiidi tõttu (vabrikus kaadriosa konna andmeil pidevalt umbes 20 inimest), pole võimalik kaadrit küllaldaselt vahetada. Tööjõu suur voolavus aga on paratamatult toonud kaasa töödistsipliini halvenemise ning tööloomude kasvu. 1964. aastal läks väikeses tööloomude tõttu kaduma 42 tööpäeva, 1960. aastal aga 16 tööpäeva.²

Läbi võneda kommunistliku töö liikumise arengust „Leegi” seltsi liikumise arenguga vabariigi teistes tööstuseluvõttes, võib teha järelduse, et esimesel etapil ja: võistluse hoog - Leegi mõnevõrra madalamaks. Näiteks Tallinnas oli liiketunnud kommunistliku töö liikumise 1. juulil 1961 juba iga nelja töötaja³, samal ajal võttis „Leegi” seltsi liikumist 1961. aasta III kvantali lõpuks arvestatult 18,8 protsenti töötajate arvust, ehk seega vähem kui iga kümnes töötaja.

1 Tubakavabrik „Leik” 1963.-1965. aastate tegevuse aruanded.

2 Tubakavabrik „Leik” 1960. ja 1964. aasta tegevuse aruanne.

3 B. Viiding, Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn, 1961, lk. 6.

ühelt poolt oli arengu esialgne mahajäämus tingitud sellest, et terves vabariigi toidunaine tööstuse süsteemis pöörati kommunistliku töö liikumise arendamiseks esialgu väga vähe tähelepanu. 1959. aasta septembris näitaks põlvnud individuaalselt võistlust kommunistliku töö esirindlase nimetuse saamiseks vabariigi toidunaine tööstuse ettevõtetes veel organiseeritud.¹ Teiselt poolt tuleb liikumise hilisema organiseerimise ning arendamise arengu põhjusena märkida vabrikus partei- ja ametiühingorganisatsioonide esialgset passiivsust ja vähest selgitustööd.

Uue liikumise arendamiseks vabrikus aitas kaasa kommunistide, kommunistlike noorte avangardne osa, kes samuti võistlesid arengute esmasas. Esimeste hulgas kuulus võistluse kommunistlike noori Konomova (pärast abiellumist Uirkholm), samuti NKP liikme Koltšanova brigad.

Omakorda oli võistlust osavõtt parteitule aktiivide heas poliit.likus koobis, mille juuresul kasvab sellest esavõtjad teadlikkus ning mitmed aktiivsemad võistlust osavõtjad võeti hiljem vastu NKP ridadesse. Näiteks Uirkholm 1960. aastal, Artamonova 1962. aastal, Borodina 1965. aastal.²

Alates 1960. aastast hakkab kommunistliku töö liikumisega tegelema ka vabrikus ametiühingukomitee, mille kätte läheb

1 А. Шмигд, Возникновение и развитие соревнований за коммунистический труд в сланцевой промышленности Эстонской ССР, Труды Таллинского Политехнического Института, Серия Б, № 12, 1964, в. 82.

2 Табаклавабрик - лект. partei-algorganisatsioonide üldkoosolekute protokollid aastail 1960-1965.

võistluse igapäevane juhtimine ning võistlusest kokkuvõtete tegemine. Kommunistliku töö liikumisega seotud käsimusi hakkati soe-
andma 16. juunil 1960 toimunud parteibüroo, komsomoli algorga-
nizatsiooni esindajate, kaitsekomitee ja selle tootmisvastutöö
komisjoni ühisel koosolekul arutati: esmakordselt vabrikus
kommunistliku töö liikumisega seotud käsimus: laenu-
foorumis es. koosolekul toodi esile mitmed võistluse organi-
seerimisega seotud puudused, ühtlasi arutati ka liikumi-
st osavõtjate kohustuste täitmist ning juhtis tähelepanu neu-
dele puudustele, mille tõttu ei saa neile kommunistliku
töö esirindlase või brigaadi nimetust veel omistada. Näi-
teks Rääbise brigaadil polnud tähtsust veel kvaliteet-
diagnostika kohustus, Anišenkova brigaadi liikmed ei võt-
nud osa ühiskondlikust tööst, Kazakov võttis rahva-
maleva tööst osa väga passiivselt jne.¹

20. jaanuaril 1961. aastal juhtis komitee võistlusest osa-
võtjate tähelepanu kvaliteetdiagnostika kohustuste halvale täit-
misele, samuti otsustati administratsioonilt nõuda vasta-
vate abinõude rakendamist, mis kõrvaldaksid taristu-
sed kohustuste täitmisel. Võistlusest osavõtjate arv vabri-
kus tunnustati ka rekord väikeses ning kavandati
sunnendada see Nõukogu XIII kongress: avapäevaks 150-m.
Selles määrati igale komitee liikmele jaoskond, kus

¹ Subaravabrik „Luk“ juures arhiiv, ametiühinguko-
mitte protokoll 16. juunist 1960.

ta pidi vastutama võistluse organisatsioonilise külje eest.¹

1961. aasta märtsikuu amlati kommunistliku töö liikumise organiseerimist ja selle võistluse karku partei-organisatsioonilise lahtisel koosolekul. Suuri etteheiteid tehti koosolekul meistritele ja tehnikate juhtkonnale, kes seni olid jäänud võistluse organiseerimisest põhiliselt kõrvale. Kambitehhi: meister Kotkas tegei lõheus brigaadi, kes oli asunud võistluse juha 1960. aasta alguses, ja parjutas sinimesed valdi tööle. Koosolekul otsustati hakata parteibürool kuulama meistrite aruandeid võistluse organiseerimise kohta, samuti tehti ametiühingukomiteele ülesandeks hakata tegema võistluse käigust igas kuus kokkuvõtteid.²

Kommunistliku töö liikumise populariseerimiseks aitas kaasa ka liikumise algatajate kommunistliku töö esindlase nimetuse omistamine. Esimesena tahtis võetud kohustused liikumise algataja vabrikus Alla Eksi, kellele omistati austav nimetus 30. jaanuaril 1960. Ühtlasi: premeriti toda eserejuline töö ning aktiivse osavõtu eest vabrikust elust 20 rublaga.³ Võimalust mooda premeriti hiljem ka teisi kommunistliku töö esindlase

¹ Tubakavabrik „Leik“ poorsu arhiv, ametiühingukomitee protokoll 20. jaan. 1961.

² ЭХРА, ф. 654, н.и. 6, д.-и. 5, lehed 11-13.

³ Tubakavabrik „Leik“ poorsu arhiv, ametiühingukomitee protokoll 30. jaan. 1961.

nimetuse saajad. Kõik nad kanti ihtlasi ka vabrikus au-
saamatuks, parimate pildid aga paigutati antakulole.

Järgmisena saavutasid kommunistliku töö bügaadi ni-
me A. Anišenkova tubakaniisutajate bügaad koosseisus 3
inimest, P. Metsalo pakijate bügaad kokku 2 inimest ning
lööklase nime tubakapakija Mall Pärg. Vestavalt ameti-
ühingukomitee laendatud koosseisu otsusele omistati nei-
le see nimetus 24. oktoobril 1960.¹

Alagu paljudes tersteni ettevõttes, kujunes tubakavabrikus
„deek“ võistluse esimesel etapil välja praktika omistada kom-
munistliku töö esirindlase nimetusi revolutsioonipühade
kinnisel. Kuigi reeglina ei esinenud vabrikus juhtumeid,
et kõrge nimetus oleks omistatud ilma kullaldase kaalu-
miseta suurele arvule töotajale, ei saa seda praktikat
siiski õigeks lugeda. On soovitatav, et kaitsukomitee otsustaks
vastava nimetuse andmise võimalikkuse küsimuse sotsia-
listliku võistluse igakuiste kokkuvõtete tegemisel.²

Kommunistliku töö esirindlaste nimetuse saanud
töötajate arvu kasv iseloomustab järgmine tabel.³

Kommunistliku töö esirindlaste arvu kasv
tubakavabrik „deegis“ aastail 1960-1965

Tabel 8

	1960 I kv.	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Kommunistliku töö esirindlaste arv	1	7	24	52	58	106	191

- 1 Tubakavabrik „deek“ arhiv, ametiühingukomitee protokoll 24. oktoobrist 1960.
- 2 O. Dobrohotov, Ametiühingute osast sotsialistliku võistluse organiseerimisel ettevõttes, Tallinn, 1964, lk. 34.
- 3 Tubakavabrik „deek“ arhiv, ametiühingukomitee protokollid aastail 1960-1965.

Kommunistliku töö nimetuse omistamine, vabriku partei- ja ametiühinguorganisatsioonide poolt tehtava selgitustöö tugevdamine ning üldrahvalike võistlus Nõukogu XXII kongressi väärtelises tähistamises andis talle tuleviku teeraja järele liikumise eelarises laienemises ettevõtte. Olid loodud kõik eeldused võistluse muutmises massilises.

Teade partei XXII kongressi kokkukutsumisest kutus esile töötajate suure poliitilise ja tööalase aktiivsuse tõusu. 1961. aasta jaanuaris ja veebruaris toimunud kõrgis vabariigi ettevõtetes töötajate koosolekud, kus võeti vastu kõrgendatud sotsialistlikud kohustused kongressi auks.¹

Patrootlikust liikumisest ei jäänud kõrvalle ka tubaka- vabriku „deek“ kollektiiv, kes 1. veebruaril 1961 revideeris senist sotsialistliku võistluse kohustust ja lubas Nõukogu XXII kongressi väärtelises tähistamises tähta tööviljakust 0,5 prot. senti rohkem kui eelnevalt kohustuti, anda ühiskondlikult ka- sumit 50 tuh. rubl., tähta kogutoodangu plaan 29. detsembrisejt.² Kõrva plaani ületamine oli sellal toormaterjali vähese tõttu keeratud, ei saanud kollektiiv võtta endale kohustust plaani ületamises. Peamine tähtsusega tuli seletada suunata kokkuvõttes: ümber suunata ning ökonoomiliste näitajate parandamisel. Põhust ette ütates võib öelda, et

1 А. Шмигун, Возникновение и развитие соревнования за коммунистический труд в сланцевой промышленности Донецкой ССР, Труды Сталинского политехнического Института, Серия Б, № 12, 1964, в. 100.

2 Тубакаваabrik „deek“ архив, üldkoosoleku protokoll 1. veebr. 1961.

Kollektiivi: teod ei lüaanud sõnadest lahku. Üleplaanimist kasumit anti aasta lõpuks 60,9 tuh. rbl., tubakat hoiti kokku 12,1 tonni, kogutoodangu plaan täideti: 100,8 - protsendiliselt ning lubatud tähtsajab.

Kongressieelset perioodil laienes vabrikus tunduvalt ka kommunistliku töö liikumine. Oktoobrikuus liigituvad sellesse võistluse esimesed insener- tehnilised töötajad. Novembrikuus jaguneb neile juba enamik teenistujaid ja administratiivpersonalit. Esimeste hulgas hakkasid võistlusest osa võtma meister Asta Maaskel ja vahetusjuh-
hataja Eevi Aava. Viimane kohustus lisaks töölastele ko-
hustustele lõpetama 1962. aasta kevadel Marksismi- Lenin-
ismi Õhtuülikooli majandusteaduskonna ja keelte-
kooli I kursuse.¹

Samal ajal liigituvad tulevikus teerajajate liikumisse ka uued töölihtuljad. Eelneva kvartaliga võrreldes tõusis II kvar-
talis võistlusest osavõtjate arv 150 inimese võrra, ehk 19,3-kt
protsendilt 58,1 protsendini: töötajate üldarvust.² Vabrikus
parteiorganisatsioon ja ametiühingukomitee püstitavad ülesan-
de suurendada liikumist osavõtjate arv 1962. a. 1. mail
75 protsendini: töötajaskonnast. Pinga organisatsioonitöö tulemu-
sena läheb see nel korda. 21. aprillil 1962 võttis liikumist
osa 302 töötajat ehk 80,3 protsenti: töötajaskonnast.³

1 Tubakavabrik "deek" juokse arhiiv, kommunistliku töö liikumi-
st osavõtjate kohustused, 1961.

2 Tubakavabrik "deek" arhiiv, aruanne EK P Tallinna Mererä-
povi Komiteeli 1961. a. III ja IV kvartalis.

3 Tubakavabrik "deek" arhiiv, ametiühingukomitee proto-
koll 21. apr. 1962.

Paraku maavesti kvantitatiivsete näitajate tagaajamine ei ole ka kvaliteedile. Mitmete insener- tehniliste töötajate ja teenistujate kohustused sellest perioodist on üldiselt- sed, hõlmavad samu punkte, mida töö- taja on kohustatud oma ametisessundi töt- tu nägusis tegema. Näiteks amaanete õige- aegne ja kvaliteetne esitamine. Siiga kerge- käelselt on mindud mitmel juhul mooda ka õppimisest, arendades selle osavõituga vabrikus korraldatavatist loengutest. Samal ajal on vabrikus küllalt palju töötajaid, kellel puudub kochandus, kõrgema har- duse omab vaid 8 töötajat.¹

1962. aasta juulikuuks arutati vabrikus partei- algsorganisatsioonil koostöölisel tootmiskultuuri tõstmist vabrikus,² mis seni oli kandunud iseva juhuliseks ilmet. Kõr- gemis otsustati anda lahendamiseks Teadus- lise- Tehnilise Ühingu algsorganisatsioonile. Vii- mane moodustas rühmitiivgruppi esitas pea- insener suu. Reissariga ning töötati välja plaan tootmiskultuuri tõstmiseks lähemal aastal.

¹ Tubakavabrik "dax" töötajate nimetisi sessu- ga 10. aprill 1965.

² "Õhtuleht" № 179 (5465), 31. juuni 1962.

Tööstuskultuuri parandamine muutus kõigi vabrikute
ühiskondlike organisatsioonide sõdameesjaks. Sotsiaalsolidaristliku organisatsiooni rakendas tööstuskultuuri eest pe-
tavane võitlemise komisiooniprojektori, ametiühingukomi-
tee organisatsiooni töötajale sel teemal mitmeid loenguid,
sanitaarkontrolli haakas dispetsernõupidamistele ette
kandma püüdnud sanitaaralal.¹

Esimesi kokkuvõtteid tööstuskultuuri parandamisel
tehtud tööst tehti detsembris toimunud alalise
tööstusnõupidamise koosolekul. Positiivse saavutusena
märgiti, et vabrikute juurdehitus on palju kaasa arda-
nud tööstuskultuuri tõstmisele. Nüüd on selle tõttu ruumid
avaramad ja valgemad ning on lihtsustatud valmistam-
ise kulgamine kitsastele tööstusruumidele. Tööstusliini-
de rajamisel aitab tunduvalt kaasa tööprotsesside meh-
haniseerimisele ning füüsilise töö vähendamisele. Samal
ajal märgiti tööstusnõupidamisel ära ka puudused,
mille kõrvaldamine aitab kaasa üldise tööstuskul-
tuuri tõstmisele. Pesuruumide seinad soovitati katta kivi-
määrdumise vältimiseks kiviparketiga, tubakalõikajate
füüsilise töö kergendamiseks tehti ettepanek varustada
lõikamismasinad ahi kütisega jne.²

¹ EKPA, f. 654, num. 6, s.-ii. 10, lehed 21-23.

² Tubakavabrik „Lõvi“ arhiv, alalise tööstusnõupi-
damise protokoll 26. det. 1962.

Jõistlus kõrge tootmiskultuuri eest jatkus hoogsalt ka 1963. aastal, mil vabrik hakkas osa võtma tootmiskultuuri tõstmise vabariiklikust konkursist.

Jaanuarikuu lõpul toimunud lahtisel parteikoosolekul võeti vastu konkreetne kava, millest aluseks tuli 1963. a. ellu viia tootmiskultuuri tõstmiseks. Nii otsustati lõpetada moodsa kujundusega garderoobi valmistamine ja punanurga väljachtamine 1. märts, lada 1963. a. lõpus jne. Otsustati tösta ka iga töötaja vastutust ruumide ja masinate puhtuse eest ning valmistada ajakohane ning maitsakas näitlik agitatsioon.¹

Ilõik need kohustused viidi ka ellu. Vabrikus remondi- perioodil sai suuri osa ruume uue kujunduse, Tallinna Noemaja abiga varustati vabrikus kollektiiv nägusa ning praktilise tööriistusega, kunstnike ja vabrikus kunstilise kalduvusega töötajate poolt valmistati nägusad vitriinid, aentahvel, ehitati välja sisearhitektide kavandatud punanurk, garderoob jne. 1963. a. omistati „deegili“ vabariiklikul konkursil I koht. See innustas uuteli otsingutele ja saavutustele. 1964. aastal omistati vabrikule kõrge tootmiskultuuriga ettevõtte nimetus. Jõistlus tootmiskultuuri parandamise eest jatkus ka kõigil järgnevatel aastatel.

Tootmiskultuuri paranemine, vabrikus rekonstrueerimine ja tööviljakuse kasv, samuti kommunistliku töölikumises saavutatud edu võimaldavad kommunistidel ja anetike-

¹ EKPA, f. 654, nim. 6, s.-i. 12, lehed 1, 4, 8.

gubonitael püstitada kirsimise võistlusest kommunistliku töö ettevõtte nimetuse saamiseks. 29. detsembril 1962 võttis vabrik üldkoosolek vastu otsuse asuda võistluse kommunistliku töö ettevõtte nimetuse est¹ ning võttis selles endale 1963. aastaks konkreetsed kohustused. Kohustused nähti ette ainult kõrgevalitudilise toodangu andmine, töövõlga kuse suurendamine 5 protsendi võrra. Kohustuti: esitama aasta jooksul vähemalt 40 ratsionaliseerimisettepanekut, lõpetama 1963. aastal sigarettimasinate agregatsioonise ning kütaja toppimismasinate moderniseerimise. Õppimise, ühiskondliku töö ja riigiliku elu alal kohustuti: vältima laavadarvica käitumise juhtumid, 8 töötajat kohustus õppima olu- ja kaugõppe kursuses, 2 töötajat TPS ettevalmistuskursustel, 3 töötajat TPS-s, ülejäänud töötajad kas ettevõttes toimuvatel kvalifikatsioon tõstmise kursustel, politringides või osa võtma vabrikus korraldatavatel loengutest. Lisaks nimetatule kohustus enamik osa võtma ka mõnest vabrikus ringi tööt².

¹ Tubakavabrik "deeri" töötajate üldkoosoleku protokoll 29. detsembrist 1962.

² Vabrikus töötajate kohustused 1963. aastaks kommunistliku töö ettevõtte nimetuse taotlemissel.

1963. aastal algas pingeline võitlus use-
tud kohustuste täitmise eest. Vabrikus ameti-
ühingukomitee organiseeris võistluse kõigi val-
gustamist ettevõtte sisenaliku ja raadiosõelme
kandur, võistluse võitvõtteid hakati tegema
peaaegu iga kuus. Rahvemu hakati tähele-
panu pöörama ka töötajate kasvatuskeskuses-
tele. Kõiki tööstustele suunatud juhte aru-
tati kas ametiühingukomitee või osakonna
töötajate koosseisul. jätkati ka 1962. aastal
alustatud praktikat arutada kaitsekomitee
koosseisul vabrikus töötajate laste elava-
rka kasvatusel juhtumid. 1964. aastal
alustati tabeli pidamist vabrikus töötajate
laste õppedurens kohta, mis avaldas po-
sitivust mõju õppedurensi tõstmisele.

Sisese ei kulgenud kõigi võistlusel osa-
võtjate kohustuste täitmine ühinguks eder-
ga. 23. oktoobril 1963 oli vabrikus ametiühin-
gukomitee suunitud märkima, et laborant
Eha Mätlik ei võta osa poliitilisest ja vab-
riku ühistest üritustest. Analoogiline märkus
tuli teha ka vanemlaborant Lina Reierile,

1. Tuhakavabrikus "Lask" ametiühingukomitee
protokoll 27. veebruarist 1962.

remondilukseppale Paul Reichardtile, masinist
Sera Aalile. Remondiluksepp Hugo Luessoole
heideti ette, et ta on üldkoolilise demokraatia ja
Ratsionalisatsioonide ühingu kohaliku organisat-
siooni juhatuse liikmena väga passiivne. Kõr-
gile eespool mainitutele otsustati kommunistli-
ku töö eesrindlase nimetust mitte omistada
enne, kui nad hakkavad aktiivselt osa võt-
ma vabrikus ühiskondlikust elust.¹

Uuena vabrikus on viimastel aastatel
olnud küllaltki suur kaadrite voolavus,
eriti konstatate, kastiloojate ja tubakavõika-
jate osas,² tuli vabrikus partei- ja ameti-
ühingorganisatsioonil jätkata tööd uute
töötajate kaasatambamisega kommunistliku
töö liikumise. Samuti tuli organiseerida
uute kõrgendatud kohustuste vastuvõtmi-
ne nende poolt, milleks oli kommunistli-
ku töö eesrindlase nimetus juba omistatud
viis kalle kohustused oleid vabanenud.

4. veebruaril 1964 võeti uued taeu-
davard kohustused karbitsejate töötajad,
kokku 33 inimest. Kohustusi täitma püüa-

¹ Tubakavabrik "deux" ametiühingukomitee
protokoll 23. oktoobrist 1963.

² Tubakavabrik "deux" partei-organisatsiooni
koosoleku protokoll 27. augustist 1965; siin märgitakse
et kaadrite voolavus on olnud aasta pooleks
120 inimest.

normi: 400 kauri päevas, andma ainult
hea kvaliteediga toodangut, täitma tööaitse,
ohutustehnika ja tööstusena eeskirju. Oma
teadmisi kohustusid sejuures täiendada ainult
5 töötajat, kuma ülejäänute osa piirdus sel-
les osas põhiliselt vaid kohustusega lugeda
kantseli jaoks läbi vähemalt üks (!) ühis-
kandlik-politiline või ilukirjanduslik teos.¹
Käesoleva töö autori arvates on see muute
ja üllate põhimõteteega kommunistliku töö liik-
mise paroodia, eriti kui arvestada, et nime-
tatud brigadi kuulus kiitvalt palju kuni
30 aasta vanuseid töötajaid. Eeltoodud ko-
hustusid võisid olla ilmekas näiteks for-
maalset sultuunist võistluse organisemis-
se ning ainult arvuliste näitajate tagaaja-
musest.

Tuleb siiski märkida, et valdava osa
kohustusi ei sarnane eeltooduga. Soome
selle kinnituseks vahetusjuhataja Evi Aava
ja marxist-reguleerija Väino Välli kohustu-
sed ning nende täitmise tulemused.²

1 Vabriku arhiiv. Karbi ja oskonna kohustuselised
kommunistliku töö liikumise eesrindlaste
nimetuse saamiseks 4. veebruarist 1964.

2 Vabriku arhiiv. Evi Aava ja Väino Välli
kohustuselised 1. veebruarist 1964.

E. Aava kohustused

1. Aidata kaasa sotsialistliku võistluse laiendamisele ja kommunistliku töö liikumist osavõtjate kohustuste täitmisele.
2. Ideoloogiline töö komisjoni liikmena viia siin meie vabrikus töötajate laste-koolepikaste õppeprogrammi tabel ning täita seda järge kindlalt.
3. Võtta osa vabrikus TTi algorganisatsioonist tööst rätseleerimisettepanekute ja uue tehnika kasutusse juurutamises.
4. Aktiivselt tegeleda tootmis- ja masinavabrikus komisjoni liikmeks.
5. Võidelda tootmiskultuuri edasise tõstmise eest.
6. Täita oma kohustusi ja ülesandeid Tallinna linnaõuekojaga saades nri. et väärida valijate usaldus.
7. Silmanähtis laiendamises õppida kultuuri- ja teatriteatrite osakonnas.
8. Osa võtta vabrikus spordilist (võimlemine, ujumine).

Kohustuste täitmine

1. Suv. Aava on aktiivne sotsialistliku võistluse organisator.
2. Laste õppeprogrammi tabelit täidatakse veeandete järgi.
3. Suv. Aava aitab igati kaasa rätseleerimisele ja uue tehnika juurutamisele.
4. Ta on üks aktiivsemaid tootmis- ja masinavabrikus komisjoni liikmeid.
5. Ta on teinud mitmeid ettepanekuid tootmiskultuuri tõstmiseks.
6. Ta on aktiivne Tallinna linnaõuekojaga saades - kultuuri- ja teatriteatrite sekretär.
7. Suv. Aava õpib kultuuri- ja teatriteatrite osakonnas.
8. Ta võtab osa ujumise ja võimlemise ettevõtte tööst.

V. Välbli kohustused

1. Lindlustada minule kinnistatud masinavabrikus 500 000 kvaliteetset sigaretti vahetuses.
2. Õppida ära sigaretti parandamis- ja regulatsioonide regulatsioonid 1. septembriks 1964.

Kohustuste täitmine

1. Ta toodab 520 000 ja rohkem kvaliteetset sigaretti vahetuses.
2. Sigaretti parandamis- ja regulatsioonide regulatsioonid on ära õpitud.

3. Esitada aastas vähemalt 6 ratsionaliseerumise ettepanekut.

4. Võtta aktiivselt osa kultuuri- ja sporditööst.

5. Hoolda minimeeritud masin tehniliselt korras

6. Lõpetada töölisnoorte koolis 8. klass.

7. Vabrikus koosmolekorgaansatsoonis sekretarina võtta aktiivselt koosmolekoltööd, jälgida ja abistada, et kõik kommunistlikud noored teadvend endale võetud kohustusi.

3. Kuuni 15. augustini oli ta esitanud 2 ettepanekut ja mõlemad need on jummistatud.

4. Ta kuulub vabrikus koordineerimise ja vabariiklikul alal spantaxaadil 5 grupis, kus tuleb redustijana.

5. Ta hooldamisel olev masin on alati tehniliselt korras.

6. 1964. a. kevadel lõpetas ta 8. klassi

7. Vabrikus koosmolekorgaansatsoonis sekretari kohustusi on ta täitnud hästi.

Uueks monevendas võistluseks oli „Belomor-Kanali“ kuuni tööliste kohustus töötada ilma kvaliteedi kontrollita ja anda sejuures ainult kõrgkvaliteedilist toodangut. Rida töötajaid kohustus omandama kaaskontrolli. Mõlemad need kohustused on edukalt täidetud. „Belomor-Kanali“ töötajate algatusel järgides laus vabrikus 1965. aasta tervist poolaastast üle defektideta toodangu valmistamise ja esimesel esitamisel iluandmise süsteemile. ¹ 1964. aasta I poolaastal omandas vabrikus kaaskontrolli 49 töötajat, 16 töötajat jätkas selle

¹ Tubakavabrikus „deex“ TTI algorganisatsioon koosoleku protokoll 17. juulist 1965.

õppimist.¹

Kommunistliku töö liikumisega seotud küsimused päid regulaarselt partei-organisatsioonide koosolekute, partubüroo ja ka ametiühingukomitee koosolekute päevakorda.² Peaaegu igal partei koosolekul püüdnud kas otseselt või kaudselt liikumisega seotud küsimusi, juhtimisadministratsiooni ja tehnilise personali tähelepanu vajadusele pöörata suurest rõhust tähelepanu kvalifikatsiooni tõstmise ning õppimise küsimustele. Hooldatud ka selle eest, et kõik valimis osalejad kommunistid võtaksid võistlusest osa. Järjestusega seotud küsimuste, samuti ka muude töö küsimuste laialdasemas arutamises hõlmas korraldama ja oskondades ning ka valimis tegevuses „kvaliteedi päev“.

Kõigi eespool mainitud abinõude rakendamise tulemusena suudeti igal aastal täita nii plaanilised ülesanded kui ka kommunistliku töö ettevõtte nimetus saamiseks võetud kohustused, mida regulaarselt igal aastal uuendati.

1. Tubaravabriku „Lene“ informatsioon Toiduainete Tööstuse Töölise Ametiühingu Vabariikliku Komitee 1964. a.

2. Vabrik partei-organisatsiooni, partubüroo ja ametiühingukomitee koosolekute protokollid aastail 1962-1965.

järgnevalt on loodud 1965. aastaks võetud kohustused ja nende täitmine aasta lõpus.¹

Kohustus

Täitmine

1. Kõndlustada tootmisplaani pidev täitmine ja toodangu riskiline väljamine.

1965. a. kogutoodangu plaan 5400 tuh. rbl. täidet: 5516 tuh. rbl., s.o. 102,1%
Kunsti loikes on plaan täidetud.

2. Lasta välja ainult hea ja väga hea kvaliteediga toodangut.

Täidetud. Toodangu keskmised kvaliteedi hinnad olid suhtetamismoodis te järgi 43,5 palli ja valmistumuste järgi 46,5 palli.

3. Tõsta tööviljakust võrreldis plaaniga 0,1% ja võrreldis eelmise aastaga 9,8%.

Plaaniga võrreldis tõusis tööviljakus 1,6% ja eelmise aastaga võrreldis 10,1%. Tööviljakuse kasv edustas töötasu kasvu.

4. Kokku hoida aasta lõpus võrreldis kehtivate normatiividega:
tubakat 0,9% (32 t)
sünteetpaberit 0,1%
kestapaberit 0,1%
etikeetipaberit 0,1%.

Tegelikult hoiti kokku:
tubakat 1,8% (59,3 t)
sünteetpaberit 0,4%
kestapaberit 0,6%
Etikeetipaberit ei ründatud kokku hoida, kuna paberi kvaliteet ei vastanud nõuetele.

5. Võrreldis kehtivate normatiividega 29,8 tuh. kWh elektrienergiat ja 15 megakalorit soojusenergiat kokku hoida.

Tegelikult hoiti kokku:
93,9 tuh. kWh elektrienergiat ja 224,3 megakalorit soojusenergiat.

¹ Tubakavabrik, Leningi jaoskonna ahiu, Sotšalstloku osistluse ja kommunistliku töö liikumise materjalid 1965.

6. Alandada kulunud kambatoodangu rubla kohta toodangu rubla kohta plaaniga võrreldes 0,05 kop.
7. Tööviiside töötamiseks ja kvaliteedi parandamiseks katta kaiku lehitubase viimilaja-segaja trummel II kvantalis
8. Valmistada ehi searühmade tootmises pehmes pakendis IIV kvantalis 1965.a.
9. Töö arendamiseks võtta mantaži 3. undal paberimide tootmislinnide lülitimisaparatuurid IV kv.
10. Tõsta kõigi töötajate tootmisalade üldharidusliku kvalifikatsiooni koolides, kursustel, õpperingides, loengulise töö korras või iseseisvuse teel.

Kulunud kambatoodangu rubla kohta olid plaaniga järgi 84,20 k., tegelikult 83,72 k., seega plaanist vähem 0,48 kopikat.

Trummel katta kaiku II kvantalis.

Täideldud. On valmistatud pehmes pakendis kavaand.

Lohustuse täideti.

Lohustust täidetakse:

Töölisnoorte koolis õppis 23 töötajat, tehnikumides 8, kõrgeimates koolides 7, ettevalmistuskursustel 2 töötajat. Kutsealaseid teadmisi taren das 3 töötajat, kommunistliku töö koolis õppis 70, ametialingimise koolis 31 töötajat, RMN õppekombinaadis 2, kultuuritöökoolis 2, Haridusministeeriumi õhtukoolis õppis 3, erivõimega laste koolis õppis 19 töötajat. Ülejäanud töötajad*

* Arvestades, et aasta keskmine töötajate arv oli 1965.a. 393, siis moodustasid „ülejäanud“ 217 inimest.

täiendavad oma teadmisi iseseisvalt
konnas ja on haaratud loengulise
tööga.

11. Abistada vajaduse korral sef-
linakult kolhoosi

Kolhoosi abistatakse vastavalt vajadusele

Stagu kohustuste täitmise analüüsist selgub, on ülekaalus
kas osas kohustused täidetud ja neigi ületatud. Kõige
hõrgemini on täidetud edasiõppimisega seotud kohustused. Tä-
belist selgub, et 44 töötajat õppis üldhändluslikes koolides,
tehnikumides ja institutides, 132 töötajat oli haaratud muu-
de õppevormidega. Seega moodustasid õppimisega haaratud
töötajad, kokku 173, tunduvalt väiksema osa kivi „ülejäinud“,
kokku 217 töötajat. Stagu seene praktika on tõestanud, mida
ka tubakavabrikus „deu“, tähendab iseseisvuse konna enese-
täiendamise enamusel juhtudel, ja eriti siis kui töötajate
üldhändluslike tase on madal, praktiliselt mitteõppimist.

Tegelikult aga oleks „deu“ küllalt vajalik poevata pea-
mist rõhku juht haridustarvete täitmisele. Näiteks omaised
vabrikus 28-st insener-tehnilisest töötajast kõrgema hariduse
töötajate, kes-erihariduse 3 töötajat. Ülejäänud insener-teh-
nilised töötajad, s.o. kokku 17, on praktiseerivad.¹ Kõrgemat
haridust ei oma vabrikus kõige juhtivamad töötajad - pea-
insener, peamehaanik, tehnikjuhatajad. Vabrikus drük-

¹ Tubakavabrik „deu“ 1965. aasta tegevuse aruanne.

tor Eerhard Hüni omab 6-klassilise handluse, ega piira-
gi seda täiendada. „degi“ töötajate handlustasemeist annab üle-
vaate järgmine tabel.¹

Tabel 9
Tubakavabrik „degi“ töötajate handlustase tase 10. IV 1965.

Töötajate vanus	Handlustase klassides							kesk- eni	Kõrgem
	3-4	5-6	7	8	9	10	11		
Kuni 18		1							
18-19			2	4	2	2	1		
20-24		1	4	10	6	5	9		1
25-29		1	10	11	4	7	10	4	1
30-34	3	9	16	3	2	3	4	1	1
35-39	3	13	7	2	8	1	1	4	4
40-49	10	28	6	7	8	2	9	1	
50-54	13	23	1	4	9		16		1
55-59	12	16	2		4	1	4		
üle 60	5	5	3	2			1	1	
Kokku	46	97	51	43	43	21	55	11	8

Tabelist nähtub, et „degi“ püüdnud 106-d kuni 35-aas-
tasele töötajal keskhandluse. Nende hulgas on ka meistreid,
mekhaanikuid, masiniste ja juhtivaid töötajaid, kes tingi-
mata peavad omama vähemalt keskhandluse. Järelikult
sisab vabrikus partei- ja ametiühingorganisatsioonid pees
veel suure töö töötajate handlustaseme tõstmises

¹ Tabel on koostatud tubakavabrik „degi“ töötajate
nimetega alusel seisuga 10. aprill 1965.

1965. aastal algas üldrahvalike liikumine taastada NKP XXIII kongressi unte soovitudega. Tõrjendavad kohustused võtsid selleks ka „Leegi“ töötajad. Nad kohustusid partei kongressi aines uusia soovikaruse tööstuses ja tubaka kadude vähendamises töö teadusliku organiseerimise lihttubaka ettevalmistamise tehnoloogilise-organisatsioonilise, parandama filtriga sigarettide „Vana Toomas“ valokujundust, milles hakata ette võtma triksstantanomaadid, töötada välja filtriga sigarettide „Vana Toomas“ uus kujundus.¹

Sellele lisandus veel selnevalt võetud kohustus tõsta vabriku toodang 1969. aastaks maailma parimate näidete tasemele. Sigarettide „Tallinn“, „Astra“, „Tunist“, filtriga sigarettide „Vana Toomas“ ja paberimassi „Estonia“ tootmisel kohustuti see tase saavutama juba hiljemalt 1967. aastaks.²

Õigtlus nende kohustuste täitmise eest jätkus 1966. aastal.

Audes hinnangut kommunistliku töö liikumisele vabriku, tuleb märkida, et selles pole veel täielikult üle saadud formalismist, ei peeta efektiivset võitlust töötajate hoidustarvete tööstuses jne. Siis on liikumine märgatavalt tõstnud töötajate poliitilist ja tootmisalast aktiivsust, valmistanud ette pinda kommunistliku töösuhtumise juurdumiseks.

¹ Tubakavabrik „Leegi“ poorsu arhiiv, töötajate üldkoosoleku protokoll 1. det. 1965.

² Samas, töötajate üldkoosoleku protokoll 30. sept. 1965.

Loekuvõte

Vabariigi ajaloost poolt on asutud vabrikute ja tehaste ajalugu uurima alles pärast Suurt Isamaasõda. Aastast 1947-1965 ilmus neli teost, mis käsitlevad vabariigi suuremate ja vanemate ettevõtete ajalugu. Seepeale tuleb pidada reeda tööpõlde veel vähemalt üheksa, mis ootab ajaloolaste poolt läbitöötamist.

Tubakavabrik „Leik“ ajaloo koostamise peamise baasimoodustasid arhiivmaterjalid, eriti vabriku arhiiv ja Eesti NSV Kommunistliku Partei Arhiiv. Lisamaterjalina sai kasutatud mitmesuguseid statistilisi kogumikke, ajakirjanduse andmeid, üldkäsitlevi jt. teoseid.

Praegune tubakavabrik „Leik“ on välja kasvanud 1921. aastal Tallinnas asutatud tubakavabrikust aktsiaselts „Läferme“. Pärast vabriku rajamist asus peamiselt prantsuse kapitaliga töötav „Läferme“ võitlusse sisetunde vallutamise eest. 1922. aastal õnnestus tal hankida oma valdusse tubakavabriku osakirjus „Havanna“ ja 1923. aastal ka tubakavabrik A. Reier ja Ko. Seega oli „Läferme“ kujunenud kõige võimsamaks tubakavabrikuks Eestis, kus 1924. aastal töötas juba 300 töölisi ning aastas toodeti 250 miljonit paketti.

1929. aastal ostis „Läferme“ ära aktsiaselts „Tubak“ vabrik ja viimane lõpetas oma tegevuse. Ülejäänud konkureentidega sõlmiti kokkulepe tösta tubakasaaduste hindade 50% võrra. Seega pandi alus tubakatööstuse monopoliseerimisele.

nimele Eesti

Pärast 1940. aasta sotsialistliku revolutsiooni, laenui-
natsionaliseeriti ja töötajate soovil anti talle nimeks „Levi“.
Vabrikuga ühendati Tartu maanteel asunud tubakaabrik
Anten ja ko. mis moodeti „Levi“ osakonnaks. Algas pin-
geline sotsialistlik ühiskultuur. Suurenes toodang, kas-
vand tööliste read. Ivi kodanlike võimu perioodil tootas
vabrik viimastel aegadel 34 päeva nädalas ja palju töö-
lisi heideti varava taha, suurenes ühendatud tubakavab-
riku tööliste arv septembrikuu juba 450-ni.

Sotsialistlik ühiskultuur katkestas Saksa maa kallale-
tung Nõukogude Liidule. Seoses Eesti okupeerimisega fašistli-
ku Saksamaa poolt 1941. a. hakkas tootmistase ja tubaka-
vabrikus kiiresti langema ja moodustas 1944. aasta esime-
sel poolal ainult $\frac{1}{2}$ 1941. aasta vastava perioodi tasemest.

Pärast Tallinna vabastamist fašistlikest okupantidest arus
vabrik 25. septembril 1944 tööle 305 töötajaga. Vana ja uuesti
valja langeva masinapargi tõttu ei suudetud esimestel soje-
pärgritel aastatel plaani täita. Pidevavares taristuses oli
ka suured häired toormaterjali, elektrienergia ja muu
materjaliga varustamisel.

Neljanda viisaastaku lõpus suutis vabrik erialyselt
narkootikumide üle saada. 1950. aastal toodeti „Levi“ 1299 mlj.
paberoni ja sigaretti, mis ületas 1945. aasta taseme juba ka-
hekordsele.

Tootulemiste paranemisele astas kaasa rahvalistlik
voistlus, mis algas juba 1944.a. Aasta-aastalt laienesid
haavas voistlus viisaastaku lõpus kõrg kollektiivi.

Aastail 1951-1959 tehti vabrikus ära suur töö masina-
pargi uuendamises, tööjõudluse tõstmises ning toodangu
suurendamises. Kõigi selle tõttu tõusis .degi' toodang 1958.
aasta lõpus 2,16 miljardit paburoni ja sigaretti.

1959. aastal algas vabrikus uus periood. Sel aastal
toimunud tubakavabrikute .degi' ja .sadi' ühendamise
tõttu tuli .degi' kollektiivile kolida koos masinapargiga
Tantu maanteele.

Aastail 1960-1965 teji vabrik läbi suure arengute. Iga
aastaja kasvab .degi' toodang ja paranes väljalastavate
toodete kvaliteet. Sel perioodil, alates juba 1959. aastast,
hakkas .degi's' arengema kommunistliku töö liikumine. Par-
teorganisatsioonid juhtimisel omandas voistlus üldise re-
laamu ja 1962. aastal otsustas vabrik kollektiiv haka-
ta taotlema kommunistliku töö ettevõtte nimetust. 1960-
1965 viidi põhiliselt lõpule vabrikus rekonstrueerimine
ja masinapargi moderniseerimine ning asuti poolauto-
maatide rajamisele. Tootmiskultuuri tõstmises ette võetud
abimeede tulemusena saavutas .degi' 1964. aastal kõrg
tootmiskultuuri ja ettevõtte nimetuse.

1965. aastal tootis vabrik juba 4,25 miljardit paburoni
ja sigaretti, mis ületab kõrg vabrikus tubakatootuse sõja-
eelse taseme rohkem kui 3,5 kordelt. Alates 1947.a.

on „Leegi“ kollektiiv suutnud pidevalt kõig tootmisplaanid ning sotsiaaltöökand kohustunud põhiliselt täita ja ületada.

Selline on kokkuvõtte vabrikus poolt 45 aasta jooksul läbiviidud tee. Doonumikult ei kujunenud kõrgse arengi raskusteta ning tagasilangemisteta. Võitlus nende püüdnute ja raskuste vastu kollektiiv meelitus, korras tema poliitiline teadlikkus ning tootlane aktiivsus. Ka praegu, 1966. aastal, pole kollektiivi elus veel sündinud kõrgist püüdnutest ja liinkest üle saada. Muud ega vabrikus areng pole ka lõppenud. Võitluse kommunistliku töö ettevõtte nimetus ei jätkub ning vabrikus kollektiivi eesmärges on teha kõik, et sammuda kommunismiehitajate suurearvulise pere osseas.

Резюме

Историки республики начали изучать историю заводов и фабрик только после Великой Отечественной войны. С 1947 по 1965 год было издано четыре исследования, рассматривающие историю наиболее крупных и старых предприятий республики. Поэтому это поприще следует считать ещё целинной, ожидающей изучения.

В царское время Эстония снабжалась табачными изделиями фабрики России. После экономического изолирования Эстонии от России, в результате гражданской войны и установления буржуазной власти, были основаны и первые табачные фабрики в Эстонии.

Нынешняя табачная фабрика "Лээк" выросла на базе табачной фабрики, основанной в 1921 году акционерным обществом "Лаферме", действовавшим, в основном, на французском капитале. Общество сразу же вступило в борьбу за внутренний рынок. В 1932 году "Лаферме" удалось забрать в свои руки табачную фабрику Объединения

„Таванна“, а в 1923 году - и табачную фабрику „А. Рейер и К°“. Таким образом „Лаферме“, на которой к 1924 году работало уже 300 рабочих и которая выпускала 250 млн. папирос в год, стала самой мощной табачной фабрикой в Эстонии.

В 1929 году „Лаферме“ купило табачную фабрику акционерного общества „Табак“. После продажи само общество прекратило свою деятельность. С остальными конкурентами был заключен договор о повышении цен табачных изделий на 50%. Этим было заложено основание монополии табачной промышленности в Эстонии.

После социалистической революции 1940 г. „Лаферме“ было национализировано и по желанию рабочих переименовано в „Лэтка“. К нему присоединили табачную фабрику „Антон и К°“ на Парту маантээ как отделение „Лэтка“. Начался напряженный период социалистического строительства. Если в последний период буржуазной власти фабрика работала 3-4 дня в неделю и много рабочих оказалось за воротами, то уже к сентябрю количество рабочих

Объединённой фабрики увеличилось до 450-ти. Социалистическое строительство было прервано нападением Германии на Советский Союз. В связи с оккупацией Эстонии фашистами в 1941 г. пошло производство и на табачной фабрике резко вниз, составив только $\frac{1}{6}$ по сравнению с февралем 1941 г.

После освобождения Таллина от фашистской оккупации фабрика начала работу 25 сентября 1944 г. и насчитывалось 305 рабочих. Ввиду от старого и выходящего из строя парка оборудования в первые послевоенные годы план не выполнялся. К концу четвёртой пятилетки были первые трудности преодолены. В 1950 г. на фабрике "Лэтик" было произведено 1299 млн. шт. папирос и сигарет, что превышало уже дватрижды уровень 1945 г.

Улучшению результатов содействовало социалистическое соревнование, которое началось уже в 1944 г. Расширяясь из года в год, соревнование охватило к концу пятилетки весь коллектив.

В 1951 - 1955 гг. на фабрике была проделана большая работа по обновлению парка оборудования, повышению производительности и увеличению продукции. Ввиду

Всего этого к концу 1958 г. производительность «Лэтка» возросла до 2,16 миллиарда папирос и сигарет.

В 1959 г. в жизни фабрики начался новый период. Ввиду объединения с фабрикой «Слде» в этом году фабрика «Лэтка» вместе с парком оборудования и коллективом перенеслась на Парту маантээ. За 1960-1965 г. фабрика прошла большой путь развития. С каждым годом росла производительность и улучшалось качество выпускаемой продукции. За этот период была закончена реконструкция завода, модернизация оборудования и приступили к установке линии полуавтоматов.

В результате принятых мер по повышению культуры производства фабрика «Лэтка» в 1964 г. была удостоена звания предприятия высокой культуры производства.

В эти годы на фабрике развилось движение коммунистического труда, что говорит о росте сознательности и активности рабочих. В 1961 г. это движение стало массовым и с 1962 г. коллектив фабрики борется за звание предприятия коммунистического труда.

В 1965 г. продукция фабрики состав-

ляла 4,25 миллиарда штук папирос и
сигарет, что более, чем в 3,5 раза пре-
вышает довоенный уровень табачных из-
делий по всей республике. Начиная с
1947 г. фабрика "Лэтик" сумела перевы-
полнить все планы и социалистические
обязательства. Благодаря быстрому раз-
витию фабрика "Лэтик" стала передовым
предприятием, которое идёт в первых
рядах строителей коммунизма.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Kirjandus

1. Lenin, V. I., Teosed, 26. kd.
2. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961.
3. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XI kongressile, Tallinn, 1956.
4. Partei ideoloogiline töö järjekorrad ülesanded, d. F. 36/pt. Sovi ettekanne NSKP Keskkomitee pleenumil 18. juunil 1963, Tallinn, 1963.
5. Partei töötaja käsiraamat, II, Tallinn, 1960.
6. Ülevaade Eestimaal Kommunistliku Partei ajaloost, II osa (aastad 1920-1940), Tallinn, 1963.
7. Eesti aruandes 1920-1935, Tallinn, 1937.
8. Eesti aruandes, 1934. a. rahvaloenduse tulemustes, Tallinn, 1934.
9. Eesti, maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926.
10. Eesti majandus 1938. aastal, Eesti Panga aastaraamat, Tallinn, 1939.
11. Eesti NSV ajalugu kolmes köites, I kd., Tallinn, 1955.
12. Eesti NSV ajalugu kolmes köites, II kd., Tallinn, 1963.
13. Eesti NSV ajalugu (koige vanimast ajast tänapäevani), Tallinn, 1957.

14. Eesti: 1920-1930, Arvuline ülevaade, Tallinn, 1931.
15. I majandusloendus Eestis, Tööstus, 1937. a. majandusloenduse andmed, Vihre 1, Tallinn, 1939.
16. Брандт, Э. И., Создание экономического базиса социализма в Земельной ССР, Ташкент, 1957.
17. Brandt, E., sotsialismi üleshitamise mõningaid iseloomuseid Nõukogude Eestis, Tallinn, 1955.
18. Dobrotov, O., Ametiühingute osast sotsialistliku võistluse organisatsioonilise ettevalpimise, Tallinn, 1964.
19. Горский, А. М., Сов., ноябрь 26, Москва, 1953.
20. Jaanväik, E., Nõukogude Eesti tööstuslase ja vabariigi tööstuse areng aastail 1945-1950, Tallinn, 1963.
21. 25 aastat Nõukogude Eestit, statistiline kogumik, Tallinn, 1965.
22. Karma, O., Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, tööstuse arengumine 1917. aastani, Tallinn, 1963.
23. Kull, E., Eesti NSV tööstuse ja transpordi edusammud, Tallinn, 1955.
24. Kutsan-Zabrodskaja, S., Eesti maa Kommunistlike Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn, 1960.
25. Kümme aastat nõukogude võimu Eestis, Tallinn, 1950.
26. Linnuse, H., Balti Manufaktuur 1838-1963, Ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn, 1965.

27. Linnuse, H., Marinaehitustehas, Hmarine 1855-1959, Tallinn, 1959.
28. Maier, E., Tallinna Marinaehitas 1865-1965, Tooline sammub kala saajandi, Tallinn, 1965.
29. Nõukogude Eesti saavutus: 20 aasta jooksul, Tallinn, 1960.
30. Saarnit, H., Kodanlike Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastad (1920-1924), Tallinn, 1958.
31. Seadus NSU liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist 1946-1950, Tallinn, 1946.
32. Sepre, O., Eesti kodanlike rike monopolide teenus, Tallinn, 1963.
33. Tomberg, T., Zubov, V., Kreenholm Manufaktuur 1857-1957, Tallinn, 1957.
34. 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis, Dokumentid ja materjali, Tallinn, 1960.
35. Veimer, A., Eesti NSU sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn, 1958.
36. Веймер, А., Комплексное развитие и специализация промышленности Эстонского экономического административного района, Таллинн, 1961.
37. Veimer, A. ja Veimer, B., NSU liidu tootus seitseaastakul, Tallinn, 1959.
38. Viiding, B., Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn, 1961.

Риоодика

1. Розачевская, Л.С., Некоторые итоги изучения истории фабрик и заводов, "Вопросы истории", 1963, № 3.
2. Шкаратан, О.И., Методологические аспекты изучения истории советского рабочего класса, "Вопросы истории", 1966, № 4.
3. Хийус, Н., Kohalike kroonika teadmise käsimine, Kodu-ühimise teateid, Metoodilisi materjale, № 5, Tallinn, 1964.
4. Хийус, Н., Kodu-ühimise osa kommunistlikus elitustöös, Kodu-ühimise teateid, Metoodilisi materjale, № 4, Tallinn 1962.
5. Randmeets, S., Pölyaliskimalt umida ja vahustada ettevõtete ajalugu, "Eesti Kommunist" 1966, № 3.
6. Шмидт, А., Возникновение и развитие соревнования за коммунистический труд в сланцевой промышленности Эстонской ССР, Труды Таллинского Политехнического Института, Серия Б, 1964, № 12.
7. "Rahva Hääl" 1940 № 91, 21. sept.
1940 № 94, 25. sept.
1940 № 102, 4. okt.
1940 № 114, 18. okt.

„Rahva Hääl“

1940	N 119	, 24. okt.
1940	N 138	, 18. nov.
1940	N 149	, 30. nov.
1940	N 166	, 21. det.
1941	N 1(174)	, 2. jaan.
1941	N 25(198)	, 30. jaan.
1941	N 72(245)	, 26. märts.
1941	N 83(256)	, 8. apr.
1941	N 134	, 10. juuni.
1941	N 101(274)	, 30. apr.
1941	N 106(279)	, 8. mai.
1944	N 70(547)	, 14. okt.
1944	N 111(588)	, 2. det.
1945	N 116(728)	, 19. mai.
1945	N 129(741)	, 3. juuni.
1945	N 158(770)	, 7. juuli.
1945	N 173(785)	, 25. juuli.
1946	N 258(1176)	, 2. nov.
1946	N 156(1074)	, 5. juuli.
1947	N 251(1476)	, 25. okt.
1948	N 96(1626)	, 23. apr.
1948	N 225(1755)	, 22. sept.
1949	N 122(1932)	, 26. mar.
1950	N 12(2130)	, 14. jaan.
1950	N 88(2206)	, 12. apr.

8. „Õhtuleht“ 1962 № 179 (5465), 21. juuni

Käsikirjad

1. Тугарова, В., Забог Бонема, емпативни уеморун,
Таллинн, 1966. Кäsikirя ENSV TA Ajaloo Instituudis.

Allikad

1. Eesti maa Kommunistliku Partei Arhiiv (EKPA),
Fond 654 Tubacavabrik „Levi“ parteiorganisatsioon.

nim. 3, s.-ü. 3.

nim. 654-1, s.-ü. 4.

s.-ü. 3.

s.-ü. 6.

nim. 3, s.-ü. 1

s.-ü. 9.

s.-ü. 10.

nim. 5, s.-ü. 1.

s.-ü. 2.

s.-ü. 3.

nim. 4, s.-ü. 1.

nim. 6, s.-ü. 4.

s.-ü. 3.

s.-ü. 4.

s.-ü. 5.

s.-ü. 6.

Fond 654 , nim. 6 , s.-ü. 10.

s.-ü. 12.

2. Fond 1 , nim. 5 , s.-ü. 82.
3. Tubakavabrik „Levi“ partei-algorganiseerimise ja parteibüroo protokollid aastail 1963-1965.
4. Tubakavabrik „Levi“ üldkoosolekute protokollid 1958-1965.
5. Tubakavabrik „Levi“ ametiühingukomitee protokollid 1959-1965.
6. Tubakavabrik „Levi“ 1945-1965. aastate tegevuse aruanded.
7. Tubakavabrik „Levi“ aruanded EKJ Tallinna Mererajooni Komiteele, RMN Toiduainete Tööstuse Valitsusele aastail 1959-1965.
8. Tubakavabrik „Levi“ kommunistliku töö liikumisest osavõtjate kohustused aastail 1959-1965.
9. Tubakavabrik „Levi“ kohustused kommunistliku töö ettevõtte nimelise taotlemiseks aastail 1962-1965.
10. Tubakavabrik „Levi“ alalise töötisühendamisprotseduurid aastail 1958-1965.
11. Tubakavabrik „Levi“ Teaduslik. Tehnilise ühingu algorganisatsioonikoosolekute protokollid aastail 1961-1965.
12. Tubakavabrik „Levi“ töötajate nimekiri 10.ü 1965.

Mälestused (suulised)

1. Emma Jaanson, tubakavabrik „Levi“ peresamatupida arutaja, töötas vabrikus alates asutamisest 1. okt. 1921.
2. Valentin Ponomarev, pensionär, töötas vabrikus 1921-1963.
3. Tamara Pedersen, tubakavabrik „Levi“ normaerija, töötas vabrikus alates 4. jaan. 1930

Sisukord

Sissejuhatus	lk. 2-8
I ptk. Tubakavabrik „Levi“ varasemast ajaloost	9-26
§ 1. Tubakatootmise tekkimine ja areng kodanlikes Eestis	9-21
§ 2. „Lafarmest“ „Levini“	21-26
II ptk. Tubakavabrik „Levi“ sotsialismi ülesehitamise perioodil	27-68
§ 1. Esimene nõukogude võimu aasta ja sarsa fašistlike okupatsioon	27-35
§ 2. Vabriku areng sõjajärgsel perioodil	35-46
§ 3. Kõrge ehitamine ja kollektiivi tootmisalase aktiivsuse kasu	46-58
§ 4. Uued edusammud	58-68
III ptk. Tubakavabrik „Levi“ kommunismi laiendamise ettepanemise perioodil.	69-111
§ 1. Vabriku rekonstrueerimine	69-75
§ 2. Kommunistliku töö liikumine eluõhkes	75-107
Kokkuvõte	108-111
Tõlkekeelne resümee	112-116
Kasutatud kirjandus ja allikad	117-123
Sisukord	124